

צ'בזטי מזהר"ן

קמא

דף קד.:

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

תורה קמו

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת

ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(ה"מ שמו שמה)

ליקוטי

קמוג קמוד קמה קמו קמוז

מוזהרין קד.

לזה, וזה אין שום אדם שומע כ"א הקדוש ברוך הוא בעצמו. וזהו (מלאכי ג) **אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו**, היינו שהם אינם מדברים זה לזה, רק הם נדברים ממילא, ע"י שזה מקשה וזה מתרין. וזה אין שום ברי' שומע כ"א הש"י, וזהו [א] **ויקשב ה' וישמע**, כי רק הוא יתברך שומע, ומחבר הדברים זה לזה. וכותבם בספר לזכרון, וזהו [ב] **ויכתב בספר זכרון**. וזה הספר שנכתבין עליו דכריהם, הוא בחי' לב שיש למעלה, שם נכתבין דבריהם, בבחי' (משלי ג) [ג] **כתבם על לוח לבך**. וזה שלבו בווער בקרבו והושק ללמוד, רק שא"א לו, הוא מקבל לב מלב שלמעל' שהוא בחי' ספר זכרון הנ"ל, ומשם מקבל לבו השקו, והוא בחי' לימוד מתוך הספר ממש. וז"ש [ד] **ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולהושבי שמו**, כשדרו"ל (ברכו ו) [ו] **אפי' הישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה**. כי זה בעצמו שלבו נכסף והושב לעשות, רק שא"א לו, הוא נחשב לעשוי [ז]. כי מקבל השקו מלב של מעלה, שהו' בחי' ספר זכרון. וזהו **ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולהושבי שמו**, היינו שזה הספר זכרון שנעשה מושגי הצדיקי' הנ"ל, הוא בשביל **יראי ה' והושבי שמו**, שהם החפצים והיושקים לעשות מצוות וללמוד תורה, רק שיש להם מניעות ואונסים ואינם יכולים ללמוד. שהם מקבלים ע"י חשק לבם החזק מזה הספר, שהוא בחי' לב כנ"ל: וע"כ אברהם שהי' ראש לגרים [ח], ולא הי' לו ממי ללמוד [ט], ולא היה לו רק הלב שחשק מאד לעבודת הבורא, קיבל ג"כ מזה הלב 'שלמעל' שנקרא ספר הזכרון. ואז לא היו שום צדיקי' בעולם [י], והי' נכתב על הלב מה שהי'דשו הנשמו' קודם הבריאה. וע"כ נקרא אברהם אבינו צור כ"ש (ישעי' נא) **הפיטו אל צור הוצבתם זה אברהם** [יא] כשפרש"י שם כי הוא בחי' [ב] **צור לבבני**, כי לא היה לו רק לב הושק להש"י: וע"כ כל הגרים נקראים על שמו, ונקראים (תהלי' מז) **נדביו עמים עם אלקי אברהם**, בחי' [ג] **נדביו לב**, כי אין להם רק מה שלכם נכסף להש"י כמו אברהם [ד]:

קמוג [טו] **מועלת** המקבל עצה מחכמי הדור, כי הוא המתקת הדינים. כי כשצריך לעצה, ואינו יודע איך לעשות, היא בחי' צמצום כי נתצמצם שכלו ואינו יודע איך לעשו' והוא בחי' דינים כידוע [טז]. וע"י שהחכם נותן לו עצה, הוא מרחיב לו, ומאיר בו חכמות. וזה החסדים, כי חסד הוא נהירו דהכמתא, כ"ש בזה"ק (לך ד' ת' צד ע"א) אל נהירו דהכמתא, וכתוב (תהלי' נב) **חסד אל כל חיופ** [יז]: **גם** כתיב (משלי יא) [יח] **תשועה ברוב יועץ** [יח] והצדיק נקרא רב כמשרו"ל (תעני' ט) [יח] משה איידי דנפיש זכותי' כרבים דמי: גם אם מקבל עצת הצדיק, אף שאח"כ לא עלתה לו יפה מעצתו, אזי יודע שהי' רק מהש"י אך אם לא הי' מקבל עצת הצדיק, הי' אפשר שתגיע לו רעה בלי גז"ד של מעלה [יח], רק שהוא בעצמו משך על עצמו, כ"ש (משלי יט) **אזלת אדם תסלף דרכו ועל ה' יועץ לבו** [כ]. אך אם קיבל עצת הצדיק יודע שהוא רק על פי משפט שלמעלה :

קמוד [כג] (לשון רבינו ז"ל) **אין** אדם מת וחצי תאוותו בידו (מ"ר קהלת סדר א [כג]), כי אצל הצדיק אין חילוק בין החיים

ובין לאחר מיתה, כי גם לאחר מיתה הוא עובד את הש"י. ואין זה החילוק אלא אצל זה האדם שנמשך אחר תאוות אכילה ושתיה כל ימיו, ולאחר מיתה אין אוכל ושותה, זה נקרא מת, והמיתה נכרת אצלו. ויש ימים שהותרה אכיל' ושתיה כשהו"ל (פסחי' סח ע"ב) חצינו לה' וחצינו לכם. והצדיק אפי' בזאת החצי הוא כובש את יצרו ואוחז את תאוותו בידו. וזהו חצי תאוותו בידו, אפי' זאת החצי שהותר לו, אפי' בזה הוא אוחז כ"התאוותו בידו. בוודאי זה אין מת, אלא תמיד הי' אפי' לאחר מיתה. ואין חילוק אצלו בין מיתה לחיים, כי תמיד הוא עובד השם :

קמוה [כד] **אין** אדם מת וחצי וכו', זה בחי' מחלוקת, כתרגומו (בראשי' מט) **ורבו בעלי חיצים בעלי פלגותא** [כד]. ומי שאוחז תאוותו ממחלוקת, בוודאי כאלו לא מת. כמו שבקש דוד [כז] **אגורה באהלך עולמים** (ירו' שקלים פ"ב [ק]) וכי אפשר לדור בשני עולמות, אלא שיהיו אומרי' דבר הלכ' משמו [כז] ואז כאלו לא מת. אבל ע"י מחלוקת, מצינו שלא אמרו הלכה משמם כמו אחרים ויש אומרים (כשארז"ל בהוריות י"ג: ע"ש): **קמו** [כז] (תהלי' יט) **עדות ה' נאמנה וכו'**. כי הדבר קשה איך התורה י' נקראת אשה יכולה להעיד, הלא אשה פסול לעדות [כח]. והתירוין על זה, שהיא **מחכימת פתי** [כח], כשביל זה יכולה להעיד, כמו שמובא בהשן משפט הלכות עדות סי' ל"ה סי"ד, תקנת קדמונים הוא ל'דמקום שאי"ל אנשים רגילים להיות, נשים נאמנות. וזה ידוע שעיקר תאוות הם כסתר, בבחי' (משלי ט) **מיום גנובים ימתוקו וכו'**, ואין בני אדם רגילי' שם. אבל התורה היא עומדת שם, וקוראת אותו **מי פתי יפור הנה וכו'** (שם) [כט], ומחמת השוקת תאוותו אינו שומע קריאתה, ואחר גמר תאוותו הו' מרגיש תיכף קריאתה, ומתחרט תיכף על העבירה. וזאת ההרטה, זה בחי' **מחכימת פתי**, כי בשעת העבירה היה בו רווח שטות, ואחר גמר העבירה הפה אונו לאמריה של התורה והחכים ומתחרט כשביל זה התורה אע"פ שהיא אשה יכולה להעיד, כי היא עומדת במקום שאין אנשים רגילים שם כנ"ל: [מס'] קמ"ד עד כאן. לשון רבינו ז"ל:

קמוז [כט] **כשם** שמי שהוא עוזת פנים אין לו חלק בתורה, כ"ש רז"ל (הגיגה יד) **דבר צוה לאלף דור** [כט] שבקש הקב"ה ליתן התור' לאלף דורות [ל] ראה שאין העול' מתקיי' ונתנה לכ"ו דורות ועמד ושתלן וכו', והן הן עוזי פנים שבדור. נמצא שהעוזי פנים אינם בכלל קבלת התורה, כי הם מהתתקע"ד דורות שלא ה"הי' ראויים לקבל התורה. וכן אמרו"ל (נדר"י ב) מי שיש בו עוזת בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני [ל], נמצא שהעוזת פנים אין לו חלק בתור'. כמו כן, מי שהוא איש שפל ונבזה ואין בו שום עזות דקדושה, אין לו ג"כ חלק בתורה, כשרו"ל (ביצה כה ע"ב) מופני מה נתנה תור' לישראל מופני שהן עוזין. כי צריך שיהי' בו עזות דקדושה [ל], כשרו"ל (אבות פ"ה) הוי עז כנמר. וע"י עזות דקדוש' שיש בו, הוא מקבל עזות דקדושה מהש"י, והוא בחי' (תהלי' סח) **עוזי לאלקים**, [ל] **אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם**,

תורה אור
מלאכי ג (טו) אז נדברו יראי יקקו איש את רעהו ויקשב יקקו וישמע יקקט ספר זכרון לפניו ליראי יקקט ולהשביו שמו:
משלי ג (ג) חסד ונאמנות אל יצובך קשרים על גרגרותיך תקבם על לוח לבך:
ישעיה נא (א) שמעו אלי רפני צדק מבקשי יתה: הכיטו אל צור הצבתם אל מקבת בור נקרתם: (ב) הכיטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם פי אהד קריאתו ואברכהו ואברהו: התהלים פו (ג) נדביו עמים נאספו עם אלהי אברהם פי לאלהים קבני ארץ קמא נצלו:

תורה קמג
התהלים גב (ג) מה תתהלל בקרעה הגבור חסד אל פל יתה:
משלי יא (יד) באין מחבלות יפל עם ותשורב הרב יועץ:
משלי יט (ג) אזלת אדם תסלף דרכו ועל יהנה יועץ לבו:

תורה קמה
בראשית ירחי מט (כג) וינצרתו ורבנו וישפטוה בעלי חיצים:
תהלים סא (ה) אגודה באהלך עולמים אהסה כסתר כנפיו פלה:

תורה קמו
התלים יט (ח) תורת יקקו תמימה משיבת נפש עדות יקקו נאמנה מחכימת פתי:
משלי ט (יז) פיה גנובים יקקו ואלהם סתרים יקקם:
משלי ט (ד) מי פתי יסר תנה חסד אל יאמרה לו:
(טו) מי פתי יסר תנה חסד אל יאמרה לו:

תורה קמו
התהלים קה (ח) זכר לעולם ברינו דבר צוה לאלף דור:
תהלים סח (לה) תנו עז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: (לו) נורא אלהים ממקדשו אל ישראל הוא נתן עז ותעצומות לעם בדרך אלהים:

¹ וע"כ ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

² (תהלי' נב) חסד אל כל חיופ [יז]: גם כתיב (משלי יא) [יח] תשועה ברוב יועץ [יח] והצדיק נקרא רב כמשרו"ל (תעני' ט) [יח] משה איידי דנפיש זכותי' כרבים דמי: גם אם מקבל עצת הצדיק, אף שאח"כ לא עלתה לו יפה מעצתו, אזי יודע שהי' רק מהש"י אך אם לא הי' מקבל עצת הצדיק, הי' אפשר שתגיע לו רעה בלי גז"ד של מעלה [יח], רק שהוא בעצמו משך על עצמו, כ"ש (משלי יט) **אזלת אדם תסלף דרכו ועל ה' יועץ לבו** [כ]. אך אם קיבל עצת הצדיק יודע שהוא רק על פי משפט שלמעלה :

³ (תהלי' יט) **עדות ה' נאמנה וכו'**. כי הדבר קשה איך התורה י' נקראת אשה יכולה להעיד, הלא אשה פסול לעדות [כח]. והתירוין על זה, שהיא **מחכימת פתי** [כח], כשביל זה יכולה להעיד, כמו שמובא בהשן משפט הלכות עדות סי' ל"ה סי"ד, תקנת קדמונים הוא ל'דמקום שאי"ל אנשים רגילים להיות, נשים נאמנות. וזה ידוע שעיקר תאוות הם כסתר, בבחי' (משלי ט) **מיום גנובים ימתוקו וכו'**, ואין בני אדם רגילי' שם. אבל התורה היא עומדת שם, וקוראת אותו **מי פתי יפור הנה וכו'** (שם) [כט], ומחמת השוקת תאוותו אינו שומע קריאתה, ואחר גמר תאוותו הו' מרגיש תיכף קריאתה, ומתחרט תיכף על העבירה. וזאת ההרטה, זה בחי' **מחכימת פתי**, כי בשעת העבירה היה בו רווח שטות, ואחר גמר העבירה הפה אונו לאמריה של התורה והחכים ומתחרט כשביל זה התורה אע"פ שהיא אשה יכולה להעיד, כי היא עומדת במקום שאין אנשים רגילים שם כנ"ל: [מס'] קמ"ד עד כאן. לשון רבינו ז"ל:

⁴ וי"ש ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

⁵ וי"ש ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

⁶ וי"ש ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

⁷ וי"ש ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

⁸ וי"ש ס"ס שאברהם הוא בורח כסדים וסם ועבי בא"י וצין עקות יצחק שער ית אבל כסוד החרות כתב שלמד שטנה שנים אצל נח ובספר הושי ובהו חוש מרדש ונעלים פרשת נח באמר ויהי ה' את רוח התיחה מולאו אבותיהם לחד הרבה שנים בשיבת שם ועבר אחרי שיצאו ממצרים בגיל עשר ועין סמי' כג"ל ממעט עם כל לעסן מות דעיטו עמיתה שלו ועינו מויה לו גל"ל חל האקנה עליו חן לו ממני ללמוד) גם עין שער הפסקים לך לך ד"ה קרוב שוליו אברהם. ועינו עמונת הכוסס (לכני עממה סניט ממשיתלו) ו' ויכ' ע"י מה כן חסידס לנתיקס

קד:

ליקוטי

קמו קמה קמט קנ קנא קנב

מוהר"ן

תורה אור
תהלים סח (לה) תגנ עז
לאהלים על ישראל צאנתו
ועז בשקתים: (לו) נורא
אלהים ממקדשי אל ישראל
הוא נתן עז ותצמחות לקם
דרוך אלתי:
פרשת בהעלתך יב (ג)
ונאש משה ענו עניו מאד
מכל האדם אשר על פני
הארץ:

תורה קמח

משלי כב (ד) עקב ענה
יראת יקוק עשר יקבדו
ותיים:
תהלים קיא (י) ראשית חמקה
יראת יקוק שכל טוב לקל
עשיהם תהלתו עמדת לעד:
תורה קמט
תהלים קיט (סב) הצות לילה
אקום לתודת לך על משפטי
צדקתי:

תורה קנא

במדבר פנחס כח (יא)
ובראשי תדשיכם תקריבו
עלה יקוק פרים בני דקר
שנים ואיל אקר פכשים בני
שנה שבעה תמימים:
בראשית א (ד) ויאמר
אלהים יהי מארת בקרץ
השמים להבדיל בין היום
ובין הלילה ויהי לאת
ולמזערים ולמים וישנים:
במדבר נשא ו (א) ויהי ביום
פלות משה ללקח את
המשקן וימשה אתו ויקחש
אתו ואת כל פליו ואת
המזבח ואת כל פליו וימשה
ויקחש אתם:
תורה קנב
ירמיהו ב (ו) ואביא אתכם
אל ארץ הפרטל לאכל פריה
ונטבה ומבא ומטבא את
ארצי ונהלתי שקמתם
לתועבה:

תנו עוז לאלקים, זה בחי' אתערותא דלתתא, שע"י שיש לנו עוזת דקדושה לעמוד כנגד כל הקמים עלינו למנוע אותנו מעבודתינו ה"ו, ואנו מתגברין בעוזת גדול כנגדם, שזוה עוזת דקדושה, ע"י אנו נותנין כביכול עוז וכה למעלה [א] בבחי' **תנו עוז לאלקים**. ועי"ז נתעורר למעלה בחי' עוזת דקדושה ונשפע עלינו, בבחי' **אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם**, שהש"י משפיע עלינו עוזת דקדושה ונותן לנו עוז ותעצומות לעמוד כנגד העוזת דמט"א של כל העוז פנים שבדור, שא"א לעמוד כנגדם, כ"א ע"י עוזת דקדושה. כי כשאין לו עוזת דקדושה, כוודאי יבטלו אותו המונעים מתורתו ועבודתו, כי אין לאדם חלק בתורה כשאין לו עוזת דקדושה כנ"ל; וצריך לפלס דרכו איך להתנהג עם העוזת [ב], לבלי להיות ה"ו עוזת פנים, כי היא מדה רעה מאד כנ"ל, ואעפ"כ יהיה לו עוזת דקדושה. ומדת העונה הוא ענין אחר לגמרי, ועיקר מדת הענוהה כשיהיה כמדריגה שיוכל לכתוב על עצמו כמו משרע"ה [ג] **והאיש משה עניו מאד** זהו מודריגת הענוה בתכלית, וכמו שמצינו באמוראים שאמר רב יוסף (סוטה מט ע"ב) לא תיתני ענוה **דאיכא אנא [ד]**:

קמח [ו] מדת היראה בעצמה היא יראת מהשם יתברך, ואם כן יש לה גם כן יראה. וזאת היראה היא ג"כ יראה מהש"י, ואם כן יש לה גם כן יראה. וכן נכלל יראה אחת בחברתה למעלה למעלה עד אין סוף; וזה שארז"ל (תנחומא ד' א [ז]) (שה"ש רבה סדר א [ב] ירושלמי שבת פרק א [ז] וע"ש בפני משה [ח]) מה שעשתה ענוה עקב לסילותה עשתה חכמה עמרה על ראשה שנאמר [ט] **עקב ענוה יראת ה'** [י] **ראשית חכמה יראת ה'**. נמצא שעקב הענוה היא יראה [י] וכן ראשית חכמה היא ג"כ יראה, נמצא שיש יראה למעלה מיראה [יא], כי היראה בעצמה יש לה ג"כ יראה וכן למעלה למעלה עד א"ם כנ"ל:

קמט [יב] (תהלים קיט) הצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. הצות הוא מסוגל כמו פדיון, כי הוא המתקת הדינים. כי צדק דינא, ומשפט רחמי [יג]. וזהו על משפטי צדקך, היינו שצדק גובר על משפט. התיקון לזה **הצות לילה אקום**: ועיקר הצות הוא תמיד אחר ששה שעות מתחילת הלילה [יד] הן בקיץ והן בחורף, ואז מתחיל זמן הצות. ונמשך עד גמר אשמורה שני, דהיינו ב' שעות; ובבוקר טוב להסתכל על השמים, ועי"ז נמשך הדעת ע' בזה"ק (פ' בשלח נז [טז]):

קנ [יז] דמות דיוקנו של אביו ראה (סוטה לו: תנחומא פ' וישב) [יח]. הוא דבר נסתר מאד, איך הדמות נתראה, והוא בעצמו אינו יודע [יט], כי כוודאי יעקב לא ידע. ומעלת הנסיון אף שראה דמות דיוקנו [כ]. הם דברים נסתרים ומכוסים מבני אדם [כא]:

קנא [כב] סגולה לזרע של קיימא, שיאמרו שניהם האיש ואשתו קודם הזווג, פרשת **ובראשי חדשיכם** [כג]. וכן כשהתינוק הולך ה"ו, יאמרו אז ג"כ האיש והאשה **פרשת ובראשי**

חדשיכם. כי [כד] **מארת** חסר ואו שהוא החיות [כז] של כל דבר, וכן [כח] **כלת משה** חסר ואו ג"כ [כט] (זוהר ויחי רלו: וע' זוהר פנחס רנד). וכל זה הוא סוד פנימת הלכנה, שמשם נמשך בחי' **מארת** חסר ו' שהוא אסכרה לרביי ה"ו [ל]. כי הוא"ו הוא החיות של כל דבר [לא], וע"כ חסרון הוא"ו מרמו על חסרון החיות כנ"ל, ומשם נמשך מיתת הבנים קטנים ה"ו. ובראש חדש מתחלת הלכנה להתמלאות ולהתתקן כידוע, כי אז הגיעה לתכלית הפגם והחסרון, ואזי תיכף מתחיל התיקון והמלוי. וזהו **כלת ר"ת כפרה לכל תולדותם** [לב], "השכרה נתתקן ונמתק בחי' **כלת משה**, שהוא בחי' הלכנה, כי אזי מתחלת להתמלאות כנ"ל. ואז נמשך מבחי' **כלת משה כפרה לכל תולדותם** כנ"ל, שנמשך כפרה וסליחה והמתקה על כל תולדותם של ישראל, שיהי נמשך עליהם היים טובים וארוכים.

וע"כ פרשת **ובראשי חדשיכם** סגולה לבנים כנ"ל: **קנב [לז] כשבא** נשמה קדושה לעולם עם הענפים השייכים לה [לח]. אזי הקליפה מסבכת אותה. רק נשאר פתח נגד אמונה, שכנגד האמונה הפתח פתוח. ומחמת פגם הענפים ה"ו, משליכין אותם" משם, דהיינו משליכין אותם מן האמונה.

ואזי אין יכולין לכנוס, דהיינו להתקרב אל שרשם שהוא הנשמה הנ"ל. כי לפעמים משליכין ומפילין אחד מן האמונה, כעין מה שמצינו שארז"ל (זוהר אחרי ד' עב): על א"י על המתים שאינם ראויים ליקבר בא"י [לא] **ותבואו ותטמאו את ארצי ונהלתי וכו'**. והנה סתימת הפתח הנ"ל דהיינו האמונה, ע"י פגם הענפים כנ"ל, הוא רק לפי שעה, ואח"כ נפתח הפתח כבתחילה. היינו שבעת שצריכין להשליך לחוץ את מי שאין ראוי להתקרב, אזי הקליפה המסבכת הנ"ל שיש בה פתח כנגד אמונה כנ"ל, היא מתגברת ומתקרבת ומתפשטת גם על הפתח הנ"ל, ואזי אין יכול ליכנסו. ותיכף אח"כ חוזר הפתח ונפתח כבתחילה. וכשיש ה"ו רבוי פגמים הרבה, שע"י יש כח להסיבוב הנ"ל להתפשט על הפתח לבלי להניח ליכנסו כנ"ל, אזי מתיראין וחוששין שלא יסתם הפתח לגמרי ה"ו, ע"י התגברות הקליפה המסבכת. ואזי מעמידין שם כפתח הנ"ל ירא שמים, שהוא בעצמו עומד לשמור שלא יכנסו שם. ואעפ"כ הוא תועלת נגד הקליפה המסבכת הנ"ל, שא"א לה להתקרב ולהתפשט על הפתח, מחמת הירא שמים שעומד שם. וע"י מסירת נפש דהיינו שמוסר נפשו בשביל לנסוע ולהתקרב להצדיק, ע"י אפשר לדבק עצמו אליו [לב]. אך א"א שיאיר אליו חכמה דהיינו המוח בעצמו. והש"י ימחר הגאולה ככלל ובפרט:

עיין בזה תרומה (ד' קס: ב"ד) קמא. הוכא בפרדס [לג] שער התמורות פ"ב. בארעא קדישא מתתקנא כולא וכו' ע"ש היטב, מ"ש שם פריסא קלישא שנפרם על הפתח. ועפ"י הסוד הנ"ל הוא בחי' הירא שמים שהוא בחי' פריסא קלישא. וכמבואר שם בזהר למיעל א"א וגם הקליפה א"א לה להתפשט על הפתח מחמת הפריסא קלישא ע"ש [לד]. והוא ממש מ"ש לעיל בענין הירא שמים, ודוק היטב ותבין נפלאות. וגם עיין

כרבינו כלת כתיב וכו' וגרסא אחרת (בלום תשגו) שבאמת כתיב כלות והמדרש ככלה וכו' דייק מדכתיב כלות הכ' בפתח ולא בשווא. ועיין זוהר ויקרא ד: כתיב כלת משה חסר ו' ועי"ש במפרשים שאין זה קרי וכתיב אלא שרש"י דרש כאילו חסר ו' גם עיין שם שטות ה' הרומה קט:
עיין זוהר בראשית יט ולג [לז] (בפרש"י בראשית א יד הנ"ל)
עיין זוהר בראשית רנ
לד לשון תפילת מוסף של רנ
לה מכאן ועד סוף התורה הוסיף מוהר"נ
בתקפא
לז לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו.
לח עיין תורה סו אות א'
לה ב"דפר"י משליכין אותם כולי ומעמידין שם י"ם י"ם ותבואו ותטמאו את ארצי והש"י

מעל הוסיף ומאיר לטטה לכל מקום לפי זמנו. וזהו חדש בראשית מאמר תוצא הארץ נפש היה דף יד בתמוך מדבש.
ב בתולד- פוסה
ב וב"ז צח כ' ועיין תיקון סט דף קי.
ועיין ילקוט שמעוני בראשית לט סוף רמז קמה נטל הקב"ה אבן שתיה וכו'.
ועיין לק"ה ח"ס' שלוחת והרשאה ד' כא. ופליח תורה א' אות ו'. ויש"ש ח"ה אות תית.
עיין ילקוט שמעוני בראשית רמז קמו בא הקב"ה ברמות אביו.
כ בת תוקעה המרש"א סוטה לו:
עיין בן הוריער על סוטה לו: הנ"ל.
ועיין ילקוט שמעוני הנ"ל ועיין מנהרתי יט: פלטי בן ליט נסיונו גדול

תהלים קיא י'
עיין שער הפסוקים ויצא (על פסוק זה) ובשער התקדושת דף טו. ענוה היא לאה ויראה רחל
עיין תקוני זוהר דף ה: עשר דרגות ביר"ש
לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו.
שיות השייכים לתורה זו עיין שיות הר"ן סימן שא, ויש"ש ח"ד סימן קמא וח"ו סימנים רי, רטו, ערה, שצא, וח"ג סימן תצט. ועיין בעש"ט עה"ת ואתנתן אות עט.
פ פתח אליהו
ככ"מ לפי תחילת הלילה שלו וי"א שבב"ע לפי תחילת הלילה בא"י. ועיין ש"ע הרב א"ח מהוראו תנינא סימן א' סוף ח' שכתב עת צפון שלמעלה הוא

תורה אור
תהלים סח (לה) תגנ עז
לאהלים על ישראל צאנתו
ועז בשקתים: (לו) נורא
אלהים ממקדשי אל ישראל
הוא נתן עז ותצמחות לקם
דרוך אלתי:
פרשת בהעלתך יב (ג)
ונאש משה ענו עניו מאד
מכל האדם אשר על פני
הארץ:
תורה קמח
משלי כב (ד) עקב ענה
יראת יקוק עשר יקבדו
ותיים:
תהלים קיא (י) ראשית חמקה
יראת יקוק שכל טוב לקל
עשיהם תהלתו עמדת לעד:
תורה קמט
תהלים קיט (סב) הצות לילה
אקום לתודת לך על משפטי
צדקתי:
תורה קנא
במדבר פנחס כח (יא)
ובראשי תדשיכם תקריבו
עלה יקוק פרים בני דקר
שנים ואיל אקר פכשים בני
שנה שבעה תמימים:
בראשית א (ד) ויאמר
אלהים יהי מארת בקרץ
השמים להבדיל בין היום
ובין הלילה ויהי לאת
ולמזערים ולמים וישנים:
במדבר נשא ו (א) ויהי ביום
פלות משה ללקח את
המשקן וימשה אתו ויקחש
אתו ואת כל פליו ואת
המזבח ואת כל פליו וימשה
ויקחש אתם:
תורה קנב
ירמיהו ב (ו) ואביא אתכם
אל ארץ הפרטל לאכל פריה
ונטבה ומבא ומטבא את
ארצי ונהלתי שקמתם
לתועבה:

מאמר עזות פנים ועזות דקדושה

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה

לא ידוע.

פתיחה

מי שהוא עזות פנים אין לו חלק בתורה, וכן להפוך מי שאין בו עזות דקדושה אין לו גם כן חלק בתורה. כי צריך שיהיה לו עזות דקדושה כמו שאמרו רבותינו, וזכרונם לברכה: 'הוי עז כנמר' (אבות פרק ה) ומדת הענוה הוא ענין אחר לגמרי, ועקר מדת הענוה שיהיה במדרגה שיוכל להתפאר שהוא ענו, כמו משה רבנו, עליו השלום שכתב בעצמו 'והאיש משה ענו', וכמו שמצינו שאמר רב יוסף: 'לא תיתני ענוה דאיכא אגא' (סוטה מ"ט), והו מדרגת הענוה בתכלית: (קיצור לק"מ)

ליקוטי הלכות

או"ח מנחה הלכה ז אות פ – וזה תנו עז לאלקים וכו', אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם וכו'. ואיתא בדברי אדוננו מורנו ורבנו זכרוננו לברכה בסימן קמו לענין עזות דקדושה שבתחלה צריך האדם להתחזק בעזות דקדושה שזהו בחינת 'תנו עז לאלקים'. ואי ה' יתברך משפיע עליו מלמעלה התחזקות ועזות דקדושה בחינת 'אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם' וכו' עין שם. נמצא שאלו הפסוקים מדברים מענין הנזכר לעיל שצריך את הערותא דלתתא כדי לעורר את הערותא דלעלא שזה עקר התקון כנזכר לעיל. ועקר תקון זה הוא על ידי קדשת הבית המקדש שאנו ממשיכים עליו על ידי הבתי מדרשות וכו' שהם מקדש מעט כנזכר לעיל. וזה שכתוב שם נורא אלקים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם וכו'. הינו שבתחלה אמר תנו עז לאלקים, שאנו צריכים להתעורר מלמטה לתת עז לאלקים, שזה בחינת מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ישראל מוסיפין כח למעלה בבחינת באלקים נעשה חיל, וכמוכא בספרים הרבה מזה. וזהו על ישראל אגותו וכו'. שעקר מלכותו ונגאותו בחינת ה' מלך אגות לבש, הוא על ישראל, כי רק הם מגלין מלכותו לעולם על ידי עבודתם כנזכר לעיל. ועזו בשחקים שדיקא על ידי ישראל שנותנין עז לאלקים על ידי זה נתגלה עזו גם בשחקים בין מלאכי שחק. כי עקר התגלות עז נוראותיו יתברך הוא על ידי עבודת ישראל למטה בידיע. ועל כן נסמך לזה מיד נורא אלקים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם שהוא בחינת אתערותא דלעלא, שה' יתברך משפיע ונותן עז ותעצמות יתרה לישראל להתחזק לשאר על עמדם על ידי שהתעוררו מלמטה לתת עז לאלקים. שעל ידי זה עקר כל היחודים והתקונים כנזכר לעיל. שכל זה נעשה דיקא על ידי נוראות קדשת הבית המקדש והמשכן שנקרא אהל מועד בחינת נעדרתי אלקיך שם, ששם מתייחדו ומתקשרו ישראל עם ה' יתברך, שנכלל אתערותא דלתתא עם אתערותא דלעלא בבחינת אני לדודי ודודי לי, בחינת את ה' האמרת היום וה' האמרך וכו'. ועקר יחוד זה הוא בבית המקדש כנזכר לעיל.

ח"מ מתנה הלכה ה' אות יא (עפי' תורה כב) – הכלל שכל אדם בכל זמן צריך שיהיה לו כמה וכמה עליות וירידות כל ימי חייו, כי אי אפשר לעלות מדרגא לדרגא כי אם על ידי ירידה שקדם העליה, כי הירידה היא תכלית העליה כמובא. ומחמת אלו הירידות הרבה נכשלו ונפלו מאד, כי צריך אז התחזקות גדול שהוא בחינת עזות דקדושה בכל הבחינות וכו'..... כשנאמין שיש תפלת ה' שגלו חכמינו זכרונם לברכה וכו' ששם החסד והצדקה עד אין קץ והוא בחינת נסתר גבה מאד שאי אפשר להשיגו כי אם גדולי הצדיקים המבחרים שזכו לזה, על ידי זה גם הוא יכול להתחזק בכחם, כי הם ממשיכים עזות דקדושה גם עליו וכו'. רק העקר שצריך להימנע מהיכן הגדול ויהיה עז בענין להמשיך על עצמו העזות דקדושה הנמשך מהם, כי שם בענין העזות הוא העקר מה שאין יודעין מהיכן ההתחלה (כמו שמבאר במקום אחר סימן קמו). כי כל מה שמתקרב אליהם יותר נמשך עליו העזות דקדושה יותר, וכל מה שמתקרב על עצמו העזות דקדושה יותר הוא מתקרב אליהם יותר, כי כל דברי התורה הזאת וכן כל התורות נעוץ סופם בתחלתם ותחלתם בסופם ויתבאר במקום אחר. וכל זה זוכין בראש השנה ביותר. ועל כן הולכין ונוסעין לבוא על קברי צדיקים בערב ראש השנה, כי נעלם ממנו ולא נדע מי הוא זה שיוכל להמשיך החסד העליון הנפלא הזה בעצם ירידתו....

ח"מ מעקה ושמיירת הנפש הלכה ד' אות ב – וזה עקר אסור החמור של המלכין פני חברו ברבים שאין לו חלק לעולם הבא, כי על על ידי שמבישו מחליש דעתו ויכול לפל ממעט עבודתו ויהדותו שתלויה בעזות דקדושה. כי עקר היהדות תלויה בהתחזקות שהוא בחינת עזות דקדושה שכל מי שמחזק את עצמו בכל פעם אפלו כחוט השערה, כמו כן הוא נכנס כגבול הקדושה בבחינת נהלת בענין אל נזה קדוש ומתקרב יותר אל התורה והתפלה וליצדיקי אמת, וכל מה שזוכה לתורה והתפלה יותר, כמו כן זוכה לעזות דקדושה יותר וכן חוזר חלילה עד שיוכל לבוא למדרגות גבוהות מאד לבחינת נעשה ונשמע הגבה ביותר אם יזכה לחזק ולאמץ את עצמו תמיד בכל עת ולהיות עז כנמר בכל הבחינות הן שיהיה לו עזות דקדושה כנגד גופו המגשם שהוא עז פנים ביותר בענין התאווה והן שיהיה לו עזות דקדושה כנגד כל מיני עזי פנים שבודור שהם כלל כל המונעים והמסיתים והמפטים והמטעים מדרך האמת לאמתו. על כן עקר בחינת הסלם לעלות מדרגא לדרגא הוא בחינת עזות דקדושה כנ"ל, גם סלם בגימטריא קו"ל, כמוכא, שהוא עקר בחינת עזות דקדושה. בחינת הן יתן בקולו קול עז: וזהו בחינת הסלם שראו יעקב אבינו במקום הבית המקדש, כמו שכתוב, והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עלים וירדים בו. כי יעקב בחינת קול, כמו שכתוב, הקל קול יעקב. וזהו הן "יתן בקולו קול" עז, ראשי תבות יעקב, על כן הוא דיקא ראה הסלם מצב ארצה שדרך בו עולין מדרגא לדרגא מארץ לשמים..... הינו ירושלים הבנויה מבתי בני ישראל, כי עיר הקדושה מכל ערי ישראל וכל העירות והבתיים של ישראל מקבלים קדשתם מעיר מלכותנו וקדשתנו שהיא ירושלים, שהוא בחינת אמונה, בחינת עיר הצדק קריה נאמנה (ישעיה א). שעקר בנינה על ידי עזות דקדושה, כמו שמבאר שם בהתורה הנ"ל על פסוק ולירושלים מבשר אתו, עין שם. ועל כן כל קדשתה מהבית המקדש שכלול מתורה והתפלה. נעשה ונשמע שמשם עקר עזות דקדושה. וזה בחינת עיר עז לנו (ישעיה כו) האמר על ירושלים, כי עקר בנינה על ידי עזות דקדושה ועל כן שם במקום הבית המקדש ראה הסלם מצב ארצה שהוא בחינת עזות, בחינת קולות דקדושה שדרך שם עולין מדרגא לדרגא מארץ לשמים:

שיחות השייך לתורה זו

הצדיק הוא גבור הכובש את יצרו, והוא עז כנמר בעבודתו יתברך, והוא נותן עז ותעצומות לה' יתברך בביכול בבחינת: "תנו עז לאלקים". ובשביל זה הצדיק נקרא עז. וזהו דרשו ה' ועזו, שצריכין לבקש את השם יתברך, היינו: לזכות לאמונה שלמה, וזה אי-אפשר כי-אם על-ידי שידרשו ויבקשו ויחפשו את ה' ועזו, היינו: הצדיק. כמבאר לעיל, שצריכין לבקש את הצדיק מאד, ועל-ידי-זה דייקא דורשין את ה' וזוכין לאמונה שלמה כנזכר-לעיל. וזה: "בקשו פניו תמיד". פניו - הם הצדיקים שנקראים אנפי שכנינתא (= פני השכינה), כמובא בזהר הקדוש (זהר ח"ב קסג: ח"ג רכ:). וכמו ששמעתי זה מפי רבנו זכרנו-לברכה. היינו: שצריכין לחפש ולבקש פני ה', שהם הצדיקים, צריכין לחפשם ולבקשם תמיד, עד שיזכה למצאם להתקרב להם. כי עקר האמונה וההתקרבות לה' יתברך תלוי בהם. (שם הלכות ברכת הריח מ"ו דובא בשיש"ק ח"א סימן בא).

בשנגש פעם אֶחָד מתושבי העיר טשערין בעזתו, ואמר באזני הרב אַתְּ בְּרַכּוֹת הַשָּׁמַיִם. בְּשָׁסִים רָמַז לּוֹ הָרֵב בְּפִקְחוֹתַי: הַמְשִׁךְ נָא וְאָמַר הֲלָא: "יְהִי רָצוֹן שְׂתַצְלִי וְכוּ" "מַעֲזֵי פָּנִים" ו"מַעֲזוֹת פָּנִים". כִּי הִיָּה זֶה חוֹצְפֵה וְדָרָךְ עֲזוֹת מַצְדוֹ. (שיש"ק ח"ג סימן שנה)

קושיות

א. ישראל עזין שבאומות (ביצה כה:): וישראל בישנים רחמנים וגומלי חסדים (יבמות עט.). וצ"ע הוי תרתי תסתרי. ואמנם ראה תניא סוף פרק א' א' שלא כתב בישנים, משמע לכאורה¹ שסבר שאע"פ שקבלו בושה ויראה בהר סיני כיון שהם עזים נמצא שהבושה אינה קניין אצלם. ראה מהרש"א² ביצה כה: שישאל עזין שבאומות רק עד מתן תורה עד שקבלו תורה שמתשת כוחם כי ישראל עזין והתורה נקראת עז. וכמבואר כאן ובתורה כב שלהתגבר על עזות אפשר רק ע"י עזות. אבל מרבנו נראה שעזות פנים ועזות דקדושה הן שני מיני עזות, וכן משמע בתורה כב אות יא הלשון שם שעזות פנים היא סטרא אחרא... ועזות דקדושה הוא בחינת תשרי, ועל כן נקרא "ירח האתנים" (מלכים א ח), מלשון תקיפות ועזות. ונראה כוונתו למבואר בליקוטי אמרים לר' צדוק³ שהאבות נקראים

² תניא סוף פרק א' - על פי מה שכתב הרב חיים ויטל ז"ל בשערי הקדושה ובעץ חיים שער נ פרק בו, דלכל איש ישראל, אֶחָד צָדִיק וְאֶחָד רָשָׁע, יֵשׁ שְׁתֵּי נְשָׁמוֹת, וּבְדַכְתִּיב: "וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי", שְׁהֵן שְׁתֵּי נְפֻשׁוֹת. נֶפֶשׁ אַחַת מִצַּד הַקְּלֵפָה וְסֻטְרָא אַחְרָא, וְהִיא הַמַּתְלַבֶּשֶׁת בְּדָם הָאֲדָם לְהַחֲיוֹת הַגּוּף, וּבְדַכְתִּיב: "כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בְּדָם הִיא". וּמִמֶּנָּה בָּאוֹת כָּל הַמַּדּוֹת רְעוּת, מֵאֲרֻבַּע יְסוּדוֹת רְעִים שְׂבֵה. דְּהִינּוּ כְּעַס וְגֵאוּת מִיְסוּד הָאֵשׁ, שְׂנֵגָבָה לְמַעְלָה. וְתֵאוֹת הַתְּעֵנּוּגִים מִיְסוּד הַמַּיִם, כִּי הַמַּיִם מְצַמִּיחִים כָּל מִינֵי תְּעֵנּוּג. וְהוֹלְלוֹת וְלִיצְנוּת וְהַתְּפָאוֹת וְדַבְרִים בְּטָלִים, מִיְסוּד הַרוּחַ. וְעֲצָלוּת וְעֲצָבוּת, מִיְסוּד הָעֵפֶר. וְגַם מַדּוֹת טוֹבוֹת שְׂבֵטָע בְּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם, כְּמוֹ רְחֻמְנוּת וְגִמְלוּת חֲסִדִים, בָּאוֹת מִמֶּנָּה, (מנפש דקליפה) כִּי בִישְׂרָאֵל נֶפֶשׁ זו דְקֵלְפָה הִיא מְקַלֶּפֶת גֵּהָ שֵׁישׁ בְּה גַם כֵּן טוֹב, וְהִיא מִסוּד עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע. מֵה שְׂאִין כֵּן נְפֻשׁוֹת אֲמוֹת הָעוֹלָם, הֵן מִשְׁאָר קְלֵפוֹת טְמָאוֹת שְׂאִין בְּהֵן טוֹב כְּלָל, כְּמוֹ שְׂבֵטָע בְּעֵץ חַיִּים שְׁעַר מִטְּ פֶּרֶךְ ג', וְכֵן טִיבוֹ דְעֵבְדִין הָאֲמוֹת לְגִרְמֵיהוּ עֵבְדִין, וּבְדַכְתִּיב בְּגִמְרָא עַל פְּסוּק "וְחִסְדֵּי לְאֲמִים חֲסָאוֹת", שְׂכָל דְקָדָה וְחִסְדֵּי שְׂאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין אֵינָן אֶלָּא לְהַתִּיזָהּ כו'.

³ כִּי רֵאִיתִי מִבְּאֵרִים דְּבִרְיוֹ. מֵאִמֵּר מִתְּשַׁנֵּט בְּקוֹבוֹץ שְׁעָרֵי תְּמִימִים בִּיתֵר עֵילִית יֵא נִיסָן. מֵהֵרֵב מִרְדְּכִי מִישׁוֹלְבִין (ראש הישיבה) שמהאבות ירשו עזות של תרה, ובהר סיני קבלו בושה ויראה שהכניעה את העזות, אבל העזות היא הקניין בעצם ולא הבושה.

¹ מהרש"א ביצה דף כה: - מפני מה נתנה תורה מפני שעזין הם כו'. - וא"ת הא אמרינן פ"ק דע"ז שהחזירה הקב"ה על כל האומות ולא קבלוה (הרי שרצה לתיתה לכל האומות אלא שלא רצו) וי"ל דה"ל להקב"ה לכפות עליהם ההר כגיגית כדי שיקבלוה דכה"ג אמרינן שם דבדין לעתיד יאמרו האומות העולם כלום כפית עלינו ההר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל דכתיב ויתניצבו וגו' ע"ש: (נמצא כוונת הגמ' בביצה שטעם שהקב"ה כפה את התורה על ישראל כיון שעזים הם. וצ"ע א"כ עדין קשה מדוע הציע אותה לכל האומות וי"ל כדי שלא יטענו על שברה).

מפני שהן עזין כו'. - והתורה גם כן נקרא עז כמ"ש בזבחים פ' פרת חטאת (דף קטז) שאמר בלעם ה' עז לעמו יתן וגו' שהיא התורה (נמצא פשוט שנגד עזות אפשר רק ע"י עזות) והיא מתיש כחן ועזותן של ישראל כמפורש שם באורך ועיין בזה בחרושנו פ"ק דנדרים גבי יראת ה' תהיה על פניהם זו הבושה שגם מטעם זה נתנה התורה לנו מפני שהן עזין ואמרינן ולא הביישן למד וע"ז יש לכוין שאמרו ישראל עזי וזמרת יה גו' דהיינו עזי שאני עז באומות וזמרת יה שע"כ נתנה לי התורה שנקראת זמירות היו לי חקך היה לי לישועה כדאמרינן במדרש מימינו בשביל התורה שנתנה בימינו של הקב"ה נגאלו ישראל:

ראוין שתנתן להם דת אש כו'. לפי זה התורה נקראת אש כמה שאמרו הנה כה דברי כאש וגו' וראויה היא שתנתן לישראל להתיש עזותן ולא יכא דאמרי דת אש קאי אישראל שדתן ומנהגן אש ואלמלא לא כו' אין כל אומה ולשון כו' ונראה דודאי לאו מה"ט כדי שיכולין כל אומה ולשון לעמוד מפניהם נתנה התורה להן דא"כ לאו לטובתן של ישראל נתנה התורה להן אלא דעיקר טעמו מפני שהן עזין ולא הביישן למד גם מפני שיהיה יראת ה' על פניהם שהיא הבושה כמפורש בנדרים והכא ה"ק אלמלא לא נתנה תורה מכח הני טעמי שאמרנו לא היו יכולין אומות כו' ונראה נמי דעזותן דקאמר לאו היינו גבורה אלא לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל הוי עזותן ודומיא דהכי כלב כו' לאו לענין גבורה קאמר דכמה חיות וכמה עופות גבורים יותר מהן אלא עזותן הוא שלא ישובו מפני כל ומעוזין פניהם:

נמצא למהרש"א ע"י שהתורה מכניע עזות דסט"א וילמד בעזות דקדושה. וצ"ע לכאורה העזות היא אחת ואם נכנעת נכנעת כולה ואין תשאר עזות דקדושה אם יכניע את העזות? עוד צ"ע כיון שקבלו את התורה מדוע עוד צריך ללמוד אותה הרי כבר התבטל העזות? עוד צ"ע מביצה כה: והיינו דאמר ריש לקיש ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות ותרנגול בעופות וכו' דמשמע שגם אחרי מתן תורה הם עזים שבאומות.

² ליקוטי אמרים (ר' צדוק) - סוף אות י' - ולכך מתן תורה במדבר שעיקר מתן תורה למי שיש לב אבן ליישרו וכמו שאמרו ז"ל (ביצה כ"ה ע"ב) דלכן ניתנה לישראל שהן עזין להתיש עזותן, ועזין פירושו כמו איתנים תקיפים כמו ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל והם עזין באומות כי אומות העולם הם עצמות לב אבן מיוחד באיזה כח שלא ישתנה ממנו ואין שייך עזות בו, מה שאין כן ישראל שבכוחם להשתנות כרצונם ועם כל זה הם קשה עורף שלא לשמוע לכל גזירות האומות זה נקרא עזין, ומטעם זה נקראים אבות איתנים (ראש השנה י"א). שזוהו תקיפות ואיתן מה שאין כן אומות העולם אינו תקיפות כלל כיון דהוא כך. ולכך הוצרכו תורה שישתמשו בכל דבר במקום המצטרך מדת העקשות במקום שצריך ורכיכות במקום שצריך ורכיכות ולב בשר, ולעתיד לא יהיה לב אבן כלל כי עקשות צריך

איתנים, דהיינו לעמוד איתן נגד כל העולם באמונה שלהם וזה ירשו ישראל מהם. והיא העזות קדושה. וראה מוהר"ל¹ שכתב שמה שאמרו ישראל עזין אין הכוונה לעזות פנים, אלא לרמוז שהם בחי' צורה ולא חומר, דהיינו שהיא לא עזות פנים אלא עזות דקדושה רק כלפי הס"א.

ב. מה הבדל בין עזות פנים לעזות דקדושה? עזות פנים היא מי שהעזות אצלו היא שעצם מהותו הרע מג' קליפות רעות שהן ישות וגאוה. אבל עזות קדושה היא העזות של האבות שכל חייהם עמדו איתנים נגד כל אומות העולם באמונה בקל אחד ולא התפעלו מהם כלל. והן שתי מיני עזות. כי עזות דקדושה היא אש להבה לה' ששורף הכל ומצרף אליה ורק מימי התורה מכבים אותה (ראה מוהר"ל הנ"ל).

ג. צ"ע כיצד מה שירשו ישראל מהאבות שינה את העזות פנים לעזות דקדושה? אמנם במהרש"א כך משמע שבהר סיני קבלו ישראל יראה ובושה שהכניע את העזות פנים שלהם, כדמשמע בנדרים כ. מי שיש בו עזות בידוע שלא עבדו רגליו על הר סיני. אבל מהמהר"ל ר' צדוק נראה שהאבות כבר הכניעו את העזות פנים, וישראל ירשו מהם עזות דקדושה שהיא תקיפות רק נגד אומות העולם הכפירה והתאוות שלהם. ולפ"ז מה שאמרו מי שיש בו עזות לא היה בהר סיני, הכוונה שרק מי שירש מאבותיו בושה קיבל תורה².

ד. ועמד ושתלן בכל דור ודור וכו', והן הן עזי פנים שבדור – צ"ע איך הם נראים? עיין לק"ה ערלה³ שהם מפורסמים של שקר ובהכרח יש בהם גם טוב אבל הרוב רע עי"ש ובתורה כב⁴ שיש רועים של הסטרא אחרא, והם גם בן מפרסמי הדור, וכופין אנשים לתחות שעבודיהו, ועקר מלכותם הוא על ידי עזות. ועי"ש שא"א להתגבר נגדם ולבא לרועים דקדושה אלא ע"י עזות דקדושה.

ה. מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שהם עזין (ביצה כה): צ"ע מה טעם? האם כדי שהתורה תתיש את עזותם, או כיון שלא הבישן למד? ראה מהרש"א נדרים כ. ששני הטעמים אמת.

רק כשיש מונע שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות, מה שאין כן בהעדרם לעתיד לבוא יגור זאב וגו' שאין שום דבר מונע ומתנענע לדבר אחר כלל אין צריכים ללב האבן כלל:

¹ מוהר"ל נתיבות עולם ב' נתיב הבושה פ"א – והא דקאמר הכא (יבמות עט:): דישאל הם ביישנים ואלו בפרק אין צדין (ביצה כ"ה): קאמר תניא משמיה דר"א (בגרות הגמ' שלנו ר"מ) מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהם עזים, שנאמר מימינו אש דת למו, ותניא ר' ישמעאל אומר ראוי הללו לתת להם דת אש איכא דאמרי דתייהם של אלו אש שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין בריה יכולה לעמוד בפניהם. אין זה קשיא דהא והא איתא, שהם עזים היינו שאין להם גסות ועבות החומר כמו שיש לביישן שהוא בעל חומר, לכך מה שישאל הם עזים מורה שהם בעלי נפש ואין הנפש שלהם מוטבע בחומר, ומ"מ הם ביישנים שהם מקבלים התפעלות מזולתם, כאשר ראוי לקבל התפעלות מן הש"י או ממי שהוא גדול ממנו אז הם בעלי בושה ביותר. ודבר זה מדה אחרת לגמרי כאשר הוא מוכן לקבל התפעלות מאחר אבל בעצמם עזים הם, ואף שיאמר על ישראל שהם אינם עזי פנים והם מקבלי התפעלות מאחר אבל עזים הם בעצמם, וזה כי אינם בעלי חומר והם כמו אש שהוא פועל ביותר מפני שהוא פועל בכח גדול, וכמו שהוא פועל בחזק כך הוא ממחר לקבל התפעלות כי מי הוא שהוא יותר תקיף מן האש ועם כל זה הוא ממחר לקבל התפעלות מן המים שהם מבטלים כחו, וכך הם ישראל שהם חזקים ותקיפים מאוד בעצמם אבל ממחרים לקבל התפעלות מאחר הוא הבושה, ודבר זה מבואר מאוד:

² ולא קשה גר, כי גר מתגייר מכח ניצוץ קדוש שיש בו, ובטבילה ומילה מקבל נשמת ישראל שהיתה בהר סיני.

³ לק"ה ערלה ד' ב' (עפי' תורה א' תנינא) – (אדם הראשון) היה צריך לזהר מאד שלא להתאחז בהנשמות של המפרסמים של שקר שהם רק על ידי עזות פנ"ל. כי גם אז היו במציאות שרשם, פי הם מבחינת התשע מאות ושבעים וארבע דורות שהיו קדם בריאת העולם שהן הן עזי פנים שבדור ואנו רישי עמא, פמובא בזהר הקדוש. ומחמת שאדם הראשון היה צריך לשמר את עצמו מהם על פן אזהר עליו ה' יתברך מפל עץ הגן אבל תאכל וימעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וכו', פי עצי הגן הם בחינת נשמות קדושות, פי כל נשמותי מאילנא ברבא נפקין, כמו שאיתא בזהר הקדוש. פי כל עצי הגן ערן יונקים ומקבלים מבחינות עץ החיים אשר בתוך הגן שהוא כלול מפל הנשמות החצובות מפסא הכבוד, פי עץ החיים עומד תחת פסא הכבוד שדרך שם יורדין ועולין כל הנשמות כשצריכין לבא לזה העולם משם. וכן להפך כשצריכין לחזור ולעלות מזה העולם למקומם ושרשם שכלם צריכין לירד ולעלות דרך עץ החיים כידוע. אף יש עץ הדעת בתוך הגן שהוא בחינת שרש הנשמות של המפרסמים של שקר, שהם בחינת העזי פנים שבדור, שהם בחינת עץ הדעת טוב ורע, פי הם מערבבים מטוב ורע, פי בודאי כל מפרסם של שקר בהכרח שיהיה בו איזה טוב, פי בלא זה לא היה לו פח להמשיך נפשות ישראל אחריו, פי מטבע נפשות של ישראל להמשיך את עצמן רק אל הטוב. ועל כן בודאי אי אפשר שיהיה מפרסם של שקר כי אם כשיש בו מעט טוב בבחינת כל שקר שאין בו אמת בתחלתו אינו מתקים וכו'. רק שרע והשקר שבו מרבה מן הטוב שהו בחינת עץ הדעת טוב ורע ועל ידי זה נצטוה אדם הראשון, וימעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו: כדי שלא יתאחז ויתקשר בשרשי הנשמות של המפרסמים של שקר שהם בחינת העזי פנים אשר קמטו בלא עת.

⁴ תורה כב אות ודו ואי אפשר לבוא לאלו הרועים, שהם כלליות של הקדושה, אלא על ידי עזות, כמאמר רבותינו, זכרונם לברכה (אבות פרק ה'): יהי עז כנמר, כמו שכתוב (שמות טו'): 'נהלת בעזך אל גוה קדשך', הינו, על ידי עזות נכנסין לתוך הקדושה. פי יש רועים של הסטרא אחרא, והם גם בן מפרסמי הדור, וכופין אנשים לתחות שעבודיהו, ועקר מלכותם הוא על ידי עזות. כי עזות מלכותא בלא תנא' (סנהדרין ק"ה). והם ככלבים בעזותם, בבחינת (ישעיהו נ"ו): 'הכלבים עזי נפש המה רעים', והן 'פני הדור בפני הכלב' (סוטה מ"ט). ועל כן כדי להציל מהם, מתחת ממשלתם, אי אפשר רק על ידי עזות, לעמוד נגד עזותם; ואז: 'נהלת בעזך אל גוה קדשך', שנכנס לתוך הקדושה:

⁵ מהרש"א נדרים דף כ. יראתו על פניכם היא הבושה כו. כמ"ש בושתי פנים וכן ההיפך ממנה עז פנים ומדת הבושה הוא סימן לישראל כדאיתא בפרק הערל ובדרכי המדות אמרו כן שהוא סימן יפה באדם שהוא ביישן אבל בדרכי הלימוד אמרו ולא הביישן למד והשתא הא דאמר פ"ג דביצה מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין יוצא לב' טעמים האחד מפני שהן עזין ראוי שילמדו התורה כי לא הביישן למד והב' שתהא התורה מתשת עזותן כי יראת התורה היא על פניהם היא הבושה ודו"ק:

ו. צ"ע נמצא לכאורה שמהרש"א חולק על המהר"ל/א¹⁴ שאמר שבושה כבר קבלו מיצחק, משמע לפני מתן תורה. וצ"ע אולי לדעת המהרש"א אע"פ שנתבטל העזות ע"י האבות אבל חזר ע"י האמהות/ב¹⁵ כיון שבאו ממשפחת תרה, והתבטל רק במתן תורה.

ז. עוד צ"ע על המהרש"א שעד מתן תורה היה בישראל עזות, הרי עזות סימן לממזרות כמבואר באבות דר"נ/ג¹⁶ ובמסכת כלה הנ"ל והרי ישראל גם קודם מתן תורה היו מיוחסים כידוע. נראה שעזות היא התגברות הדינים שע"ז הוא תוקף עזות הגוף והישות וגאוה. וממזר הדינים שבו הם כיון שנולד באיסור חמור של עריות. ואילו העזות של ישראל עד מתן תורה היא מזהמת הנחש. (ועוד יש בהם זהמת פגם הברית של אדם הראשון המבואר בשער הליקוטים ריש ספר שמות ושער הכוונות פסח דרוש א. אמנם זהמה זו צ"ע אם נשארה בהם אחרי השיעבוד במצרים, אלא שאם לא, אזי לא מובן מדוע הם יותר עזים משאר אומות)

ח. עוד צ"ע על דברי המהרש"א שבביצה שם מבואר מדברי ריש לקיש שם שישראל עזין שבאומות גם אחרי מתן תורה.

ט. עוד צ"ע בדברי המהרש"א שע"י שיש בהן עזות יכולים ללמוד תורה כי לא הבישן למד. וקשה הרי במתן תורה נתבטל העזות ואיך למדו תורה?

י. מדוע שינה רבנו מלשון הגמ' ונקט לא היו רגליו על הר סיני ומה אפשר ללמוד מזה. אולי כיון שעזות היא בחי' רגליו, ועזות פנים היא בחי' רגליו שיוצאים למלחמה לכבוש חוץ ממחיצתם ובסיני קבלו ישראל תיקון העזות דהיינו תיקון הרגלים להיות תקיף עומד על דעתו מפני המלעיגים. ראה לקמן בהקדמה בביאור החילוק בין עזות פנים לעזות דקדושה.

יא. המהר"ל מבאר שקבלנו מדת הבושה מיצחק אבינו וכן ר' צדוק מבאר שקבלנו עזות דקדושה מהאבות. וקשה הרי יצחק לקח אשה מבנות בתואל שהיה רשע גדול וגם יעקב לקח ארבע בנות לבן שהיה רשע גדול, נמצא שמצד האמהות היה בישראל הרבה עזות, ומה ואיל שהאבות זכבו עצמם זיכוך אחר זיכוך? אמנם עיין הערה לעיל שהבן יהוידע כתב ששיעבוד מצרים בכור הברזל היה בגלל הזהמה שנכנסה לישראל ע"י האמהות ד' בנות לבן שר"ת שלהן ברז"ל. אבל עיין שער הגלגולים הקדמה י' שהאב ואם נותנים חלק מנשמתם אל בניהם, ואותו חלק נעשה לבוש אל נשמת הבן, ומסייעו ומדריכו בדרך הטובה, ולסבה זו חייב הבן בכבוד אביו ואמו. והנה מכח האב נמשך בחי' אור מקיף בבן, ומכח האם נמשך בבן ג"כ בחי' אור פנימי. ועי"ש שהמקיף כולל בתוכו את הפנימי, ומהפכו לזכות. עד כאן דברי האריז"ל. ולפ"ז נמצא שעם ישראל ירשו מדותיהם של האבות ואע"פ שהתערב בהם זהמת לבן ע"י האמהות, היא נהפכה לטוב ע"י לבוש שקבלו מהאבות.

יב. יהודה בן תימא (אבות ה' כ') אומר בפשיטות הוי עז כנמר וכו'. ועז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. ומדוע לא חילקו בעזות עצמה שעזות דקדושה לג"ע? ועוד גם בושת פנים יש בה פסולת כחז"ל שלא הביישן למד, ויכול ח"ו עי"ז שלא למד להגיע לגהנם. עי"ש פירוש הרמב"ם/ט"ז שהקדים הוי עז כנמר לומר שלפעמים צריך להשתמש במידה רעה לצורך הקדושה כי עזות מכניעים רק ע"י עזות. ומיד התפלל כשם שחננתנו (חינם) במידת הבושה (כמבואר ביבמות עט): כך גם תחנונו (חינם) ותבנה בית המקדש מהרה. ע"כ דבריו בביאור קצת. ולפ"ז מבואר שיהודה בן תימא רמוז שיש עזות דקדושה והיא טבע בישראל כיון שקבלו מתנת חיים מדת בושה, אצלם גם

¹⁴ המהר"ל (נתיב בושה א') כותב שג' סימני גב"ר (המבואר ביבמות עט.) קבלו ישראל מהאבות מאברהם גמ"ח מיצחק יראה היא הבושה ומיעקב רחמנות. וכן כתבו השל"ה ומגלה עמוקות אופן יא.

מוהר"ל נתיבות עולם ב - נתיב הבושה - פרק א - ויש לך לדעת מה שאלו ג' סימנים הם באומה הישראלית כי ירשו אלו ג' סימנים מן האבות, כי בא להם מדת הרחמים, מן יעקב שמדתו מדת הרחמים שכך כתיב אצלו (בראשית מ"ג) ואל שדי יתן לכם רחמים, וכן ירשו מדת הבושה מן יצחק שהרי מדת הבושה הוא מדת היראה וכדכתיב למן תהיה יראת ה' על פניכם, וזהו מדת יצחק כי מדתו מדת היראה כדכתיב (שם ל"א) ופחד יצחק היה לי, (שם) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, גמילות חסדים מן אברהם דכתיב אצלו (שם י"ח) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה וגו', הרי לך כי מדת אברהם מדת החסד כאשר ידוע, ולפיכך מי שיש בו ג' סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

¹⁵ כמבואר בבן יהוידע שבת פט: שמה שהאבות ביטלו זהמת הנחש מהם חזר לבנים ע"י האמהות שמותיקן ר"ת ברז"ל. והתבטל בכור הברזל של שיעבוד מצרים.

¹⁶ עיין בניהו בן יהוידע נדרים כ. - סימן יפה לאדם שיהא ביישן. נ"ל בס"ד מה שאמר סימן יפה, והוא דידוע כי העזות פנים היא סימן לממזרות, כמו שאמרו באבות דרבי נתן, באותו ילד שהלך לפני ר"א ור"י בעזות, ואמרו עליו שהוא ממזר, ובדק אחריו רבי עקיבה ונתברר שהוא ממזר שהודית אמו בכך, ולכן הבושת היא סימן לטהר את האדם מלעז של ממזרות, וכמו שכתבו המפרשים ז"ל על מאמר כסף מטהר ממזרים, פירוש כסף רוצה לומר בושה בתלמוד כמו אכסוף או כסיפה ליה וכיוצא, דהבושה מטהרת ממזרים, שמבטלת לעז של ממזרות מן האדם.

¹⁷ רמב"ם פירוש המשניות - יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך - אע"פ שאמר עז פנים לגיהנם, צוה בעזות בתוכחת המורים וכיוצא בהן, וכאילו אמר השתמש בקצת הפחיתות במקומה ברצון הש"י ובאמיתותו, כמאמר הנביא ועם עקש תתפל אלא בתנאי שתהיה כוונתך האמת, והוא אמרו לעשות רצון אביך שבשמים. ומן הטובות שחנן הש"י לזאת האומה שיש להם בושת פנים, וכן אמרו (יבמות מט.) שמופת זרע אברהם שהם ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים, אמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכאשר סיפר זה מעלות הבושת בקש ואמר ה' אלהינו כאשר חננתנו זאת המעלה כן חננתנו להבנות עירך במהרה בימינו:

שמשמשים במידת העזות היא מעורבת בבושה ונעשה עזות דקדושה. אעפ"כ צריך להזהר מעזות פנים, וגם מבושה יתרה, כמו שהקדים הזהיר הוי"ע כנמר ואל תתנהג בבושה במקום שצריך עזות.

יג. תתקעד דורות, צ"ע מה הם? וכיון שקומטו ולא נבראו איזה מציאות יש לדבר שלא נברא? מאידך מבואר בחגיגה יג: שהקב"ה שתל בכל דור מאותם תתקעד דורות משמע שהם נשמות שנבראו בראשית הבריאה בדינים קשים ועל כן עזותם היא בחזק גדול. וצ"ע מדוע שתל אותם בעולם הזה?

יד. מי שיש בו עזות הוא מהתתקעד דורות. צ"ע הרי לכל הגויים אין חלק בתורה על כן סרבו לקבלה, אע"פ שהם לא מתתקעד דורות, שהרי מבואר שהתתקעד דורות הם מיעוט ששתל הקב"ה בכל דור גם בין ישראל. נמצא שרוב גויים לא מהתתקעד ומדוע אעפ"כ אין להם חלק בתורה?

טו. מבואר שהתתקעד הם נשמות עם עזות נוראה שלא נבראו אלא רק כ"ו דורות מהם בבריאת העולם עד מתן תורה, ולכאורה על כן גם כ"ו דורות אלו היתה עזות נוראה על כן נענשו במבול וב' פעמים בהצפת האוקיינוס בדור אנוש ובדור הפלגה. וצ"ע האם אמנם כך או שהעזות שבגויים היא מזהמת הנחש שבא על חוה.

טז. ישראל קבלו את התורה כיון שהם עזים שבאומות, משמע שהגויים לא קבלו תורה כיון שאין בהם עזות. וא"כ מדוע לא קבלו את התורה הרי רק התתקעד מופקעים ממנה מרוב העזות שבהם. צ"ע אולי כיון שעזות דקדושה היא שמפנה אותה נגד היצ"ה, אבל הגויים אין להם עזות אלא נגררים אחר תאוות ואחר מסיתים.

יז. מבואר בתחילת שער הפסוקים שהדורות האלה של מבול פלגה סדום ומצרים היו נשמות ישראל שכיון שנבראו מאדה"ר כשפרש מאשתו היה בהם קליפות נוראות, לכן חטאו כל כך ונתבררו בענשים קשים. וצ"ע הרי המבול היה על כל העולם ולא רק על נשמות ישראל.

יח. בגמ' שבת קמו מבואר שמהאבות כבר פסקא זוהמת הנחש ביעקב ובהר סיני פסקא זהמת הנחש מישראל אבל מהגויים לא פסקא כלל. ואם זהמת הנחש ממנה העזות מדוע ישראל עזים יותר מהגויים כמבואר בביצה כה: מאמר ריש לקיש ישראל עזים שבאומות ומשמע גם אחרי מתן תורה כמו שאר דברים שמונה שם הכלב תרנגול עז וצלף.

יט. הוי"ע עז כנמר צ"ע מדוע דווקא נמר? ואם בגלל שהוא ממזר, כרע"ב באבות הוי"ע עז כנמר שפירש שהוא כלאים מחזיר ולביאה/י^{טו}, ומבואר במסכת כלה פ"א/י^{טו} שממזר הוא עז פנים. צ"ע הרי כלב עז פנים ואינו ממזר. ומדוע אמרו חז"ל הוי"ע עז כנמר ממזר ולא ככלב שאינו ממזר, האם יש הבדל בין עזות הכלב לעזות הנמר? צ"ע, עכ"פ אם אין הבדל נראה כיון שכלב היא בריה הפחותה שבבריות/י^{טו} לא רצו לומר להיות כמוהו. עיין כמה ביאורים בזה בהוספות שבסוף התורה.

כ. הוי"ע עז כנמר, ממה שאמרו כנמר שהוא ממזר ועזותו עזות פנים, משמע שגם עזות דקדושה היא עזות פנים, אלא שמפנה אותה כלפי הסט"א ולא כלפי הקדושה. ונראה לומר שעזות דקדושה אע"פ שהיא עזות אבל היא לא עזות בעצם כמו אצל העזי פנים שלא יכולים להתגבר עליה, אלא היא לבוש של עזות, ורק בחיצוניות מראה עצמו עזות, אבל הפנימיות נשאר יראה שמים ובושה. וזהו הוי"ע כנמר ולא נמר ממש. ואולי חז"ל נקטו נמר שהוא כלאים, משל לעזות דקדושה, שהיא כלאים של עזות ובושה. דהיינו בושה המתלבשת בעזות. וראה לעיל מהרש"א שאינו כך אלא שהיא עזות פנים אלא שבכח מדת הבושה שקבלו ישראל יש להם הכח להתגבר עליה. וכ"ש לבאור המהר"ל שעזות דקדושה היא ענין אחר מעזות פנים כנ"ל.

כא. צ"ע חז"ל אמרו שתורה נבראת אלפים שנה לפני העולם ובזבחים אמרו שהיא בבית גזיו של הקב"ה תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם. היתכן שתתקעד דורות הן אלפים שנה? ראה עמק המלך/י^{טו} שהם שני

^{טו} והקשו מבכורות ח. שכשאינן זמן עיבורן שווה לא יתכן שתתעבר, עיין הוספות בסוף התורה.

^{טז} מסכת כלה פ"א מ"ב – ר' יהודה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. עז פנים רבי אליעזר אומר ממזר, רבי יהושע אומר בן הנדה, רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. פעם אחת היו זקנים יושבין בשער, ועברו לפניהם שני תינוקות, אחד כסה את ראשו ואחד גילה את ראשו. זה שגילה את ראשו רבי אליעזר אומר ממזר רבי יהושע אומר בן הנדה רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. אמרו לו לרבי עקיבא היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבירך? אמר להן (זה) אני אקימנו, הלך אצל אמו של תינוק וראה שהיתה יושבת ומוכרת קטניות בשוק אמר לה בתי אם את אומרת לי דבר שאני שואלך אני מביאך לחיי עולם הבא, אמרה לו השבע לי, היה רבי עקיבא נשבע בשפתיו ומבטל בלבו, אמר לה בנך זה מה טיבו? אמרה לו כשנכסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובא עלי שושביני, והיה לי בן זה נמצא התינוק ממזר ובן הנדה. אמרו גדול היה רבי עקיבא כשהכחיש את רבותיו. באותה שעה אמרו ברוך ה' אלהי ישראל אשר גילה סודו לרבי עקיבא בן יוסף.

^{יז} ראה הוספות בסוף התורה מדוע הוא השפל שבבריות. אמנם לעומת זה עיין בן יהוידע הוריות דף יג. על המבואר שם שהכלב מכיר את אדונו מביא סיפור על נאמנותו של הכלב לאדונו.

^{יח} עמק המלך שער א' פ"ד – רלא שערים פנים ואחור – ב"פ רלא גמט נתיב (לא ידעו עיט) היינו שער הנ' שבבינה שלא השיגו משה רבינו ונקרא עולם המלבוש דהיינו תורה הקדומה שקדמה לעולם אלפים שנה אלפים לשון האלפך חכמה דהיינו ב' לימודים הנ"ל ב"פ רל"א שערים הנ"ל. וזה רמזו בתורה ר"ת בראשית ברא ב"פ ב' ר"ת אלקים את ב"פ א' היינו רמז לב"פ רלא הנ"ל דהיינו תורה הקדומה כמבואר בהקדמת הוזהר דף ב:

משלים שלא קשורים זה לזה. כי אלפים שנים רומז לעולם המלבוש שהם רל"א צרופי אותיות פנים ואחור. ואילו התקעד דורות הם נשמות שעלה במחשבה לברא וכו' ע"ש.

כב. מי שיש בו עזות מקבל מהשמים עזות דקדושה. צ"ע כיון שכבר יש לו עזות למה להוסיף לו עוד. ונראה לבאר עפ"י מהר"ל שעזות דקדושה היא עניין אחר מעזות פנים, וצ"ל שגם למהרש"א ישפיעו עליו עזות דקדושה שהיה לאבות להיות תקיף על אמונתו, כמבואר בר' צדק הנ"ל.

כג. לא תתני ענוה דאיכא אנא – צ"ע מנדה ל: אפילו כל העולם כולו אומרים לו צדיק אתה היה בעיניך כרשע. וראה שו"ת אבני נזר יו"ד סימן תנו אות יא תשובת שם משמואל לרה"ק ישראל מפילוב נכד הרבי מקוצק/י^ט שאמר שמי שאומר על עצמו שאינו חוטא אין לך חוטא גדול ממנו. וסתר דבריו בכמה ראיות ובעיקר ממשא רבנו/י^ב ע"ש.

כד. מבואר שרב יוסף אמר על עצמו שהוא עניו כיון שביטל חומריותו בתכלית ולא נכנס בו שום שמץ גאוה כששמע שבחו על כן יכול לומר על עצמו שהוא ענותן ואין בזה גאוה – וצ"ע עיין שבת ל: לעולם היא אדם ענוותן כהלל. ועיין פסחים סו. שהיה הלל מנקטר את בני בתירא על שלא ידעו אם פסח דוחה שבת. ושם סו: מבואר שכיון שדיבר בגאוה נשכחה ממנו הלכה. וצ"ע אם הלל לא זכה לבטל חומריותו בתכלית מדוע אמרו חז"ל לעולם היא אדם ענו כהלל ולא ענו כרב יוסף. וראה בן יהודה/י^{כא} שאדרבה מתוך ענוה דיבר כך. ואולי עפ"י משנת ברסלב שרבנו אמר הבאתי לכן מתנה מחלוקת דהיינו בזיונות. על כן קנטרן הלל כיון שמינהו לנשיא, רצה להסתיר עצמו/י^{כב} לכן מיד קנטרן כדי לבזות עצמו כאילו הוא גאוותן.

הקדמה

בתורה זו מדבר ממידת העזות. וכבר דיבר ממנה לעיל בתורה ל' ותורה כב. אבל בתורה זו מדבר רק עליה עד כמה היא נוראה, ועד כמה א"א בלעדיה. עד כמה שהעז פנים מופקע מקבלת התורה, ועד כמה להפך רק ע"י עזות מקבלים את התורה.

כי מצד אחד עזות פנים היא זה לעומת זה של יראה וענוה ובושה. אעפ"כ כדי שלא תהיה הענוה פסולה צריך חכמה מתי ואיך לנהוג עזות.

כי מי שהוא עזות פנים בעצם שנשמתו מג' קליפות רעות, דהיינו ישות וגאוה שא"א לעצב אותה, ואין גבול וגדר שהוא מתייחס אלי, ומשתלט בחוצפה על כל הסובב אותו, ואינו מסתפק במה שיש לו/י^{כג}. הוא מתקעד דורות שהם נשמות של עזי פנים שלא נבראו בגלל רוב העזות שבהם, וכדי לתקנם שתל מהם בכל דוד ודור,

^ט וז"ל השם משמואל (שם אות יא): "באות ה' הרעיש כ"ק (רבי ישראל מפילוב) (שליט"א) (וצ"ל) על הא דפירש דברי רבי זירא בברכות (נז). 'הרואה שעורים בחלום סרו עוונותיו', ואמר רבי זירא אנא לא סלקי לארץ ישראל עד דחזאי שערי בחלמא, דאו ידע בעצמו שצדיק הוא, ועל זה תמה כ"ק (שליט"א) (וצ"ל), מי הוא שיאמר על עצמו שאינו חוטא, ואין לך חוטא יותר מזה, ואין להאמין שאיש כזה ראוי לגדולה, ואפילו כל העולם כולו אומרים לו צדיק אתה היה בעיניך כרשע' (נדה ל); עכ"ל.

^כ זה לשונו שם אות יב: "אמנם אין הידיעה מכל אלה סותר הענוה ושברון לב כלל, ומשה רבינו ע"ה ידע מכל מה שעשה נסים ונפלאות וקיבל תורה מלהבות אש וכתב בעצמו בהתורה (דברים לד, י) 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה', והתורה העידה עליו (במדבר יב, ג) 'והאיש משה עניו מאד', ובאבות דרבי נתן (פרק ט) 'כ"ד מוכי שחין היו בירושלים ונפשו של משה היתה שפילה מהם', כי מפני עוצם ביטולו לא קיבל מכל אלה שום התנשאות, וכן כל איש לפי ערכו, ורב יוסף אמר פסחים (סח): 'אי לאו האי יומא דקגרים כמה יוסף איכא בשוקא', ואמר סוף סוטה 'לא תיתני ענוה דאיכא אנא', ודברים אלו צריכין יגיעה רבה להבינם על בורים, והשבועה שמשביעין אותו וכו' 'אפילו כל העולם כולו אומר לך צדיק אתה הי' בעיניך כרשע', כבר פירשה הרב וצללה"ה בספר התניא (פי"ד). שם מבואר שאין הכוונה שיחזיק את עצמו כרשע ממש, יעו"ש וכן בספר 'באר מים חיים' פר' שופטים בפסוק שופטים ושופטים) והוא ספר מצוי ואין מהצורך להעתיק דבריו, ואם אמנם כי מדריגות מדריגות יש, יש צדיק שיודע מדריגתו וכו' ובספר 'קול שמחה' (פר' וישב אות א) מבאר בזה (ראה 'שפת אמת' פר' תזריע שנת תרלא ד"ה ואא"ז בשם הרה"ק הר"ר בונם ז"ע), ואין להאריך בדברים כאלו. (ראה עלים לתרופה בעלו א שסח במדבר תשפ)

^{כא} בן יהודה פסחים סו. נראה לי בס"ד גם דבר זה אף על פי שנראה דרך גבהות חס ושלום, עם כל זה הוא אמרו מצד ענוה שלו, לומר אני איני כדאי לנשיאות ורק מן השמים רצו להעניש אתכם בעבור עצלות שהיתה בכם, לכן גלגלו שאני הקטן ואיני ראוי אהיה נשיא עליכם, וכיון בזה לשם שמים ללמד מוסר לשומעין שלא יתעצלו בשמושה של תורה:

וראה גם עיין יעקב (על עין יעקב) פסחים סו. אות לא – התחיל מקנטרן בדברים. לשון הירושלמי כיון שמנהו לנשיא עליהם התחיל מקנטרן בדברים ע"כ נ"ל הכוונה דקודם שמינהו לנשיא עליהם לא היה לו לקנטרן בדברים אלו על שנתעלם מהם הלכה זו דהיה סובר דאולי ע"י שרדפו אחר איזה כבוד וגדולה הגדולה בורחת ממנו נתעלם ממנו הלכה זו כדי להשפילם אבל אחר שראה שמינהו לנשיא עליהם והניחו בתרן מוכח דהן בעלי ענוה סגי אין לך התחיל לקנטרן בדברים וכוונתו היתה לש"ש להראות לכל דגדולה שימוש ואפ"ה נענש כדאמרינן בסנהדרין מפני מה נענש ירבעם לפי שהוכיח את שלמה ברבים דהוא רק להתייחר את עצמו:

כל המתייחר. בא לומר אפילו הוא תלמיד חכם ואין דרכו להתייחר וגם כוונתו לשם שמים כמ"ש לעיל וכמו הלל שהיה עניו מאד אפילו הכי חכמתו מסתלקת ממנו וכן הא דאמר בסמוך כל הכועס ג"כ בדרך זה קאמר:

^{כב} לא שחשש מגאוה שהרי כאמור זכה לענוה שלימה שהיא ביטול החמריות, אלא כיון שנתמנה לנשיא נעשה צינור לשפע של כלל ישראל וצריך להסתיר עצמו מקטרוג.

^{כג} ראה ספר המדות עזות אות ז' – מי שיש לו עזות, בידוע שאינו מסתפק במה שיש לו.

ומי שהוא מהם הוא מופקע מקבלת התורה, כי היא דייקא הוראה וגבול. וגם מי שיש בו כנ"ל למחצה שליש ורביע, אם לא מצליח להתגבר עליה הוא מופקע מתורה כנ"ל. אעפ"כ אמרו חז"ל ישראל עזין שבאומות ודייקא מזה הטעם ישראל קבלו את התורה ולא הגויים. כי הכלל שנגד עזות אין עצה אלא עזות. וירדנו לעולם הזה לעזות גוף וליצר הרע עז פנים שלא מסתפק במה שיש לו, ובכל יום מתגבר בכח חדש ומתחדש בעצות חדשות כיצד לנצח ולהשתלט עלינו (קדושין ל:). ומי שהעזות שלו היא מצד הישות וגאוה בוודאי לא יפנה אותה נגד עזות הגוף כי אדרבה מצא מין את מינו וניעור. ורק חכם הנלחם בעזות הגוף והיצר אצלו העזות היא קדושה כי הוא רק מתלבש בה לצורך המלחמה בעזות הגוף ויצה"ר. ואעפ"כ כן לא יכול לו אלא ע"י שהקב"ה עוזרו (קדושין ל:). וכיצד עוזרו, ע"י שנותן לו עוד עזות דקדושה. כי מי שמשמש במדת העזות נגד עזות הגוף הוא נותן עז לאלקים וע"י נתעורר מלמעלה עזות דקדושה ונשפע עליו. אעפ"כ המתלבש בעזות דקדושה צריך תמיד זהירות גדולה לפלס דרכיו שלא ליפול לעזות פנים ממש. כי הגבול דק מאד וכמבואר גם בתורה כב שעלזה יש תפילה היחידה בש"ס משניות, במשנה אבות ה' כ' הוי עז כנמר וכו' עז פנים לגהנם וכו' יהי רצון מלפניך שתבנה עירך וכו'. עירך היא יראה שלם שע"י לא יצא מגבול העזות דקדושה.

וכשעזות היא עזות דקדושה כנ"ל אזי אעפ"כ שמתלבש בגאוה, אין זה פוגם במדת הענווה, כי ענווה היא ביטול החומריות עד שיכול לומר על עצמו שהוא עניו בלא ליפול לגאוה. וכעין זה בתורה כב שהענו יכול לשמוע שבחו בכל אפילו מהקב"ה ולא ליפול לגאוה כלל אדרבה הוא ענו מכל אדם. נמצא שהגאוה שמתלבש בה היא רק לבוש וחיצוניות ולא נכנס בלבו כלל.

עזות פנים ועזות דקדושה

בגמרא ביצה כה: ופרש"י שם משמע שכיון שישראל עזין לכן קבלו תורה להתיש עזותם ולפ"ז עזותם היא עזות פנים וכך משמע במהרש"א. ולפ"ז במתן תורה קבלו ישראל מדת הבישנות, (ולפ"ז יש מבארים בתניא ספ"א שהבישנות אינה קנין בישראל אלא מדה הנקנית ע"י קבלת תורה, שמתיתה את העזות שהיא יותר שרשית בישראל)

אבל במהר"ל נתיב הבושה פ"א מבואר שהבושה קבלו ישראל מיצחק אבינו, שמדתו יראה היא הבושה. וראה תורה כב אות יא שעזות פנים היא סטרא אחרא ועזות דקדושה הוא בחינת תשרי, ועל כן נקרא "ירח האתנים" (מלכים א ח), מלשון תקיפות ועזות. ונראה כוונתו למבואר בליקוטי אמרים לר' צדוק הכהן (סוף אות י') שהאבות נקראים איתנים מצד העזות שבהם לעמוד איתן נגד כל רוח אחרת מרצון ה' ית', וזה קבלו ישראל מהאבות. שע"י יש בהם כח להתגבר על העזות פנים להפנות אותה רק כלפי הסט"א. ודומה לזה ביאר המהר"ל בנתיב הבושה הנ"ל שהעזות של ישראל היא כיון שהם בחי' נפש דהיינו צורה ולא חומר, (כידוע שצורה היא בחי' דבר שלא מתפעל אלא פועל בחומר שהוא לעומתו להפך רק מתפעל ולא פועל) וכמבואר שם בביצה כה: שנפש ישראל היא בחי' אש, על כן כמו שהאש לא מתפעל משום דבר אלא שורף אותו ומצרף אותו להשתוקקת אליו ית'. ומה שהבושה קנין בישראל, כי כמו שהאש לא מתפעל מכלום אלא מהמים, כך ישראל לא מתפעל אלא מהקב"ה ותורה וחכמיה. נמצא שעזות פנים ועזות דקדושה הם שני עניינים נפרדים לגמרי.

ובעומק העניין יותר, נראה לבאר כי העזות שהיא ספירת הנצח הוד ובספירות אלה יש שני עניינים האחד שבהם מתבשל העצה בבחי' עומד על דעתו בחי' עמידה על רגליו. והשני מצד כח ההליכה שבנצח והוד דהיינו הרגלין שעל כן נקראים הויה צבקות ואלקים צבקות בחי' צבא היוצא ממחיצתו לכבוש.

ונראה שבעזות פנים יותר בא לביטוי עניין השם צבקות שיוצא לבוש ולהשתלט כי כולם אצלו אויב כלפי ישותו העוצמתית.

לעומת זה עזות דקדושה מתבטאת יותר בבחי' בישול העצה והעמידה עיקשת על דעתו כנ"ל שעל שם זה נקראו האבות איתנים. נמצא עזות פנים היא בחי' לוחם, ועזות דקדושה בחי' מגן, שניהם בחי' רגלין בחי' נצח והוד.

ואולי עפ"ז יתבאר מדוע נקט רבנו גרסה שונה מגרסת הגמ' בנדרים כ. שם הגרסה 'ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני'. ואילו גרסת רבנו 'מי שיש בו עזות בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני'. ואולי מה שנקט רבנו 'עזות' והוסיף 'רגלי' אבותיו, כי דייקא בהם היה התיקון העזות בהר סיני, לתקנם מבחי' יוצא למלחמה לבחי' עמידה בתקיפות על דעתו.

ובעבודת ה' רואים עוד הבדל גדול, שעזות פנים כיון שהיא מג' קליפות היא לא מופנית כלל כלפי עזות הגוף, אדרבה מצא מין את מינו, ועוד מצד היותה ג' קליפות דהיינו אש מתלקחת לא נכבית ע"י מימי התורה.

לעומתה עזות דקדושה בדיוק להפך מופנה בעיקר כלפי עזות הגוף ושרשיה שבאומות העולם, (כמבואר בתורה לו ותורה קא ששיעבוד מלכויות הן הע' תאוות ומדות רעות) ועזות דקדושה היא אש להבה לה' בחי' נר ה' נשמת אדם היא נכבית ע"י מימי התורה, אעפ"כ גם שם היכן שמוצאת התנגדות לקדושה יוצאת להילחם במדה בבחי' לא הבישן למד.

בובחים דף קטז. מבואר שהתורה גנוזה היתה אצל הקב"ה תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם. משמע שבבריאה כבר התחילה להתגלות ליחידים ובמתן תורה ניתנה לרבים. מבואר שאמנם התקיים דבר ציווה לאלף דור שבאמת התורה ניתנה אלף דור אחרי שנבראה, ורק התתקע"ד דורות שהיו צריכים לקבלה לא היו ראויים ועל כן קומטו ולא נבראו. בזוהר תרומה קסא. מבואר שהתורה נבראה אלפים שנה לפני הבריאה. ובה הסתכל וברא את העולם. מבואר שתחילה עלה במחשבה לברא את העולם אלף דורות בלי תורה, וראה שאין העולם מתקיים כך, לכן לא ברא את העולם אלא אחרי תתקע"ד דורות, שהם תתקע"ד דורות שהמתנה התורה בבית גנזיו ית'. ומה שנקראים אלפים שנה נתבאר לעיל בעמק המלך שרומז לשרש התורה בעולם המלבוש ואריגתו ברל"א שערים פנים ואחור, שהם בריאת כח צרופי האותיות של תורה. (עניין זה ראה בהרחבה יותר בהוספות בסוף התורה מה שהעתקנו מתורה לג)

עומק העניין של התתקע"ד דורות נראה לי לבאר שכיון שראשית הבריאה היה להכין לה מקום, דהיינו החלל הפנוי מא"ס אלקותו ית', נמצא שבראשיתה היא תכלית הדין, וכחז"ל תחילה עלה במחשבה לברא את העולם במדת הדין, דהיינו הסתרה נוראה שכמעט א"א להתגבר עליה, כי האלף דור הלכו ונמתקו, נמצא הדין שהיה בתחילה היה פי אלף מהדין שהיה במתן תורה, נמצא שהעזות שהיתה בתחילת הבריאה פי אלף מהעזות של ישראל במתן תורה.

לכן דילג על תתקע"ד דורות ראשונים שעזותם עדיין היתה גדולה מאד, ואותם לא השלים לברא, וברא את העולם מהדור התתקע"ה דורו של אדם הראשון, נמצא שנתן את התורה למשה רבנו אחרי כ"ו דורות מבריאת העולם. שהם אלף דור מבריאת התורה. ותתקע"ד דורות היתה גנוזה/י"ג, ומבריאת העולם כ"ה דורות עד עמרם ניתנה רק ליחיד דורות, והדור הכ"ו דורו של משה רבנו קיבלה ישראל כולם. והתשע מאות ושבעים וארבע דורות, השלים בריאתם מעט מעט ושתל מהם בכל דור ודור אחרי מתן תורה/י"ג לתקנם מעט מעט בכח התורה בכמה אפנים המבוארים עפ"י הסוד/י"ג. והם עזי פנים שבדור/י"ג וכמבואר בגמרא שם שעליהם נשפך נהר דינור.

^{יב} **זבחים דף קטז.** – כתנאי (שמות יח-א) וישמע יתרו כהן מדין מזה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע שהרי כתיב בצדו (שמות יז-יג) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב ר"א המודעי אומר מתן תורה שמע (ובא) שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל (מלכין) עובדי כוכבים אחותן רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנאמר (תהילים כט-ט) ובהיכלו כולו אומר כבוד נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מבול בא לעולם (אמר להם) (תהילים כט-י) ה' למבול ישב (אמר להם) וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם אמרו לו מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא שנא' (ישעיה סו-טז) כי (הנה) באש ה' נשפט אמר להן כבר נשבע שאינו משחית כל בשר ומה קול ההמון הזה ששמענו אמר להם חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם וביקש ליתנה לבניו שנאמר (תהילים כט-יא) ה' עוז לעמו יתן (מידן) פתחו כולם ואמרו (תהילים כט-יא) ה' יברך את עמו בשלום.

פרש"י – תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם – וכ"ו מאדם ועד משה רבינו הרי דבר צוה לאלף דור (תהלים קה): עוז – התורה שהיא מעוזן של ישראל:

^{יג} **כך משמע** בלשם שבו ואחלמה לקמן אבל ראה טורי אבן על חגיגה יג: שגם קודם מתן תורה שתל מהם.

^{יד} **ספר הליקוטים** (להאריך ל-), ספר איוב – פרק כב – אשר קומטו ולא עת נהר יוצק וכו'. דע, כי דרו"ל על תתקע"ד דורות שלא נבראו. ודע, כי נשמות הללו, היו מסוד פליטת אימא, ולא נתעברה ממנו, ולכן לא זכו לתורה, וזהו קומטו בלא עת. נהר יוצק יסודם, כי יסוד ה'ציק וה'ריק השפע תיכף, בלא זיווג ועיבור ומתוק, ויוצק, מלשון ה'ציק וה'ריק מכלי אל בלי:

שערי הלשם חלק ב – סימן ב – פרק ב – חטאו ותיקונו – התתקע"ד דורות אשר קומטו ולא עת. וכמו שבארנו סודם בספר הדע"ה ח"ב דרוש ב', שהגם שנחרבו ונתבטלו בעת התיקון. עכ"ז הנה נשאר תמצית מהם גם אחר התיקון דמעשה בראשית. והם אשר שתלן בכל דור. וכן הרע שנעשה על ידיהם. הנה הגם שעיקרו נתבטל ע"י הבריורים שנבררו ע"י האור דהשם מ"ה. עכ"ז הרי נשאר עדיין חלק גדול מהם. אשר בהם היו טבועים המין דהמלכות שלא נבררו עדיין. כי לא הוברר ולא נתקן בתחילת הבריאה אלא רק מה שהיה נוגע למציאת העולמות אשר לפי מציאותם דששת ימי בראשית לבד. אבל כל תולדותיהם ותולדותיהם וכן כל כחותיהם כולם שהיו עומדים לצאת מן הכח אל הפועל מעת אחר ששת ימי בראשית עד כל זמן קיום העולם. הנה הם לא נתבררו עדיין והיו עדיין בתוך הקליפות שהוא בבחי' עולם התוהו. כי היה תולה תיקונם במעשה אדה"ר או בקדושת שבת בראשית כנ"ל.

^{יז} **עמק המלך** – **שער ה** – פרק ל' בו יתבאר סוד תתקע"ד דורות, – ועתה אגלה לך סוד גדול אחד מהסודות הגדולות שבתורה, כל מקום שנוכח באדרא קדישא רבא וזוטא, אלף עולמות, ודוגמתו מספרים ביוצא בו, והוא כל עולם ועולם מפני עצמו, נשרשים בו שורש ששים רבוא נשמות, שעתידיים לרדת למטה בעולם הבריאה, אשר שם מקום הנשמות אחר שחטא אדם הראשון. וכל שם מתחלק לחשבון אלף יש לו ששים רבוא נשמות, ומאחר שיוצאים מיוחד שם אחד, לכן הם חבירים במספר האלף, וכולם יוצאים מאריך ומעולמות שלמעלה ממנו. וזהו אמרם ז"ל, 'שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן' (רבה קהלת ג' א'). הוא סוד דורות הצדיקים שנגנוזו במעי אמא, והרשעים שנחרבו ונפלו לעומקי החורבה והקליפות. וצריך אתה לדעת, כי אלו העולמות שנחרבו הם הכלים שנשברו, שתכף שמלך חסד, נברא בתוכו עולם אחד משני פעמים ששים רבוא נשמות, דהיינו ששים רבוא נשמות מצד החסדים שבו, וששים רבוא אחרים מצד הגבורות שבו. אמנם באמת היה ק"ן דור לכל ספירה וספירה, לבד ממלכות שלא העמידה כל כך דורות כאשר אבאר, וכל דור היה ס' רבוא נשמות, נמצא שהיו מצד החסדים אלף דור כאשר אבאר, ומצד הגבורות התתקע"ד דורות לבד, וכל זה החשבון אבאר באר היטב. אמנם הנשמות לא היו גשמיים כמונו ונבראו להם גופים ספיריים שלא היו כל כך חומריים כמו שלנו, ואותן שהיו מצד הגבורות צפה בהן הקב"ה שהיו עתידין להיות רשעים גמורים, יותר מדור המבול דור הפלגה וסדום. (ו) עם אותן הכ"ו דור מבריאת העולם עד מתן תורה, שבה נשלמו אלף דור עם אותן התתקע"ד כדפירשנו במקום אחר, לכן אמר 'דין לא אהנין לי', והם 'תתקע"ד דורות שקומטו בלא עת

[חגיגה י"ג ב', נהר יוצק יסודם, כי 'מהאש' הדין הקשה 'יצאו', 'והאש' הקשה 'תאכלם' [יחזקאל ט"ו ד']. 'ושתלם הקב"ה בכל דור ודור', דהיינו ששולח מהם בעולם הזה בכל דור ודור כדי לתקנם, 'זהם עזי פנים שבדור' [חגיגה י"ג ב' י"ד א'], כי הם הולכים בגלגול בהמה, ואין להם בושה, בסוד דצח"ם, כמו שאבאר. ואלו העולמות של הגבורות היו התקע"ד דורות לבד, שעלו במחשבה להבראות, ולא נבראו יחד, יען שהיו כולם רעים מאד. אמנם היותר מתוקים וטובים שבהם היו הכ"ו דורות שמאדם עד משה רבנו ע"ה, ואף על פי כן, היו כולם רעים לה' מאוד, יותר מדור המבול והפלגה וסודם, ואלו הם סוד, 'ואלה המלכים אשר מלכו'.

שם פרק לא – ...אותן הדורות שקומטו בלא עת זמנן, כלם נפלו בעמקי הקליפה במקום המיתה, שאין שם חיות כלל ועיקר, והקב"ה ברחמי הגדולים מעלה מהן בכל יום ויום לאט לאט. ושתלן בכל דור ודור כדי לתקן ולצרפן ולקקן, בהיות שהן נשמות יקרות וגדולות מאוד מאוד, אלא מפני שהרע גברה עליהם כל כך, עד שהקדושה שהיתה בהם, לא היתה בה יכולת וכח להרים ראש. והקב"ה יתעלה ויתברך שמו לבדו, מעלה אותם מדרגה למדרגה, בתחילה מגלגל אותם בדומם, ומן הדומם עולים לצומח, ומן הצומח לבעל חי בלתי מדבר, ואחר כך אל החי מדבר, בגוים או בעבדים, ואחר כך לישראלים. ולפעמים זוכה איזה נפש ומדלגת שנים או שלשה מדרגות בפעם אחת. ומורנו ורבנו האר"י זלה"ה בוצינא קדישא מסר סימן לתלמידיו שיכירו נפשות אלו. ואמר כשתראו בני אדם שהם עזי פנים, ואין להם בושה מבני אדם, תדעו נאמנה ובכירור שקודם זה הפעם היו בגלגול בהמה או חיה או עוף טמא, וכמו שלהם אין בושה גם להם אין בושה, והם הולכים אחר לימודם הראשון.

לשם שבו ואחלמה – ספר הדע"ה חלק ב – דרוש ב ענף א סוף אות ה' – אמנם הנה המציאות הראשונים אשר יצא מהם מקודם ובתחלה. היה הכחות דמחצב הנשמות כי הוא המחצב הראשון מהד' מחצבים התחתונים. והוציא הוא את כל כחו לפועל מקודם ובתחלה. והנה יצא אז כל התתקע"ד דורות. שאמרו בחגיגה י"ג טע"ב. שעליהם נאמר אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שקומטו להיבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור. ופי' רש"י ז"ל נגזר עליהם להיבראות כו' ע"ש. ומלשון זה משמע לכאורה שלא נבראו כלל. אמנם במדרש תהילים מזמור צ' בפסוק זרמתם שנה יהיו. אמרו שם אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שהיו קודם לבריאת עולם ונשטפו כהרף עין בשביל שהיו רעים. והם מרומזים במלת בראשית ע"ש. והרי לנו כי נבראו ויצאו במציאות ממש. אך הענין הוא כמו שאמרנו כי לא היו נשמות גמורים אלא רק בבחי' שרשים לבד וזהו שאמרו בגמרא ולא נבראו ר"ל שלא נבראו בשלימות וכן היה להם גופים ג"כ ולא היו כמו שלנו אלא ג"כ רק בבחי' שרשים לבד. וכן אמר בעמק המלך בשער עולם התוהו פ' ל' כי אלו התתקע"ד דורות היו נשמות מצד הגבורות והיה להם גופים ספיריים שלא היו כל כך חומריים כמו שלנו ע"ש. ואלו התתקע"ד דורות נודע הוא כי הם מחשבון אלף דור שהיו עתידין להיבראות קודם מתן תורה. וכמ"ש בבראשית רבה פ' כ"ח סימן ד'. אלף דור עלו במחשבה להיבראות וכמה נימוחו? מהם התקע"ד. ועם הכ"ו דורות אשר מאדה"ר עד משה רבנו ע"ה. הם אלף דור, שעל זה נאמר דבר צוה לאלף דור. וכן הוא ג"כ במדרש תהילים מזמור ק"ה ובכ"מ במדרש. כי התתקע"ד היו כולם רשעים שלא היה בהם טוב כלל מצד עצמם וכמו שיתבאר ולכן נימוחו כולם. אך הכ"ו דורות היו יותר מתוקנים הרבה ומוזה היה כל היחידי סגולה אשר היה בכל דור ודור מאדה"ר עד משה רבנו ע"ה. וכמ"ש בפרד"א פ' כ"ב ובאבות דר' נתן ר"פ ל"ב וכן בזה"ק בראשית ל"ח א' ונו"א' ובכ"מ. ולכן לא ניתן התורה אלא רק אחר שעברו כל אלו האלף דורות כולם, משום שהיו רובן רשעים ולא היה אפשר ליתן להם התורה כלל:

שם אות ו'! וענין מספר אלף הוא, כי הרי כל אותן האלף דור אשר יצאו ממחצב הנשמות שבהשברי כלים, הנה הם מהשמונה מלכים אשר היו כולם גבורות גדולים. ובפרט השמונה מלכים אשר בדברי הימים, וכנ"ל דרוש א'. ועי"ז הנה היה בהם סיגים הרבה, ויצא מכ"א קב"ה זיני מסאבותא שאמרו בזה"ק אחרי מות ע"ט ע"א. והוא משום כי נודע הוא שכל השמונה מלכים הנה עיקרם הם ה'. כי דעת הוא שורשן. ויסוד הוא כללותן. והמלכו' נוק' היא נלקחת מכולם שהיא המלכות של כולם. והיא הגבורות של כולם. והרי הם בעיקרם רק ה' והם ה' גבורות. וכל גבורה הנה הוא כלול מה' כנודע (כי העשר ספ' הם חמש כנגד חמש. חמשה חסדים וחמשה גבורות. וכמו שבארנו בכתותה"ס כלל ט"ו. וכל גבורה הוא כלול מכל ה' גבורות כולם) א"כ הרי הוה ה' גבורות במספר כ"ה. ובאשר שאלו המלכים היו בכל ה' פרצופים שהם א"א או"ן וז"ן וכנ"ל דרוש א' לכן יצא מהם קב"ה זיני מסאבותא. וכמ"ש בספר קהלת יעקב ערך קב"ה. והגם שאמרנו לעיל דרוש א'. כי היו ו' מיני מלכים אך מהמלכים דעתיק לא יצאו קליפות ממש ח"ו, כי הם רק שרשם, ועל זה נאמר "אם תגביה כנשר כו' משם אוריך". ולא התחיל מציאות הקליפות אלא רק מהמלכים דא"א ולמטה. והיה כ"ה גבורות בהמלכים דא"א וכ"ה בהמלכים דאבא וכ"ה בהמלכים דאימא וכ"ה בהמלכים דז"א וכ"ה בהמלכים דהנוק' והם בס"ה קב"ה גבורות. והיה מעורב בהם סיגים גדולים ומהם יצא הקב"ה זיני מסאבותא. ובפרטיות הנה היה כל מלך ומלך גופה כלול מכל הקב"ה כולם, ובפרט המלכים דהנוק', שהיא האחרונה לכולם, והיא כוללת כולם, והגבורות שבה היו יותר גדולים, ויצאו הם בעוד יותר מן הכח אל הפועל. בכל כח כח כחותיהם אשר היה כלול בהם מכל הפרצופים העליונים וכ"א מכולם. ולכן יצא כל מלך ומלך שבה, ונתפשט לקב"ה. והרי היה בה ח' פעמים קב"ה והם האלף דין שעלה במחשבה להבראות ונימוחו מהם התקע"ד. ושאר הכ"ו אשר הם היו היותר מתוקנים שבהם. כי הם מתמציית הארה דהשם הוי"ה ב"ה אשר מאור א"ס הפנימי אשר ממנו נאצלו ונתהוו כולם. וכמו שכתבנו בח"א דרוש ב' ובכ"מ שם. ולכן היו הם היותר מתוקנים שבהם, והם הכ"ו דורות (כמספר השם הוי"ה ב"ה) אשר מאדה"ר עד משה רבנו ע"ה, אשר הם יצאו אחר יציאת השם מ"ה בהתיקון דמע"ב, כי משום שהיו הם היותר מתוקנים שבהם. היה יכולים הם לקבל את האור דמ"ה ולהשתלם כהראוי. ור"ל כי הרי כל התתקע"ד הנה יצאו רק בבחי' נקודות קטנות, ובבחי' השרשים לבד כנ"ל. אבל אותן הכ"ו הרי יצאו בשלימות. אך באשר שהיו הם ג"כ רק מהגבורות הראשונים, הרעו את מעשיהם וקלקלו הרבה ולא נשאר האור דמ"ה, אלא רק בהיחידי סגולה שבהם, אשר היה בכל דור ודור מאותן הכ"ו דורות ומהם נשתל העולם:

והנה האלף דין הללו היה כל דור ודור כלול מששים רבוא, וכמ"ש ברע"מ פ' עקב רע"ג ע"א כי אין דור פחות מששים רבוא, וכן הוא ג"כ בקהלת רבה בפסוק דור הולך ודור בא. ואמרו שם אין לך בכל יום ויום שאין נולדין בו ששים רבוא, ומתים בו ששים רבוא, וזהו דור הולך ודור בא. והנה כל הנשמות הללו אשר היו עתידין לצאת בכל משך ימי עולם, הנה כולם יצאו או שרשיהם ונקודתם העיקרי, ממחצב הנשמות אשר בהשברי כלים, אחר שנפלו וירדו למטה. ויצאו הם בראשונה לכל שרשי המציאות כולם, אשר יצאו אח"כ שרשיהם ג"כ, מהג' מחצבים התחתונים. והרי נתבאר כי אותן האלף דור שהם התתקע"ד עם הכ"ו אשר עד מתן תורה היה כל דור כלול מס' רבוא והם כל הנשמות כולם אשר היו עתידין לצאת בכל משך ימי עולם. אמנם דע כי הם היו רק בחי' הגבורות שבהנשמות כי כל נשמה הוא כלול מחו"ג ואותן התתקע"ד דורות היו כולם רק מהגבורות לבד. אמנם הכ"ו אשר מאדה"ר עד משה רבנו ע"ה אשר הם יצאו אחר יציאת השם מ"ה. הרי היו הם כלולים מחסדים ג"כ. אך ע"י החטא דעדה"ע וחזר ונגנז אור המ"ה העיקרי, ולא נשאר אלא רק באותן היחידי סגולה שבכל דור. ולכן היה ג"כ רובן רשעים, כי הם היו ג"כ רק מהגבורות תקיפין ומחשבון האלף גבורות הנו' אשר בהשמונה

נמצא כנ"ל שבריאית העולם התחילה מהדור התקע"ה, דהיינו שהשאייר רק כ"ו דורות הפחות עזים, כ"ו דייקא, גמט' שם הויה, דהיינו ששיתף רחמים עם הדין/כ"ו. ועל כן באמת גם העשרים ושש דורות שעד מתן תורה שהם מהאלף דור הראשונים, היה בהם עזות גדולה, והם דור אנוש שעבדו ע"ז/כ"ו והרחיקו את השכינה לרקיע השלישי/כ"ו. והציף הקב"ה שלישי עולם במים להטביעם/כ"א. ודור המבול שבחטאייהם הרחיקו אותה לרקיע

מלכים. והנה אותן האלף גבורות, הם שרשי כל הנשמות כולם, אשר בכל משך ימי עולם. ובאשר שקלקלו את מעשיהם ונתערבו בהטומאה והרע כמו שיתבאר לקמן. ולכך צריכים כל הנשמות תיקון הרבה, והוא כל הצירוף והליבון אשר בכל משך ימי עולם עד ביאת המשיח:

שם ואות ז'ו: והנה כל אלו בחי' הנשמות אחר שיצאו ונתהוו. הנה באשר שהיו כולם מגבורות תקיפין והיו רחוקים ומסולקים מאור הא"ס הרבה מאד. וכמו שבארנו בח"א דרוש ב' ובכ"מ שם. הנה מחמת תוקף גבורתם לא הכניעו את עצמן להקב"ה כלל. וגברו ונתגאו והרבו להרשיע ולפשוע ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי' כי נעבדנו וכו'. וכמ"ש איוב כ"א. וכן שם כ"ב. אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם (שהם התקע"ד דורות כנז') האומרים לאל סור ממנו ומה יפעל שדי' למו. וכנ"ל ממדרש תהלים שהיו רעים. ואלו שהיו משתמשים בתוקף גבורתם לשעבד את עצמם להמאציל א"ס ית"ש ולהיות מכלל הנאמר בהם ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו. הנה היה אז מתהפך כל הדינין והגבורות שהיה בהם. לדינין דקדושה ולשלהובין דרחימו. והיו ממשיכים תיכף את כל האורות להתיקון כולו בכל תוקף ועוז, וכמו שיהיה בהתיקון האחרון. אבל עכשיו שהרעו את מעשיהם ונתגאו וגברו להרשיע הנה נתרחקו עוד ביותר הרבה. וכן גרמו ג"כ פגם וקלקול גדול בכל שאר הג' מחצבים כולם שתחתיהם. שנתקלקלו גם הם בעוד יותר. ויצא ממחצב המלאכים כל שרשי המלאכי חבלה והמקטרגים, וממחצב הקליפות הנה יצא משחיתים רבים מבחילים ונוראים הרבה מאד. וכמו שמבואר בעמק המלך שער קרית ארבע פ' י"א ע"ש. והם עיקר הטומאה והרע של עולם התהו. וממילא הוא כי נפגם ונתקלקל הרבה כל מחצב העולמות ג"כ כי כל שרשי המציאות כולם שיצא ממחצב העולמות הנה שלטו עליהם כל הטומאה והרע ונתערבו כל שרשי המציאותיות בתוכם ונטבעו בהם וזוהו מיתתם וביטולם. וכ"ז היה מגרמת רשעת התקע"ד דורות כי היו בעלי בחירה והיה הכח בידם להיטיב ולהרע וע"י רשעתם קלקלו בכל הג' מחצבים כולם כי הנה היו כולם או מתוקף הגבורות ורחוקים הרבה מאור קדושת המאציל ית"ש והיה נקל להם ליפגם ולהתקלקל. ונתקלקלו ע"י רשעת התקע"ד דורות והוציא כל מחצב ומחצב כל מה שהוציא ממנו. הכל להרע ובפרט המחצב דהקליפות, הנה הוא הוציא אז את כל תולדתו על צד הטומאה והרע בכל האפשרי, ושם נתערבו ונטבעו כולם. והרי נתבאר עיקר יציאת הקליפות ממה שהיה כי הם יצאו ממחצב הקליפות אשר היה כלול בהשברי כלים. ואותו המחצב עצמו הנה הוא אינו טומאה רע ח"ו, אלא שהוא תוקף הגבורות ודינים והוא אור חשוך בעצמו. והנה יש בו האפשרות לקבל ביסוס והמתקת אור מלמעלה ולהאירו ולהפכו לדינין דקדושה ולשלהובין דרחימו, אך באשר שכל הד' מחצבים כולם הם תלויים זב"ו, כי כל תחתון נמשך בכח ותכונת העליון שעליו. ומשום שהתקע"ד דורות אשר הם מהמחצב הראשון שבהם הנה קלקלו הם את מעשיהם בבחירתם והרשיעו מאד. לכן גרמו הם פגם וקלקול גדול בכל הג' מחצבים התחתונים, ובפרט בהמחצב דהקליפות, והוציא הוא את כחו ותולדתו הכל להרע, ויצא ממנו כל המשחיתים והמזיקים מבחילים ונוראים הרבה מאד כנז'. והם כל הטומאה והרע דעולם התהו וכמו שיתבאר עוד בדברינו לקמן בעה"י: ע"כ לשון הלשם שבו ואחלמה

כ"ה מזה"ל נתיבות עולם ב' – נתיב הבושה – פרק ב – ובפרק אין דורשין (חגיגה י"ד, א') נהר דינור ונפיק מן קדמוהי מהיבא נפיק אמר רב ירמיה בר אבא מויעות חיות ולהיכן שפיך אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים יחול בגיהנם שנא' סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול, ורב אחא בר יעקב אמר על אשר קומטו בלא עת נהר יוצק יסודם, תניא אמר רבי שמעון חסידא אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקמטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה וטרדן, איבא דאמרי עמד ושתלן בכל דור ודור וכן הן עזי פנים שבדור. וביאור זה לפי מדריגת ומעלת התורה שהיא למעלה ממדריגת העולם, לא היה ראוי שתצא התורה לעולם רק אחר אלף דור כפי מה שיש הפרש בין התורה ועולם הזה הגשמי. אבל מפני שלא היה ראוי העולם להתקיים מפני כי אין ראוי לעולם להיות קיים אם לא ע"י התורה, ועד מספר כ"ו שהוא כנגד שם המיוחד שמספרו כ"ו שמאנתו החסד והרחמים היה העולם קיים מצד הרחמים, וכנגד זה אמר דוד כ"ו פעמים כי לעולם חסדו, כי מצד החסד הזה היה קיום לאותן כ"ו דורות אבל יותר מן כ"ו דורות אין קיום להם ולכך אחר כ"ו דורות נתנה התורה, שאף שמצד התורה בעצמה ראויה היתה התורה להנתן אחר אלף דור, מ"מ מצד המקבל שאי אפשר בלא תורה נתנה אחר כ"ו דורות בלבד שלא היה לעולם קיום בלא תורה. ואיבא דאמרי ששתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבכל דור ודור, וזה מאחר שאותן דורות היו ראויים להיות קודם שנתנה תורה לעולם, והתורה היא סדר העולם וע"י התורה אין העולם יוצא מן השווי ומן היושר, ולכך קאמר מפני שישראל הם עוים שבאומות נתן להם התורה שהיא הסדר השווה וע"י התורה אין האדם יוצא מן השווי ומן היושר, ולפיכך הדורות שהיו ראויים להיות קודם שנתנה תורה הם עזי פנים יוצאים מן הסדר והיושר ולכך שתלן בכל דור ודור שיהיו בטלים בדור.

כ"ט בראשית פרק ד (כו) ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אָנוש אָז הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם יְדֹד: פֶּרֶשׁ"י – (כו) אז הוחל. לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות:

ל מדרש רבה בראשית – פרשה יט פסקה ז – (ז) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום א"ר חלפון שמענו שיש הילוך לקול שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן והילוך לאש שנאמר (שמות ט) ותהלך אש ארצה א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה עיקר שכינה בתחתונים היתה כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע הראשון חטא קין נסתלקה לרקיע השני דור אנוש לג' דור המבול לד' דור הפלגה לה' סדומיים לו' ומצרים בימי אברהם לו' וכנגדן עמדו ז' צדיקים ואלו הן אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה עמד אברהם והורידה לו' עמד יצחק והורידה מן ו' לה' עמד יעקב והורידה מן ה' לד' עמד לוי והורידה מן ה' לג' עמד קהת והורידה מן הג' לב' עמד עמרם והורידה מן הב' לא' עמד משה והורידה מלמעלה למטה אר"י כתיב (תהלים לו) צדיקים יירשו ארץ וגו' ורשעים מה יעשו פורחים באויר אלא הרשעים לא השכינו שכינה בארץ:

כ"א ירושלמי שקלים פרק ו הלכה ב – כתיב (יחזקאל מז) ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה זה ים של סמכו -סיבוכא - וירדו אל הערבה זה ים של טבריא "ובאו הימה" זה ים המלח א"ל הימה המוצאים" זה הים הגדול ולמה נקרא שמו "מוצאים" כנגד שני פעמים שיצא, אחד בדור אנוש, וא' בדור הפלגה. רבי לעזר בשם רבי חנינה בראשונה יצא עד קלבריא ובשנייה יצא עד כיפי ברבריא. רבי אחא בשם ר' חנינה בראשונה יצא עד כיפי ברבריא ובשנייה יצא עד עכו ועד יפו. (איוב לח) עד פה תבא ולא תוסיף עד עכו תבא ולא תוסיף, ופה ישית בגאון גליך עד יפו אשית גאון גליך. עכ"ל. וכן איתא בבראשית רבה (כג, ז) שהים הציף את העולם בדור אנוש ודור הפלגה.

רביעי, ולא נשאר מהם אלא שמונת בני משפחת נח, ודור הפלגה שנולדו מבני נח בחטאם והרחיקו אותה לרקיע חמישי. חלקם טבעו בים שהציף הקב"ה את העולם פעם שניה וחלקם נעשו קופים ופילים^ל. ורק אז נורע זרע קודש בעולם שנתייחד אברהם אבינו שרק ממנו יצא זרע קודש, ועדיין נשארו דינים נוראים בסדום ועמורה שהרחיקו את השכינה לרקיע שישו ושפך עליהם אש וגפרית להמיתם, ואז נולד בן לאברהם והתחיל לפרות ולרבות הזרע קודש בעולם, ועדיין היו דינים קשים במצרים שהרחיקו את השכינה לרקיע שביעי. ואברהם אבינו הגדול בענקים התחיל לאחות את הרקע במדת החסד, ואעפ"כ לא התגבר על העזות הנוראה של העולם רק בנסיון העקידה (שהרי הפלגה וסדום ומצרים היו בימיו).

וגם ביצחק אבינו היה עדיין טמון סיגים נוראים ויצא עשו מכלל ישראל, וגם בורע יעקב י"ב בניו הצדיקים היה טומאה טמונה על כן זרעם הוכרח להתברר בכור ההיתוך של שיעבוד מצרים, שבו נשחטו שלש מאות תינוקות בכל יום, ואחרים נמעכו בבנין במקום לבנים^ל, שהם הסיגים שעדיין נשארו, (כידוע המעשה/ל) במיכה שמשא ביקש מהקב"ה להוציא מהקיר) וכל ישראל נשתעבדו בעבודה קשה בפרך שמונים ושש שנים, ואעפ"כ בסוף בערב הגאולה, מתו ארבע חמשות במכת חושך, ורק חמישית נתבררו זהב טהור שיצאו ממצרים, דהיינו דורו של משה הוא הדור האלף שבו כל ישראל קיבלו את התורה.

ישראל עזין שבאומות

כנ"ל מכל האלף דור רק כ"ו דורות נבראו, ואחרי שכ"ו דור האלה נמתקו ע"י המבול והאוקיאנוס שהציפם בדור אנוש ובדור הפלגה. אז נתייחד אברהם אבינו והמשך ההמתקה הייתה רק לזרע ישראל שהיו בסדום וירדו למצרים כמבואר בשער הפסוקים ריש ספר שמות. נמצא שהגויים נשאר בהם הרבה עזות. ואעפ"כ ישראל עזים שבאומות, וכבר ביארנו לעיל שהעזות של ישראל היא מצד הקדושה והעזות של גויים היא מצד ג' קליפות רעות. אעפ"כ צ"ע אולי גם כיון שנשמות ישראל נולדו מאדם הראשון בק"ל שנים שפרש מאשתו. נוצרו בלא נוקבא, שכידוע/ל) שבאופן זה הם נשמות שמצד עצמן הן גבוהות מאד שמשותקות מאד לה' ית', אעפ"כ כיון שנוצרו בעבירה נוראה כזו של ז"ל הן מלובשות בהמון המון קליפות נוראות ואולי הן העזות הגדולה שע"כ ישראל עזין שבאומות, אבל היא עזות דקדושה מצד הנשמות עצמן ששרשן גבוה. וגם מצד הירושה מג' אבות כנ"ל וע"י מתן תורה כנ"ל.

עד כאן ההקדמה

^ל (עפי" מאמר בעומקא דפרשא מודיעין עלית גליין ריב) ב' עונשים נתפרשו במקרא, הראשון: כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. ע"י רש"י סנהדרין קט. דהיה ע"י שכחה, שנגזר על אותו מקום (בקעת שנער) שישכח, ולכך הם עצמם שכחו לשונם. וביאר חיד רמה דאי הגזירה רק על דור הפלגה, הא אפשר שיבואו אחרים ויבנהו, אע"כ שנגזר על אותו מקום שיהיו כל העומדים שם שחננין. ועי"ש בגמ' דאור מגדל משכח.

ואי' בפדר"א פכ"ד דאחרי שלא הכירו איש שפת רעהו, "לקחו איש חרבו ונלחמו אלו עם אלו להשחית, וחצי העולם שם נפלו בחרב." והשני: ויפץ ה' אותם משם. ובאופן ההפצה אי' במדרש (בראשית רבה לח"א) דלדעת ר"י חזרו כל אחד לארצו. ולרבי נחמיה נכנסו כל הארצות בראשי ההרים והיתה כאו"א בולעת אנשי מקומה. ולרבנן הציף עליהן הים והציף שלשים משפחות מהן. ובמכילתא (בשלח ספ"ד) אי' שהפיצם ברוח קדים על פני כל הארץ.

בסנהדרין קט. מבואר שהיו ג' עונשים ונחלקו לפי הכיתות, זו שאמרה נעלה ונשב שם הפיצם ה', וזו שאמרה נעלה ונעבוד ע"ז בלל את לשונם. ומשמע דלא כולם נפוצו, אך בתוס' רי"ד ע"ז נג: ב' דהעובדי ע"ז גם בלל לשונם וגם הופצו, משא"כ הכת הא' שרק הופצו. ועוד שם בגמ' שהכת הג' שאמרו נעלה ונעשה מלחמה, נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין. ועי' בבעלי התוס' פר' בראשית עה"פ (א,כה) "את חית הארץ למינה" שהוא "לרבות בני אדם שנעשו קופין בדור הפלגה." ומשמע קצת דקמ"ל דזהו מין הקוף ולא היו מו' ימי בראשית, וכ"מ בשבט מוסר פמ"ז. ועי' מלאכת שלמה כלאים (ספ"ח) שנהפכו גם לפילים. עי' מאירי עירובין לא. שהקוף והפיל נתייחדו בחכמתם ואפשר ללמדם שבעים לשון. וראה פירוש שלמה משנתו על ברכות נו סוף ע"ב ד"ה חוץ כל מיני חיות יפים לחלום לבד מפיל וקוף כיון שחלק מדור הפלגה נהפכו לפיל וקוף, ובספר הישר המיוחס ליוסף בן גוריון כתב על דור הפלגה – ויי הכה את שלשת החלקים אשר היו שם וייסרם כמפעלותם ובמחשבותיהם: אשר אמרו נעלה השמים ונעבוד את אלהינו שם היו לקופים ושנהבים (דהיינו פילים) ואשר אמרו נכה השמים בחצים המיתם יי איש ביד רעהו: והשלישית אשר אמרה נעלה השמים ונלחם בו הפיצם יי בכל הארץ:

^ל מדרש רבה שמות – פרשה א פסקה לד – וימת מלך מצרים שנצטרע והמצורע חשוב כמת שנאמר (במדבר יב) אל נא תהי כמת ואומר (ישעיה ו) בשנת מות המלך עזיהו ויאנחו בני ישראל למה נתאנחו לפי שאמרו חרטומי מצרים אין לך רפואה אם לא נשחוט מקטני ישראל ק"נ בערב וק"נ בבקר ורחץ בדמיהם שתי פעמים ביום

^ל עיין סנהדרין קא: מבואר שנבט אביו של ירבעם הוא מיכה שנתמכך בבנין ובאמת שמו שבע בן בכרי שמרד בדוד והוא שעשה את פסל מיכה והוציאו עמו ממצרים, ועליו קטרגה מרת הדין בקריעת ים סוף אלה ואלה עובדי ע"ז, ומיכה האריך ימים עד סוף מלכות דוד המלך. והפסל המשיך להיות מכשול לעם ישראל עוד שנים רבות.

רש"י פירוש שם – נתמכך בבנין – של מצרים, שנתנהו בבנין במקום לבנה, כדמפרש באגדה, שאמר לו משה להקדוש ברוך הוא אתה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין, אמר לו הקדוש ברוך הוא קוצים הם מכלין, שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים וגמורים, ואם תרצה, תנסה והוציא אחד מהן, הלך והוציא את מיכה...

^ל משנת חסידים – מסכת ירידת הנשמות – פרק א אות ה ולפיכך הנשמות יותר גדולות הם המתלבשות בקליפה העצומה של הטיפת קרי זרע לבטלה כי להיותו יוצא מהתעוררות הזכר לבדו הם נמשכות בו ממה הדעת שבראשו משא"כ בנשמות הנמשכות מהתעוררות הנקבה בהזדווג הזכר עמה שהם נמשכות מהחסדים וגבורות שבדעת המתפשט בגופו: עכ"ל. וכן מבואר בשער הפסוקים ריש פרשת שמות שכל הנשמות מהתפארת ובלא זכר הם מהדעת בעצמו עי"ש.

תורה קמוז [ל"ו]

כשם שמי שהוא עזות פנים אין לו חלק בתורה, כ"ש-כמו שאמרו רז"ל בגמרא (חגיגה יד) [ל"ו] ובמדרש/ל"ח על הפסוק דבר צוה לאלף דור [לט] [מ] שבקש הקב"ה ליתן התורה לאלף דורות [מ"א] ראה שאין העולם מתקיים בלא תורה, על כן תשע מאות ושבעים וארבע דורות ראשונים טרדן קודם בריאת העולם, ונתנה לכ"ו דורות שהם מאדם הראשון עד משה רבנו, ותתקע"ד דורות הראשונים שהיה בהם דינים קשים מאד לא ברא"מ [מב] אלא ועמד ושתלך בכל דור ודור וכו', והן הן עזי פנים שבדור ועליהם נשפך נהר דינור [מג]. מבואר שדורות האחרונים פחות עזים מהראשונים ועל כן גם אומות העולם מהדור שנברא בעולם, אין בו את העזות כמו של תתקע"ד דורות, ומסתמא הדור האלף עוד פחות, וכ"ש עם ישראל שירשו את מידות האבות, ועברו את שיעבוד מצרים והר סיני. נמצא שמי שהוא עז פנים בהכרח הוא מהתתקע"ד דורות, ולא מהדורות שכבר התמתקו אח"כ.

נמצא שהעזי פנים אינם בכלל קבלת התורה, כי שרש העזות היא ישות וגאוה גדולה, שלא מקבל צורה, ואין גבול ומידה להתפרצות של ישותו להשתלט על כל הסובב אותו, על כן לא מתייחס לשום גבול

¹⁰ לא ידוע מתי והיכן נאמרה

¹¹ חגיגה דף יג: – תניא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסאי (דניאל ד') "אלף אלפין ישמשוניה" מספר גדוד אחד "ולגודיו אין מספר". ור' ירמיה בר אבא אמר "אלף אלפין ישמשוניה" לנהר דינור, שנאמר (דניאל ז-י) "נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומו". מהיכן נפיק? מויעתן של חיות, ולהיכן שפיק? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים בגיהנם, שנאמר (ירמיה כג-ט) "הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול", ורב אחא בר יעקב אמר על אשר קומטו שנאמר (איוב כב-טז) "אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם". תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו להיבראות (דף יד.) קודם שנברא העולם, ולא נבראו. עמד הקב"ה ושתלך בכל דור ודור, והן הן עזי פנים שבדור.

פרש"י – על אשר קומטו – על תתקע"ד דורות שהעביר מן העולם קודם מתן תורה ולא בראן, כדקתני לקמן, ונתנן בגיהנם, ועליהם נופל שנאמר בהן ונהר יוצק יסודם והיינו נהר דינור, שמוצק עליהם: קומטו להיבראות – נגזרו להיבראות, לשון ותקמטני לעד היה: קודם שנברא העולם. נגזר עליהם להיבראות להיות קודם מתן תורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור (תהלים קה) ראוייה היתה תורה להינתן לסוף אלף דור וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה. עמד וטרדן ונתנה לסוף כ"ו דורות מאדם הראשון עד משה רבינו:

¹² **בראשית רבה (כח ד') (בראשית ו ד') "אמחה את האדם אשר בראתי", אלף דור עלו במחשבה להבראת, וכמה נמוחו מהם. רב הונא בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר ט' מאות וע"ד דורות, מאי טעמיה (תהלים קה, ח): דבר צוה לאלף דור, זה התורה. רבי לוי משום רבי שמואל בר נחמן ט' מאות ושמונים, מאי טעמיה דבר צוה לאלף דור, זו המילה.**

¹³ תהלים קה ה' ודברי הימים-א טו טו, בראשית רבה כח ד'

¹⁴ **תהילים פרק קה (ח) זכר לעולם פרייתו דבר צוה לאלף דור:**

רש"י – (ח) דבר צוה לאלף דור – התורה אשר צוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות, ויש לפתו כפשוטו וזכר לישראל את בריתו אשר צוה והבטיח לשמור להם לאלף דור כענין שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור:

¹⁵ עיין עמק המלך שער ה' פ"ל ושערי הלשם ב' ב' ב', ולשם שבו ואחלמה ספר הדעי"ה ח"ב דרוש ב' ענף א' סוף אות ה'

¹⁶ **ראה מתיבתא על הגמרא שם – נאמר בתהלים (קה ח) 'דבר צוה לאלף דור', ומזה דרשו חז"ל (ב"ר כח ד) שהיתה התורה צריכה להינתן רק אחרי שיעברו אלף דורות מבריאת העולם (שמרוב מעלתה לא היה אפשר ליתנה לשום נברא עד שיודוכו דור אחר דור עד אלף דור, ואז יהיו ראויים לקבלה. כך כתב הבית אלהים (מבי"ט, שער היסודות פ"א), וראה עוד בהגדה של פסח להגר"א (פתיחה כוללת הדעת החמישית) ובנתיבות עולם למאה"ל (שער הבושה פ"ב), אך משראה הקדוש ברוך הוא שהעולם לא יוכל להתקיים זמן רב כל כך בלא תורה כפרש"י (ד"ה קודם). או משום שצפה שיהיו רשעים, כביאור רבינו בחיי (בראשית א ג) ואלשיך (שיר השירים ד ד), עמד והקדים את נתינת התורה לאחר שעברו עשרים ושש דורות (והן עשרה דורות שמאדם עד נח, עוד עשרה מנח ועד אברהם (אבות פ"ה מ"ב), ועוד שש דורות שהם יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם ומשה), ואת כל שאר התשע מאות ושבעים וארבע (תתקע"ד) דורות לא בראם. (לשון המתיבתא חגיגה יד. הערה א)**

¹⁷ **ראה מתיבתא על הגמרא שם – בגירסת הגמרא שלפנינו מבואר שאותם שהיו צריכים להיבראות אכן נבראו, אלא שהקדוש ברוך הוא שתל אותם בכל הדורות (אמנם לפי זה קשה הלשון של הגמרא 'ולא נבראו', שהרי לאחר מכן הם כן נבראו, וראה בזה בשל"ה (תולדות אדם, בית דוד אות רנב)), אולם התוספות (ד"ה וטרדן) גרסו בגמרא כך, 'עמד הקב"ה וטרדן, ואיכא למאן דאמר (ויש אומרים) ששתלך בכל דור ודור', ולפי זה לכאורה יש בברייתא שתי דעות, האם אותם תתקע"ד נטרדו מהעולם או שנשתלו במהלך הדורות. אלא שהקשו התוספות לפי השיטה שנטרדו לגמרי מהעולם, אם כן מה חטאו אותם אנשים שנהר דינור נשפך עליהם, וכי הקב"ה עושה עוול בלא משפט. לכן ביארו התוספות, שאכן שתי השיטות לא נחלקו ושניהם סוברים שאותם דורות לא נטרדו לגמרי, וגם מי שאומר ש'טרדן', אין הכוונה שנטרדו לגמרי אלא שנטרדו ונתפזרו בהרבה דורות, ולא נחלקו אלא רק בנוסח הדברים. אמנם רש"י (ד"ה קודם) כתב, שאותם תתקע"ד דורות נטרדו מהעולם, ומשמע שלגמרי נטרדו, וביאר המהרש"א (ח"א לעיל יג: ד"ה על) שגם שיטת רש"י היא, ש'טרדן' אין הכוונה שנטרדו לגמרי, אלא שנטרדו מאותם הדורות שלפני מתן תורה, אמנם ודאי שנשתלו בכל הדורות, ועל העבירות שיעשו אותם עזי פנים נידונים הם בנהר דינור. הפסוק לפי זה נדרש כך: אשר קומטו ולא עת – מי שנגזר עליו להיבראות, אך לבסוף נברא אחר כך במהלך הדורות שלא בזמנו (בלא עת'), נהר יוצק יסודם – נהר דינור נשפך (ויצק') עליהם. מהרש"א (ח"א ד"ה אשר). (לשון המתיבתא חגיגה יד. הערה ב)**

וגדר, וכמ"ש וכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה ואמרו חז"ל (ב"ק כג) כל דלתות חתורות בפני הכלב. ממילא העז פנים לא שייך כלל בקבלת תורה שהיא לשון הוראה דהיינו שס"ה צוויי לאוין שהם גבולים וגדרים וגם הרמ"ח מצוות לכל אחת גבול ומדה. **כי העזי פנים הם מהתתקע"ד דורות של נשמות שלא מ"היו ראויים לקבל את התורה.**

וכן אמרו"ל (נדריו' כ) /מ"ה/ מי שיש בו עזות אפילו שנולד מישראל בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני [מ"ו] /מ"ו/, אלא הוא נשמה ששתל הקב"ה בעולם מאותם העזי פנים שלא נבראו כנ"ל, נמצא שהעזות פנים אין לו חלק בתורה. כי אי אפשר לו לקבל הוראות. /מ"ה/

כמו כן, מי שהוא איש שפל ונבזה ואין בו שום עזות דקדושה, אין לו ג"כ חלק בתורה, כשרז"ל (ביצה כה ע"ב) /מ"ט/ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. כי צריך שיהיה בו עזות דקדושה [נ], כי עזות דקדושה אע"פ שנראית בחיצוניות כעזות פנים, היא עניין אחר לגמרי, (כמבואר בתורה כב אות יא שעזות פנים היא גאוה, ועזות דקדושה היא ירח איתנים מלשון תקיפות ועזות. וכנ"ל במהר"ל ור' צדוק) כי עזות פנים היא ישות וגאוה הנובע מג' קליפות רעות, אבל עזות דקדושה היא עקשות ועמידה איתנה על דעתו, שירשו ישראל מהאבות שעל כן האבות נקראים איתנים. והיא אש בחי' נר ה' ששואף תמיד אליו ית' ומצרף לזה כל מה שבא במחיצתו ואעפ"כ נכבה מהמים שהם מימי התורה וחכמיה. אבל אש של

^מ בתולד - הי

^מ נדרים דף כ. - תניא (שמות כ-כ) בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מיכן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן אחרים אומרים כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

ר"ן - לא עמדו אבותיו על הר סיני. שהרי נתן טעם למעמד הר סיני לבעבור תהיה יראתו על פניכם וכתוב (דברים כט) את אשר ישנו פה היום ואת אשר איננו פה ומי שאין לו בושת פנים אינו מזרעם:

^מ עיין בגמרא דלא גרסינן רגלי אלא בתיקונים דף ה. ועיין לעיל תורה ל' אות ה' וזה אות ו' ולקמן קנ.

^מ צ"ע מה שנקט רבנו רגלי אבותיו ולא כגרסת הגמ' שלנו אבותיו. וכן במקום בושה נקט עזות. אולי כי בהר סיני זכינו לתיקון הרגלין עיין לעיל בהקדמה שנצח הודו הם רגלין והשם שלהם צבקות, כי בכח ההליכה הצבא יוצא להלחם ולהכניע את זולתו. וזה מתבטא בעיקר בעזות פנים. אבל עזות דקדושה העיקר בה לעמוד על עמדו בתקיפות שגם זה בחי' רגלין, אבל בחי' אחרת בהם, (בחי' ביטול העצה) ובהר סיני זכינו לתיקון הרגלין, שבמקום להיות לוחם וכובש בישות ועזות, להיות עומדים בתקיפות על אומנותינו.

^מ ראה תורה כב שם נושא המרכזי הוא העזות, וכנגדה הבושה. ואע"פ שיש בכל אחת מהן צד חיובי ושלילי, אבל בכלליות הן זה לעומת זה, שכלל העזות היא שלילית וצד הרע, והבושה היא הקדושה, וכמחז"ל (באבות) עז פנים לגיהנם ובושת פנים לג"ע. ושם אות יא מבאר שעזות פנים היא גאוה ועזות דקדושה היא ירח איתנים מלשון תקיפות ועזות.

גדר העזות (כפי שביאר שם הריצ"ח) היא שיוצא ממחיצתו בתקיפות להשתלט ולקחת דבר שאין לו שום זכות או דין לקבלו אלא רק כי כך הוא רוצה, והכח הפועל שמוציא אותו לזה הוא המבואר בספר המדות מי שיש בו עזות סימן שאינו מסתפק במה שיש לו, דהיינו ששורש העזות והסיבה לה זה שאינו מסתפק בחלקו (בחי' חסרון בעצם בחי' שואל בלא אפשרות שיתמלא כלל) והדרך להשיג יותר מהמגיע לו זה רק ע"י עזות, שבצד השלילי זה עזות הגוף שהן התאוות שרוצה מעבר למה שצריך, כי כל התאוות הן רצונות של מעבר לצורך, ולא עוד שגם ממלא חסרון בעוד יותר חסרון, בממון יש לו מנה רוצה מאתים, הפך איזהו עשיר השמח בחלקו, ובתאוה משיעו רעב, הפך מרעיבו שבע, ובכבוד כל זה אינו שווה לי, כי יש עוד אדם אחד שלא משתחוה לי, הפך הענו הבורח מהכבוד, ובאכילה בטן רשעים תחסר, הפך ותשבע ותותר. העזות נקראת מלכותא בלא תגא הפירוש שלוקח לעצמו מלכות לא מכח שיש מי שממליך אותו אלא מכח שרוצה למלוך בלי שום זכות רק השתלטות בכח העזות כי כך הוא רוצה. הכלב בחז"ל דוגמא לעזות דסט"א כמ"ש בישעיהו והכלבים עזי פנים לא ידעו שבעה ובגמרא ב"ק כג סתם דלתות חתורות בפני הכלב דהיינו שאין לו תפיסה בגבול ומחיצה לתאוותו והוא תמיד חסר עד כדי שלא שייך אצלו נתינה כמבואר בנדרים לאו כלבא אנא שרק אקבל ולא אתן.

עד כמה העזות נוראה מבואר שם בסוף תורה כב שאברהם אבינו בירר ופעל ששיעבוד מלכויות יכפר על כל העוונות, לבד מפגם ועוון העזות, שעז פנים לגהנם, כי את כל המידות רעות אפשר להכניע ע"י גלות, לבד מעזות, כי לעזות אין שום תיקון רק גהנם, וביאר הריצ"ח בשיעור כב עפ"י הפרפראות לחכמה שם כי עז פנים לא יועיל לו שיעבוד מלכויות, כי זה לא משעבד אותו, אלא להפך הוא מצטרף לרע של המלכות ונעשה מומר או מוסר. ונ"ל להוסיף שאפילו אם הוא נכנע זה רק כלפי חוץ כלפי החוק ממנו, אבל זה לא מבטל ממנו את תכונת העזות, אלא אדרבה מחזק את השיטה.

^מ ביצה דף כה: - תנא משמיה דר"מ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין תנא דבי ר' ישמעאל (דברים לג-ב) מימינו אש דת למו אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש איכא דאמרי דתייהם של אלו אש שאלמלא (לא) נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם והיינו דאמר ר"ש בן לקיש ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות ו"א אף עז בבהמה דקה ו"א אף צלף באילנות:

פרש"י - שהן עזים. ונתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכנעת לבם: דתיהן של אלו. מנהגם של אלו אש שהם עזים כאש: מימינו אש דת למו. מימינו נתן להם התורה מפני שאש דת למו והרבה מקראות חסרים כזה: עזים. קשים להנצח אנדר"ש בלע"ז: צלף באילנות. לא ידעתי מהו עזות שלו:

³ מדה עזות היא ימות בחוקך גדול שלא מקבל מרות ככלל, לכן לא שייך בקבלת תורה שהיא אורחות ומוים. וחז"ל אמרו הוי עז כנמר שעזותו כדי להשיג מזון ולא ככלב שעזותו כלל סיבה. וראה מהר"ל נתיב הבושה א' שעזות פנים היא ג' קליפות אבל עזות דקדושה היא אש להבה שנכבה מפני מימי התורה. וכעין זה בליקוטי אמרים לוי' צדוק סוף אות י' שהאבות נקראים איתנים והיא עזות דקדושה שירשנו מהם לעמוד איתן נגד כל אומות העולם.

עזות דקדושה היא ג' קליפות רוח סערה וענן גדול ואש מתלקחת שלא נכבה ע"י המים (אדרבה מתלקח יותר כידוע/כ"א) על כן מי שהוא מתקע"ד דורות אזי התורה לא מכבה אותו, אלא אדרבה כשהוא גם ת"ח הוא עז יותר.

כשרז"ל (אבות פ"ה) ב"ב **הוי עז כנמר**. אע"פ שהוא ממזר, ועזותו היא עזות פנים, הוי כמו נמר ולא נמר ממש, דהיינו רק תתלבש במדת עזות של נמר/כ"ב, שהעזות שבו היא רק כדי להשיג מזון, כך גם אתה הוי עז רק כדי להשיג מאכל ומשתה דהיינו תורה ומצוות/כ"ג, ונגד כל המונעים מדרך שבקדושה, אבל בפנימיות נשאר ביראה ובושה כלפי שמיא.

וע"י עזות דקדוש' שיש בו, הוא מקבל עזות דקדושה מהש"י, והוא בחי' (תהלי' סח) ב"ה **תנו עוז לאלקים, [נ"ו] ב"ב** **אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם**, דהיינו שע"י עזות דקדושה שאדם עומד איתן נגד כל הרזחות זרות והכפירות ותאוות של אומות העולם, עי"ז נותן עז לאלקים, למלכות דקדושה, ואזי נשפע לו ממנה עוד כח לעמוד נגדם.

^{כא} **ידוע שמים מכבים** אש עד יחס מסויים, אבל אש חזקה מאד, להפך, האש לוקח את החמצן מהמים ומתלקח יותר.

^{כב} **מסכת אבות פרק ה' משנה כ'** – יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצב, וגבור כפארי, לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם (סה), ובשת פנים לגן עדן (סז). יהי רצון מלפניך יי אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך;

ר"ע מברטנורה עז כנמר. הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה, כי בעת יחס האריות הלביאה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ותובעת את הזכר, והחזיר שומע קולה ורובעה, ונמר יוצא מבין שניהן. ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים, אף על פי שאין בו גבורה כל כך. אף אתה הוי עז ולא תתביש לשאל מרבה מה שלא הבנת, באותה ששנינו לא הבישן למד: וקל כנשר. לחזור אחר תלמודך, ולא תיגע. כדכתיב (ישעיה מ) יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו: ורץ כצב. לרדה אחר המצות: וגבור כפארי. לכבש את יצרן מן העברות: עז פנים. לפי שהעזות נכר בפנים כדכתיב (משלי כא) העז איש רשע בפניו (סו), לפיכך נקרא עז פנים: שתבנה עירך במהרה בימינו. כלומר, כשם שחוננתנו זאת המדה, שסימן לזרע אברהם בישנים רחמנים וגומלי חסדים וקמות עט. א. בן יהי רצון שתבנה עירך וכו'.

עיקר תוי"ט (סה) עז פנים לגיהנם. שמעיו פניו שלא לעשות רצון אביו שבשמים: (סו) ונאמר ישובו רשעים לשאול: (סז) ובשת פנים לגן עדן. כמו שאמרנו חז"ל כל אדם שיש לו בשת פנים לא במהרה הוא חוטא, כדכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. מדרש שמואל:

רמב"ם אע"פ שאמר עז פנים לגיהנם עזה בעזות בתוכחת המורים וכיוצא בה וכאילו אמר השתמש בקצת הפחיתות במקומן ברצון הש"י ובאמיתתו כמאמר הנביא ועם עקש תתפל אלא בתנאי שתהיה כונתך האמת והוא אמרו לעשות רצון אביך שבשמים ומן הטובות שחנן הש"י לזאת האומה שיש להם בושת פנים וכן אמרו שמופתי זרע אברהם שהם ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים אמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכאשר סופר זה מעלות הבושת בקש ואמר ה' אלהינו כאשר חננתנו זאת המעלה כן חננתנו להבנות עירך במהרה בימינו:

^{כג} **צ"ע מדוע** נמר ולא כלב אדרבה כלב יותר מקבל חינוך אלא שהוא בריה שפלה שבבריות, מאידך הנמר עזותו היא כדי להשיג מזון ואילו הכלב עזותו בלא טעם וסיבה. עיין בזה בסוף התורה בהוספות שם.

^{כד} **שיחות מוהר"ן** – אות כג ענה ואמר: אשרי מי שזוכה לאכל כמה פריקים משניות ולשתות אחר כך איזה קפיטליך תהלים, ולהתלבש באיזה מצוות:

^{כה} **תהילים פרק סח (לה) תנו עז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים:** (לו) נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם ברוך אלהים:

^{כז} ההמשך הוא שם בספוק הסמוך

^{כח} **עיין פרפראות לחכמה** אות יד על תורה ל' אות ח', (תהלים ע"ז) הודעת בעמים עורך וכו', כי על ידי עזות דקדושה מוסיפין כביכול עז למעלה, ועל ידי זה השם יתברך משפיע בנו עזות דקדושה, שזה בחינת (תהלים ס"ח) תנו עז לאלקים וכו' הוא נותן עז ותעצומות לעם עיין סי' קמ"ז, וזה (בעצמו) (פירוש) (ביצה כ"ה) מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הן, ועל ידי זה (תהלים כ"ט) ה' עז לעמו יתן, ועל כן נקרא העזות דקדושה של ישראל עוז היינו כנ"ל:

כי תנו עוז לאלקים, זה בחי' אתערותא דלתתא, שע"ז שיש לנו עזות דקדושה לעמוד כנגד כל הקמים עלינו למנוע אותנו מעבודתינו ח"ו, ואנו מתגברין בעזות גדול כנגדם, שזהו עזות דקדושה, ע"ז אנו נותנין כביכול עוז וכח למעלה [א] / ב, בבחי' תנו עוז לאלקים. וע"ז נתעורר למעלה בחי' עזות דקדושה ונשפע עלינו, בבחי' אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם, שהש"י משפיע עלינו עזות דקדושה ונותן לנו עוז ותעצומות לעמוד כנגד העזות דסט"א של כל העזי פנים שבדור, שא"א לעמוד כנגדם, כ"א ע"י עזות דקדושה. ובלק"ה/ו¹ כתב מוהרנ"ת שזה אחד מהדברים שלא ברור היכן ההתחלה האם מהעזות שלנו או מהעזות שאנו מקבלים מלמעלה.

כי אע"פ שמדת העזות היא סכנה ליפול ממנה לעזות פנים, אי אפשר בלעדיה, עד כדי כך שלא מספיק העזות שיש לאדם מעצמו, עוד הוא צריך שישפיעו עליו עזות דקדושה מלמעלה לסייע לו לעמוד נגד כל הסט"א. כי כשאין לו עזות דקדושה, בוודאי יבטלו אותו המונעים מתורתו ועבודתו, כי אין לאדם חלק בתורה כשאין לו עזות דקדושה כנ"ל: וכנ"ל הוי עז כנמר.

וצריך לפלס דרכיו איך להתנהג עם העזות [ג] / ד² וכמבואר בתורה כב/ו³ שצריך לזה הרבה תפילה, כי הגבול בין עזות פנים לעזות דקדושה דק מאד, לבלי להיות ח"ו עזות פנים, כי היא מדה רעה מאד

¹ עיין ריקאטוי פרישת תצוה עת לעשות לה' לעשות ממש

² פירוש הרקאנאטי על התורה - פרשת תצוה - (אדרא ברה קכח:) ר' יהודה אמר עת לעשות ליי' בגין לאתקנא ולשכללא בלא. זהו שאמרו רז"ל כל המקיים מצותי מעלה אני עליו כאילו עשאני. הדא הוא דכתיב עת לעשות ליי' (תהלים קיט' קכו) לעשות ממש. ועל כן נקראו החסידים אנשי מעשה וההפך כי את מקדש יי' טמא זהו מאמרם ז"ל היה לך לעזרני. ואמרו עוד ואולם חי אני אמר רבא החייתיני בדברייך וזהו סוד ישמעאל בני ברכני וסוד נענע לי בראשו והודיע כי בברכת רבי ישמעאל נמשך שמן הטוב מן האין וזהו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך כי ברית כרותה לשפתים. ואחרי שנדע כי יש כח בידני לתקן עליונים ותחתונים ולקדש שם שמים למעלה או להטיל מום בקדשי שמים ועד היכן מגיע טהרתני או טומאותני יש לנו לברר הדרך שבו נדבק בשם המיוחד כמה דאת אמר ובו תדבק כי בטהר האדם איבריו ומעמידם על כוננת הבריאה אז מוסיף דוגמת אותו האבר מלמעלה ודבוק בשם יתברך כמה דאת אמר דמות כמראה אדם עליו מלמעלה (יחזקאל א' כו). דוק ותשכח אבר מחזיק אבר. ואחרי שבידינו הכוחות הללו להחזיק הספירות במתכונת המחשבה הטהורה והכל לפי רוב המעשה נתן הש"י לנו מרוב אהבתו לבני אוהביו אנשי אמונתו סוד צורת ה' ספירות בתורתו והוסיף לנו ביאור כי כל ספירה יש לה תיקון צורה ודרך חיבור ונשוק עם ספירה הסמוכה לה עד שיתחברו כולן כאחת ועושות צורה אחת ולפי עומק ההשגה הזאת נתנה לנו כל התורה כולה שלימה מבראשית עד לעיני כל ישראל.

³ חו"מ מתנה הלכה ה' אות יא (עפ"י תורה כב) - העקר שצ"אמין בבחם הגדול (של הצדיקים) ויהיה עז פנמר להמשיך על עצמו העזות דקדושה הנמשך מהם, פי שם בענין העזות הוא העקר מה שאין יודעין מהיכן ההתחלה (כמו שפ"א ב"ק ס"ג קמז). פי כל מה שמתקרב אליהם יותר נמשך עליו העזות דקדושה יותר, וכל מה שמתרחק על עצמו העזות דקדושה יותר הוא מתקרב אליהם יותר, פי כל דברי התורה הזאת וכן כל התורות נעוץ סופם בתחלתם ויתחלתם בסופם ויתבאר במקום אחר.

⁴ עיין תורה כב אות יא ששל זה היא התפילה היחידה בש"ס משניות

⁵ צ"ע מדוע הנמר דוגמת לעזות קדושה אע"פ שבחז"ל (עיין ברטנורא על אבות) סיבת היותו עז כיון שהוא ממזר, כדאיתא במסכת כלה פ"א שממזר יש בו עזות, לעומת זה עזות דסט"א הדוגמת לה הוא הכלב, ואע"פ שאינו ממזר.

אעפ"כ לומדים משניהם, מהכלב שלא יודע שובע וכל דלתות חתורות לפניו לומדים זאת לרוחניות שצריך לא לשבוע ולא להסתפק במה שיש לי. ולעמוד תקיף בפני המלעיגים לומדים מנמר שלא חושש מחזקים ממנו (תפ"י על אבות).

ונראה לתרץ הטעם שהכלב דוגמת לעזות דסט"א מצד היותו בעצמו בריה שפלה ביותר מצד שלא יודע שובע בגשמיות (ישעיה) עד שהוא דוגמת לבריה שרק לוקחת ולא נותנת (גמ' בנדרים כד). שזה מתכוונת הסט"א בידוע, ומזה נובעת העזות שבו להיכנס בחוצפה חוץ למחיצתו (גמ' בב"ק כג). ומידה זו של הכלב שלא יודע שובע בגשמיות היא מדה פחותה מאד בחז"ל. ונראה לבאר עפ"י תורה זו שהשבע הוא ממת האמת והרעב מהסתרת האמת, וכן בתורה לט הרעב הוא תאוה ומדה רעה. ולמעשה הקו המבדיל בין עזות דקדושה לעזות דסט"א דק מאד ובקל אפשר לטעות בזה לכן התנא מיד כשמצווה להיות עז כנמר מתפלל להינצל מעזות דסט"א ולזכות לעזות דקדושה שבונה את האמונה ויראה. אבל מצד ההגדרה, ההבדל ניכר, כמבואר בתורה כב לעזות דקדושה בא ע"י שמחה, והיא לשם שמים, אלא שכשבאים למעשה אזי היצר מתלבש במצוות ומטעה.

⁶ תורה כב אות יא - וזה פרוש המשנה (אבות פרק ה): יהודה בן תימא אומר: הוי עז פנמר וכו', נמצא שמוזהיר על עזות דקדושה, שצריך האדם שיהיה עז פנמר כנגד כל הקמים כנגדו למנוע אותו, חס ושלום, מעבודתו. ותכף ומיד מבאר שם גדל הפגם והאסור של העזות פנים דסט"א אחר, כמו שכתוב שם: הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם וכו'. ואם בן אפשר לטעות, חס ושלום, פי בהכרח צריכין לעזות בשביל הקדושה פנ"ל, פי אי אפשר להתקרב אל הקדושה באמת פי אם על ידי עזות פנ"ל, וכמו שאמר הוא עצמו: הוי עז פנמר. ומצד אחר העזות רע מאד, הינו מי שהוא עזות פנים שלא בשביל הקדושה (מכל שכן מי שהוא עז פנים כנגד הקדושה, שמעיו פנים נגד יראי השם וכו' וצ"א), שזה העזות רע מאד, פי עז פנים לגיהנם: ואם בן, נפל פותא בבירא' (ז). פי אין יודעין איך להתנהג. על זה בקש התנא: יהי רצון שתבנה עירך במהרה בימינו (שלא כדאורייה הוא פליאה גדולה וכל אדם משתומם על זה: מה סמיכות יש לתפלה זאת להקודם? וגם אין דרך המשנה להתפלל תפלה ובקשה באמצע דבריו: אף עתה מבאר היתב), הינו, שהתפלל שיוזכה לידע איך להתנהג בענין העזות, הינו שלא יהיה לו שום עזות דסט"א אחר, רק שיוזכה שיהיה לו עזות דקדושה, שעל ידו נבנה ירושלים, קריה נאמנה, הינו שזוכין לאמונה על ידי זה העזות, כמבאר לעיל, שאי אפשר להתקרב להצדיקים אמתיים, שהם בחינות כלליות שבעה רועים, שהם כלליות הקדושה, שעקר האמונה נמשך על ידם, פי אם על ידי עזות פנ"ל. וזהו: יהי רצון שתבנה עירך במהרה בימינו, הינו שיהיה העזות עזות דקדושה שמוננו נבנה ירושלים, קריה נאמנה, פנ"ל:

כנ"ל, ואעפ"כ יהיה לו עזות דקדושה. לעמוד איתן באמונתו ולהשתדל להיות מוסיף והולך בקדושה ועבודה. אע"פ שהיא עזות נגד המלעיגים אבל היא קדושה, פירוש שרק יתלבש במדת העזות כלפי חוץ אבל הפנמיות נשאר יראת שמים ובושת פנים.

ומדת הענוה הוא ענין אחר לגמרי, שאע"פ שנדמה שסותר את העזות דקדושה. אינו כן כי להתנהג בענוה כלפי המלעיגים היא ענוה פסולה¹. כי עיקר הענוה היא כלפי שמיא שמבין שאין לו שום חשיבות יותר מחבירו, ומתוך כך גם בא לענוה כלפי בני אדם, אבל נשאר תקיף מאד על כבוד שמים ולעמוד איתן על אמונתו, כי עיקר הענוה היא כלפיו ית'.

ביתר דיוק נראה לבאר כי עזות קדושה נובעת מיראת שמים, לפי מדרגת היראה כך מדרגת העזות דקדושה, והחילוק בין יראה לענוה מבואר במהר"ל (שער הענוה) שענוה היא שע"י שיש בו מדעת קונו מתדמה לו, אבל יראה אינה התדמות אלא התבטלות העלול מפני עילתו. ממילא הענוה היא בחי' התכללות בו, הפך היראה שהיא בחי' שמירת מרחק ממנו.

ועיקר מדת הענוה² דהיינו שלימות מדת הענוה היא **כשיהיה במדריגה של ביטול החומריות³** וביטול הישות כלפיו ית', עד שמרגיש נכלל בו עד שאין לו מציאות עצמית, עד **שיוכל לכתוב על עצמו כמו משרע"ה** [י^א]. **והאיש משה עניו מאד⁴**. דהיינו לא רק שיזכה לתכלית השפלות, אלא שיהיה

¹ עיין תורה קצו – וזה ידוע שענוה בלא חכמה אינה כלום, כי בודאי אין זה מעלת הענוה, להראות עצמו בכפיפת ראש בדרך שטות כאלו הוא ענו, כי זה ענוה פסולה, ועקר הענוה כשהיא בחכמה.

ועיין סוף תורה עב תנינא – אבל אין אנו יודעים כלל מהו שפלות אמת, כי בודאי אין זה תכלית שיהיה שפל ונבוה ועצל, שקורין רע מזל (ובלע"ז: שלים מזלניק). כי השפלות הוא עקר החיים של כל איבר ואיבר, והוא כל תענוג עולם הבא כנ"ל, ובודאי אין זה התכלית של עולם הבא, שיהיה נבוה ועצל וכו', חס ושלום. על כן צריכין רק לבקש מהשם יתברך, שיעזר לזכות לעניויות ושפלות אמת, שהוא עקר החיים ועקר התענוג של עולם הבא כנ"ל:

² תחצו - הענוה

³ **כמבואר בתורה ד' אות ז' – ובשביל זה, כשהתפלל משה על חטא העגל אמר (שמות ל"ב): "אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא".** פי זה מן הנמנע שלא יבוא לאדם איזה גדלות, כששומע שמספרין שבחו, כל שכן כשמלך גדול משבח ומפאך את האדם, אזי בודאי מן הנמנע, שלא יבוא לו איזה גדלות, אבל צריך לזה בטול כל הרגשותיו והמריותיו, אזי יכול האדם, לשמע שבחו, ולא יבוא לו שום גדלות, כמו משה רבנו, שראה כתוב בתורה: "וידבר ה' אל משה", "ויאמר ה' אל משה", "וישראל קוראין בכל יום בתורה שבחו של משה, והוא בעצמו מספר להם שבחיו, ולא היה למשה שום התפארות וגדלות מזה, כמו שכתוב: "והאיש משה ענו מאד", ובודאי על ידי ענותנותו, היה כח ביד משה לכפר עוון העגל. כמו שכתוב: "ואיש חכם יכפרנה". וזה שטען משה: "ואם אין", הינו "אם לא תשא חטאתם", בזה אתה מראה, שאין לי כל כך עניויות, שאוכל לכפר להם עוון העגל. בכך פקשתי "מחני נא", כדי שלא אכשל בגדלות, שאני רואה ושומע בכל עת ספור שמי ושבחי בתורה, כי מי יוכל לעמד בזה, שישמע ספור שבחו ולא יתגאה, אם לא ענו גדול, ואם אני ענו, צריך לה שתשא חטאתם, כמו שכתוב: "ועובר על פשע לשארית" וכו'.

ועיין לקמן מה שציטט השל"ה מחובת הלכות עניין ההשתוות.

⁴ * במדבר יב

⁵ **במדבר פרק יב (ג) והאיש משה (ענו) עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה:**

שפתי כהן שם – ואמר מכל האדם. לא כמו שאמרה מרים והלא גם באבות דיבר ה', מעלתו של משה היתה מכל האדם אפילו מאברהם שנקרא האדם הגדול בענקים:

תורת משה לחת"ס שם – והאיש משה עניו מאד מכל האדם, ולא מן האבות כן הוא בילקוט י"ל דהנה דור צדיקים יבורך מדור דור ולהשלים נפשם ולהתעלות יותר ויותר עד יזדככו ובכל זה דור הראשון המה בעצמותם ובעבודתם ובכפיית יצרם עובדים להשם יתברך יותר כי גדול כח יצרם בטבע אבל בניהם אשר נולדו להם אחר התעלותם ושלמותם נולדים מתחלת יצירתם עם טוב מזג המדות דהאב זוכה לבן בנוי בכח בחכמה וכו' ולבניהם אחריהם נקל להשלים נפשם יען כי נולדו בטבע טוב ואין מתחילין רק גומרים ההשלמה ותיקון וזה כנס על גבי ענק ויש לפרשו במשה רבינו בשני ההפכים עניו מאד מכל האדם ולא מן האבות יען הם התחילו להשלים במדה זו אברהם אמר ואנכי עפר ואפר ונולד למשה רבינו בטבע אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם כולם היו קדושים וראשים ומנהיגי ישראל והוא השלים יותר אבל לענין הודרך ועבודה לבוא למדה הלזו האבות היו ענוים יותר ויש לפרש ולא מן האבות העניויות לא בא לו מן האבות רק הוא בעצמו השלים נפשו מתחלה ועד סוף בזה (מש"מ):

⁶ **עיין סוטה ה. – א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא. פרש"י – אחד משמונה בשמינית. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט גאוה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם: ומעטרא ליה כי סאסא לשיבלתא. גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת:**

וביאר שם הפל"ח על הש"ס – יש לומר כי מידה שמינית ממטה למעלה היא בינה, והיא בחינת ענוה כידוע, (תיקוני זוהר דף ה) ואחד משמונה בה היא בחינת ענוה שבענוה, היינו שיהיה עניו בתכלית שלימות הענוה והביטול לגמרי, ואז יש לו רשות להתפאר עצמו גם כן לפעמים לפי צורך השעה, מאחר שהוא בבחינת ביטול כל ההרגשות כולם, וכמו שמצינו אצל משה רבינו ע"ה שכתב על עצמו (במדבר יב ג) "והאיש משה ענו מאד" וכמו בא בתורה ד', ועיין תורה קמז. ובשיחות. וכשזוכה לזה, אז הענוה והגדלות דקדושה נכללין אצלו כאחד, בבחינת 'במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, (מגילה לא). וכמבואר בליקוטי הלכות תפילת המנחה הלכה ה'. עב"ל.

בתכלית הענווה אע"פ שיודע ערכו, ולא כהשפל שגם הוא מחזיק עצמו לכולם כמו הענו, אבל מחמת שאינו יודע מערכו²¹, אע"פ שצריך לזה ביטול הישות מאד, עדיין אין זה ביטול החמריות בתכלית כמו העניו, שיודע ערכו ואעפ"כ לא מחזיק עצמו כלל שיש לו איזה חשיבות.

וזה לשון רבנו בתורה ד' כי זה מן הנמנע שלא יבוא לאדם איזה גדלות, כששומע שמספרין שבחו, כל שכן כשמלך גדול משבח ומפאר את האדם, אזי בודאי מן הנמנע, שלא יבוא לו איזה גדלות, אבל צריך לזה בטול כל הרגשותיו וחמריותיו, אזי יכול האדם, לשמע שבחו, ולא יבוא לו שום גדלות, כמו משה רבנו, שקרא כתוב בתורה: 'ויברר ה' אל משה', 'ויאמר ה' אל משה', 'וישראל קוראין בכל יום בתורה שבחו של משה, והוא בעצמו מספר להם שבחיו, ולא היה למשה שום התפארות וגדלות מזה, כמו שכתוב: 'והאיש משה ענו מאד'.

זהו מדרגת הענווה בתכלית, ועיין חובת הלבבות שמדה זו נקראת מדת ההשתוות שמדת הענווה היא כשאינן אצלו חילוק כלל בין גנות לשבח. הובאו דבריו בשל"ה הקדוש²² ובוזו ביאר שם את דברי דוד המלך ודברי רב יוסף בסוטה מט:

אמר המעתיק. עוד יש לומר על פי המבואר בסימן רמ"ו 'לפעמים צריך האדם שיהיה לו גדלות וכו' כי כשצריך לבוא להשגה ולעלות לאיזה מדרגה צריך לשכוח את חכמתו שמקודם, וכמו שמצינו שרבי זירא התענה כדי לשכוח תלמוד בבלי וכו', כי על ידי הגדלות שובח גם כן חכמתו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים טו.) כל המתנאה חכמתו מסתלקת ממנו, אך צריך לזה חכמה יתירה, כי בודאי גדלות הוא איסור גדול מאד, ואם יתנאה באמת בודאי חכמתו תסתלק ממנו לגמרי ולא יבוא להשגה, ויהיה נעשה שוטה, אך צריך לזה אומנות יתירה איך יתנהג בזה שיהיה לו גדלות רק כדי לשכוח חכמתו שמקודם, ואף על פי כן יהיה עניו באמת.

וזה אחד משמנה שבשמיניות כי שמינית היא בחינת בינה, ושמונה שבשמינית היא בינה שבבינה, היינו חכמה יתירה, וגם בינה היא בחינת ענוה הנ"ל, היינו שצריך חכמה יתירה שאף על פי כן יהיה עניו באמת. גם בינה היא בחינת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה, בחינת תענית כנ"ל.

וזה ומעטרא ליה כסאסאה דשבולתא פירש רש"י 'זקן השבולת', היינו כי על ידי הגדלות שובח השגה ראשונה ונמשך לו השגה גבוה מזו מהמקיף לפנים, וזה 'ומעטרא' בחינת מקיף, 'כסאסאה' בחינת שערות הזקן שנמשך מהמקיף לפנים:

לק"ה מנחה ה' אות א' – כי הענוה שהיא לפי דעתנו בחינת קטנות שהוא קטן בעיני עצמו והגדלות כולא חד. כי במקום גדולתו שם דייקא אתה מוצא הענוה. וזה באמת אי אפשר להבין ולהשיג כי אם מי שזוכה לזה אשרי לו. וזה עיקר שלימות הענוה באמת שזוכה לזה משה רבינו ע"ה. שהיה יכול לכתוב על עצמו כל גדולת שבחו. וכתב על עצמו "והאיש משה ענו מאד", ואף על פי כן היה ענו באמת, כי נכלל באין ששם הגדולה והענוה כלא חד ... וזה שכתב רבנו ז"ל שבענין הענוה טועין העולם הרבה, כי בודאי אין הענוה להיות במוחין דקטנות חס ושלום וכו' כנ"ל. כי עקר הענוה כשזוכין להיות בתכלית מוחין דגדלות, ואי דייקא יהיה בתכלית הענוה והביטול.

עיין חיי מוהר"ן תצו – (נג) פעם אחת היו מדברים לפניו בענין גדלות, ענה ואמר מה אתם צריכין לדבר מגדלות הלא אני אין לי גדלות (כלומר ואתם איך יעלה על דעתכם שיהיה לכם איזה גדלות, מאחר שאפילו אני אין לי גדלות) כי כבר התפאר עצמו רבנו וזכרנו לברכה בזה שהוא יכול לומר על עצמו שאין לו גדלות שזה עקר תכלית שלמות הענוה, כמו בחינת משה רבנו שכתב על עצמו והאיש משה ענו מאד, וכמוכא בגמרא שאמר רב יוסף אל תתני ענוה דאיכא אנא:

²¹ **ראה אבות פרק ד משנה (ד) רבי לויטס איש יבנה** אומר, מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. ופירש התפארת ישראל שם אות כג – מאד מאד הוי שפל רוח – לפעדי' דעניו הוא המכיר גדולת ערכו, ואפ"ה אינו מתיהר אלא מנמיך א"ע בחדס, אבל שפל רוח הוא, הוא שלבו נשבר בקרבו בידעו כל חסרונותיו ומציעים לפניו תמיד, אף שנעלמו מעיני הבריות, ולהכי במשרעה כתיב ומשה עניו מאד, דוכי ס"ד שמשרעה לא ידע שהוא מובחר מין האנושי, ודבר ה' עמו פנים אל פנים ושכינה מדברת מתוך גרונו, מה שלא זכה שום ילוד אשה, משא"כ דוד המלך ע"ה אמר ואהי שפל בעיני, וכן הם רוב תחנוני תהלים באופן זה, ויש גורסים בפני כל אדם אפילו לפני אותן שתדמה שהן יותר שפלים ממך, ואפילו בפני אותן שירצו להשפילך ביותר, ואמר מאד מאד, דהיינו הענוה המאדיי שלך לא תסתפק בה לחשוב לומר הנני שפל רוח די, אלא תהיה שפל רוח מלחשוב שאתה שפל רוח, אי"נ להכי קאמר מאד מאד, היינו לא לכד בדיבור, שזהו גאותך כאומר הנה יש בי כל המעלות ולא חסר לי רק הענוה, אקבע גם האבן טוב הזה בכתרי אלא מאד מאד הוי שפל רוח גם בפנים במחשבותיך:

²² **עיין שני לחות הברית להשל"ה הקדוש –** פרשת עקב – על מה שאמר דוד המלך (תהלים קלא א) "לא גבה לבי" – כתב שם אות (טו) אי נמי הכי פרושא דקרא, דוד התנצל עצמו על מה שהתפאר במדת ענוה שבו שלא גבה לבי וגו', הלא זה ההתפארות בעצמו הוא גאווה. על זה אמר 'אם לא שויתני'. ויתרין על פי כלל גדול האמור בחובת הלבבות בשער יחוד המעשה (פרק ה') וזה לשונו: וכבר אמרו על אחד מן החסידים שאמר לחברו, הנשתיית. אמר לו, באיזה ענין. אמר לו נשתייה בעיניך השבח והגנות. אמר לו, לא. אמר לו, אם כן עדין לא הגעת למעלת הענוה, השתדל אולי תגיע אל המדרגה הזאת, כי היא העליונה שבמדרגות החסידים ותכלית התמודות, עכ"ל. ועל זה פירשו (ראשית חכמה, שער הענוה פ"ג אות לט) מה שאנו מתפללין (תפלת אלהי נצור, שמונה עשרה) 'ולמקללי נפשי תדם'. וקשה, 'ולמקללי אדם' הנה ליה למימר ומאי נפשי, וכן אחר כך חזר ואמר 'ונפשי בעפר' כו'. אלא הכונה להשמיענו שיהיה השפלות מטבע בנפש, באופן שהנפש תהיה בדוממותה, כי (בכר) וכן אפ"ה שלא ישיב על חרפתו וישאר לו השנאה שמורה בלבו, בענין (בראשית כו, מא) 'וישטם עשו את יעקב ונגו' ויאמר וגו'. ואמר הפתוב (משלי טז, ה) 'תועבת ה' כל גבה לב', אפילו שתהיה הגאווה בלב ולא הוציאו בפיו, לכן אמר נפשי תדם, שהנפש מצד עצמה תדם. ונלמד מהעפר, שכל זמן שהוא גם לא יועיל למלאכה כל שכן לעשות ממנה כלי, וכל יותר שהוא שחוק הוא יותר טוב. וכן היה מדת דוד, שהיה הכל שונה בעיניו השבח והגנות, על כן לא אכפת מידי במה שספר מדתו להתלמד ממנו, מאחר שלא היה שום רשע התפעלות בלבו, והיו סוד שאמר 'אם לא שויתני', רצה לומר, היתה בו מדת הנשתיית:

עוד כתב שם השל"ה הקדוש – אות (ז) וכן מתרין קשיא אחת בסוף סוטה (מט ב), דתנו רבנן משמת רבי אליעזר כו', עד ... משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן בר יצחק ולתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. וקשה, הלא זה הדבור בעצמו היה גאווה. אלא כדפרישית, היה גם בחינת נשתיית ולא עשה רשם. ועשו כן ללמד מהם, שלא יאמרו העולם שכבר אי אפשר להיותן כן ויתאשו. וכן הענין ברב נחמן כי היה ענו גדול, כדאיכא בפרק קמא דסוטה (ה א) אמר

וכמו שמצינו באמוראים שאמר רב יוסף (סוטה מט ע"ב) לא תיתני עונה דאיכא אנא וכן
רב נחמן אמר שם לא תתני יראת חטא דאיכא אנא, משמע שזכו לביטול החמירות עד שלא נכנס בלבם שום
משהו של גאוה כששמעו שבחם, ועל כן גם יכלו לשבח עצמם בלא שום גאוה, וגם רבנו שיבח עצמו בזה
כמבואר בחי"מ הנ"ל [טז] שפ"ר התפאר עצמו רבנו זכרוננו לברכה בזה שהוא יכול לומר על עצמו שאין לו
גדלות שזה עקר תכלית שלמות העונה, כמו פחינת משה רבנו שכתב על עצמו והאיש משה ענו מאד, וכמוכא
בגמרא שאמר רב יוסף אל תתני עונה דאיכא אנא. וכן בשיחות הר"ן/י"א מובא שרבנו התפאר עצמו מאד שהוא
ענו בתכלית העונה כנ"ל :

עד כאן ביאור חברותא לתורה קמז

בעניין כיצד יתכן שישראל עזים שבאומות מטבעם וגם בישינים מטבעם?

ביישינים טבע בני ישראל מאמר מתשנ"ט בקובץ שערי תמימים ביתא עיליתא יא ניסן. מהרב מרדכי מישלובין (ראש הישיבה)
 בתניא לקוטי אמרים פרק א' בסופו וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וגמילות חסדים באות ממנה ובקונטרס
 "מראי מקומות הגהות והערות קצרות" מציין הרבי "ולא קאמר גם בושה כי בטבע אדרבה "ישראל עזין" ביצה כה: ורק ע"י תורה מתשת
 וכמ"ש מהרש"א בחדא"ג ע"ב ועיין גם באגרות קודש ח"ו ע' רפח שמדייק שאדה"ז אף לא מסיים בתיבת "וכו"
 והנה בהשקפה ראשונה נראה לומר שענין ההתשה הנעשה על ידי התורה היינו לימוד התורה שע"י שלומדים התורה נפעלת ענין
 הבושה והענוה בבני ישראל אבל מי שאינו לומד תורה ה"ה עדיין בבחי' "עזין שבאומות" ולכן מובן הטעם שלא הזכיר אדה"ז גם ענין
 הבושה כי אינה בהכרח אצל כאו"א ואדרבה בטבעו הוא עז ולבשילמד יתיש את עזותו ואם מצינו בלומדי תורה שלא זכו להתשת
 עזותם הרי זה כדמצינו במאחז"ל "החש כו' יעסוק בתורה" דהתרופה שע"י לימוד התורה תלוי בהזכות למצוא את חלקו בתורה שע"ז
 מבקשים במיוחד "ותן חלקנו בתורתך"
 אך באמת אין הפירוש כן שהרי איתא בנדרים דף כ' ע"א ומי שאין לו בושת פנים כידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני ומכאן שעצם
 נתינת התורה בהר סיני פעלה בושה והתשת עזות בבני ישראל וכמ"ש מהרש"א בחדא"ג ביבמות ע"ט ע"א וזה לשונו בענין נתינת
 התורה נאמר וה' מוכח בנדרים שהבושה באה לנו מנתינת התורה שאמרו שם דכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על
 הר סיני

וכיון שכן צריך להבין מדוע אדה"ז לא מזכיר את ענין הבושה הרי במתן תורה נהיו בני ישראל למציאות חדשה כגרים ובמציאות חדשה
 זו נהפכו גם להיות ביישינים ע"י נתינת התורה ומדוע אין זה נחשב לטבעם ותכונתם הרי נתינת התורה פעלה את שינוי הטבע מעזות
 לבושה ואז ואילך בנייהם ובני בנייהם שמקבלים תכונות אבותיהם נולדים ביישינים ודוחק לומר שכוונת הגמ' שנתינת התורה בהר סיני
 פעלה רק לאותו היום ומדי יום ביומו שניתנת לנו התורה מחדש כמו שמבשרים "נותן התורה" ל' הוזה אזי שוב ניתנת לנו הבושה מחדש
 כי בטבענו "עזין שבאומות" אנחנו שכן הגמרא אומרת בפירוש "דכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני"
 ויש לבאר בזה ע"פ ביאורו של הרבי ב"רשימות" צדי"ק ע' 1 וזה לשונו הק' "מתחילה עובדי עבודה זרה וכו'" והקשה אדנ"ע איזה שייכות
 יש לנו לתרה אלא כשם שגוף הבן תלוי באו"א כך גם תכונות נפשו נלקחים באו"א ולכן הי' אצל אאע"ה נטי' בנפשו לע"ז ובוה מדויק ג"כ
 ל' הכיר אברהם את בוראו" ע"כ כלומר שמצד תרה אביו היתה נטי' בנפשו של אברהם וממילא גם של בניו לאחריו להיפך כו' ולכן יש
 לנו בעצם שייכות לתרה כו'

ועפ"י נוכל לבאר גם בענינו דאע"פ שבמתן תורה ניתן לישראל ענין הבושה הרי בעצם תכונות נפשנו אנו קשורים לאבותינו שלפני מתן
 תורה כו' ומהם יש לנו בעצם מהותנו וטבע נפשנו ענין העזות ולפיכך מובן שפיר מדוע לא הזכיר רבינו הזקן את ענין הבושה כי אינו
 בטבע הנפש בעצמותו בדוגמת רחמנות וגמילות חסדים. עכ"ל.

וראה לעיל בהקדמה שביארנו שאפשר שזה הביאור עפ"י המהרש"א, אבל דעת רבנו נראה יותר לבאר עפ"י מהר"ל ור' צדוק שלא דומה
 עזות דקדושה לעזות פנים. ואדרבה הבושה היא קניין בישראל מצד האבות ואעפ"כ גם העזות דקדושה היא מהם.

בעניין התורה שקדמה לעולם אלפים שנה. (והיתה גנוזה תתקעד דורות עד בריאת העולם)

רַבָּא, בְּשִׁמְתָא דְאִית בִּיה וּבְשִׁמְתָא דְלִית בִּיה, אָמַר רַב נַחְמָן בְּרִי יִצְחָק, לֹא מֵיְנָה וְלֹא מִקְצָתָה כו'. וְהַמְאָמֵר שְׂדֵבֵר פַּה הִיא לְהַתְלַמֵּד לְהִיּוֹת
 יְרֵאת חָטָא.

¹⁰ **סוטה דף מט:** – משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא אמר ליה רב נחמן לתנא לא
 תיתני יראת חטא דאיכא אנא: פרש"י – דאיכא אנא. שאני ענוותין:

כיצד התפארות במעלתם רב יוסף ורב נחמן נאמרו בזה במפרשים כמה תירוצים: המהרש"א תירץ, שכדי שלא יבואו לשנות את דברי
 הברייתא בטעות אמרו כן, שבאמת לא בטלו ענוה ויראת חטא במיתת רבינו. עוד כתב שלא היה שבח כל כך באותו הדור להיות ירא
 חטא, שהרי אמרו במשנה שיראי החטא ימאסו. וראה בהוספות שבסוף התורה עוד שמונה תירוצים.

¹⁰ עיין שבחי הר"ן אות כב וחי מוהר"ן תצו.

¹¹ **שבחי הר"ן סימן כב** – ובמדת ענוה התפאר עצמו מאד שהוא ענו בתכלית הענוה. ואמר שאין מי שזוכה לענוה באמת כי אם מי שהוא
 במדרגה זו שיכול לומר על עצמו שהוא ענו. כמו משה רבנו, עליו השלום, שכתב על עצמו (במדבר יב ג) "והאיש משה ענו מאד מכל
 האדם" וכו'. וכמו שמצינו בדברי רבותינו, וזכרונם לברכה (כט): שאמר רב יוסף "אל תתני ענוה דאיכא אנא". והוא זכרוננו לברכה, היה
 בבחינה זו והתפאר עצמו בעצם מעלתו במדת ענוה בתכלית הבטול לגמרי:

ראה תורה לג – ובה בתורה ברא הקב"ה עלמין [א], כמבואר בזוהר/ו ומדרש/ו שהקב"ה היה משתעשע בתורה/ו אלפים שנה/ו קודם הבריאה/ו, ובה הסתכל וברא/ו את העולם כמ"ש (משלי ח) ויהי אצלו אמון לשון גידול הילד כמו "ויהי

¹⁷ וזר תרומה קסא: ובריש פרשת תולדות דף קלד. ופקודי דף רכא. וח"ג דף קעת. גם עיין שם דף רלט. ולעיל תורה ח' אות ו'.

¹⁸ וזוהר תרומה דף קסא. – וזאין אינון פל דמשתדלי באורייתא אשרי לכל אלו שמשתדלים ועוסקים בתורה, בגין דכד ברא קדשא בריהו הוא עלמא לפי שכשברא הקב"ה את העולם, אסתכל בה באורייתא וברא עלמא הסתכל בתורה וברא את העולם, ובאורייתא אתברי עלמא כמה דאוקמוה ועל ידי התורה נברא העולם כמו שהעמידו חז"ל (נכ"ר ריש פרקס א'), דכתבי ואהיה אצלו אמון שפי' לשון גידול הילד כמו ויהי אמן את הדין, כלומר שהתורה אומרת הייתי מגודלת אצלו יתברך, ואמר אל תקרי אמון, אלא אמן שהתורה היתה האמן של הקב"ה לברוא את העולם.

ושאל וכן אורייתא אומנא הוה וכי התורה היתה אמן, ואמר אין ודאי, ומביא על זה משל למלכא דבעי למעבד פלטרין למלך שרצה לבנות פלטרין שהוא היכל המלך, אי לא שוי לגביה אומנא לא יכיל למעבד פלטרין אם אינו לוקח לו אומן שהוא האמצעי בין המלך לבין עשיית הפלטרין, לא יוכל לבנות את הפלטרין, אבל פיון דפלטרין אתעבידו לא סליק שמה אלא דמלכא כיון שנבנה ההיכל אינו נקרא אלא בשם המלך, וכולם אומרים אלין פלטרין דעבד מלכא אלו הפלטרין שבנה המלך, כי מלכא שוי באינון פלטרין מחשבה המלך נתן מחשבתו ודעתו באלו הפלטרין.

קר קדשא בריהו הוא בעי למברי עלמא כך כשהקב"ה רצה לברוא את העולם, אסתכל באומנא הסתכל בתורה שהיתה האמן לבריאת העולם, ואף על גב דאומנא עבד פלטרין ואף על פי שהאומן עשה את הפלטרין, לא סליק שמה אלא דמלכא אינו נקרא אלא על שם המלך, שאומרים אלין פלטרין דעבד מלכא אלו הם הפלטרין שבנה המלך, ודאי מלכא בנה פלטרין ודאי המלך בנה את הפלטרין, וכן אורייתא צווחת התורה צווחת ואומרת לבני ישראל שתראו מעלתי כי ואהיה אצלו אמון כלומר ברי ברא קדשא בריהו הוא עלמא על ידי ברא הקב"ה את העולם.

ועתה יוקשה אם כן נמצא שאין העולם מחדש שהרי יש לו יסוד והוא התורה הקדומה, לזה אמר דעד לא אתברי עלמא כי עד שלא נברא העולם, אקדימת אורייתא תרין אלפי שנין לעלמא הקדימה התורה ונבראה על ידי הקב"ה שני אלפים שנה לפני בריאת העולם, וכד בעא קדשא בריהו הוא למברי עלמא הוה מסתכל בה באורייתא בכל מלה ומלה וכשרצה הקב"ה לברוא את העולם היה מסתכל בתורה בכל דבר ודבר, ועבד לקבלה אומנא דעלמא ועשה כנגדה אומנות בעולם, בגין דכל מלין ועובדין דכל עלמין באורייתא אינון לפי שכל הדברים והמעשים של כל העולמות השרישים הקב"ה בתורה ומשם מתפשטים לחוץ, ועל דא קדשא בריהו הוא הוה מסתכל בה וברא עלמא ועל כן הקב"ה היה מסתכל בה ובהו נתן בה כח וע"ז בראה את העולם, ועתה התורה היא חדשה ב' אלפים שנה, והעולם חדש ממש, והכל חידוש שמלפנים לא היה כלום כי את כולם ברא הקב"ה.

ומפשו יותר ואמר דע לאו דאורייתא ברא עלמא לא טענה לומר שהתורה בראה את העולם, אלא קדשא בריהו הוא באסתכלותא דאורייתא ברא עלמא אלא הקב"ה בהסתכלותו בתורה ברא את העולם, אשתכח דקדשא בריהו הוא איתו אומנא נמצא שהקב"ה הוא האומן והוא העושה, כמ"ש בראשית ברא אלהים, ואורייתא לקבלה ולגביה אומנא והתורה היתה כנגדו ואצלו גם כן אומן, כי בה צייר הקב"ה את כל המציאות שצאמר ואהיה אצלו אמון ואמר כי ואהיה אמון לא כתיב כי לא היא בעצמה היתה האמן, אלא אצלו ויינו הואיל וקדשא בריהו הוא אסתכל בה, אצלו הוה אומנא הואיל והקב"ה הסתכל בה, הרי אצלו היתה גם התורה אומן.

ועל זה מקשה ואי תימא מאן יכיל למחוי אומנא לגביה ואם תאמר מי יוכל להיות אומן אצל הקב"ה, כלומר מה הוסיפה התורה בידיעתו יתברך, ומתוך אלא אסתכלותא דקדשא בריהו הוא בגוונא דא אלא הסתכלותו של הקב"ה היתה באופן זה, כי באורייתא כתיב בה בתורה שכברא הקב"ה כתב בה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, אסתכל בהאי מלה וברא את השמים הסתכל הקב"ה בדבר זה וברא את השמים, וכן באורייתא כתיב בה כתוב בתורה ויאמר אלהים יהי אור, אסתכל בהאי מלה וברא את האור הסתכל בדבר זה וברא את האור, וכן בכל מלה ומלה דכתיב בה באורייתא וכן בכל דבר ודבר שכתוב בתורה, אסתכל קדשא בריהו הוא ועבד ההיא מלה הסתכל הקב"ה ועשה דבר ההוא, ועל דא כתיב ואהיה אצלו אמון שבהסתכלות הקב"ה בתורה היא נחשבת כאילו היא היתה האומן אצל הקב"ה, ואמר כי בגוונא דא קל עלמא אתברי באופן זה נברא כל העולם.

כיון דאתברי עלמא, כל מלה ומלה לא הוה מתקיים כיון שנברא העולם כל דבר ודבר לא היה מתקיים, כי אין קיום אל ההיות בתוך אלא מכח שורשם שהיא התורה, עד דסליק ברעותיה למברי אדם דהוה משתדל באורייתא ובגינה אתקיים עלמא עד שעלה ברצונו לברוא את האדם שיהיה עוסק בתורה ובשכילו מתקיים העולם, השתא (דף קסא ע"ב) כל מאן דאסתכל בה באורייתא ואשתדל בה ועתה כל מי שמסתכל ומתבונן בתורה ועוסק בה, כפיכיל הוא מקיים כל עלמא כפיכיל הוא מקיים את כל העולם, כי קדשא בריהו הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, בר נש מסתכל בה באורייתא ומקיים עלמא והוא מסתכל בתורה ומקיים את העולם, אשתכח דעובדא וקימא דכל עלמא אורייתא איהי נמצא שהמעשה של בריאת העולם והקיום של כל העולם הוא התורה, שעל ידה נמשך השפע לקיום העולם, בגין קף וקפה איהו בר נש דאשתדל באורייתא דהא איהו מקיים עלמא לפיכך אשרי האדם שעוסק בתורה כי הוא מקיים את העולם.

¹⁹ ב"ר א' א' הובא לקמן.

²⁰ עץ חיים – הקדמת מוהר"ן ז"ע על שער ההקדמות – בעולם האצ"א אשר שם הקב"ה יושב ועוסק בתורה כנוכר במדר"ל וגם בדברי המתרגם על פ' דודי צח וארום וכמשי' ואהיה אצלו אמון וגו' הנדרש לרז"ל על בריאת העולם שהיה הקב"ה מביט בתורה ובורא עולמות ואין ספק כי לא כמעשה אדה"ר ולא כמעשה דבני חרי וכמעשה אתונו דבלעם וכיוצא בהם בהיותם כפשוטם היה משתעשע בהם הקב"ה אלפים שנה קודם שנברא העולם ובורא בהם עולמות:

אמנם שעשועות של הקב"ה בתורה והיותו בורא בה את העולמו היתה בהיותו עוסק בתורה בבחי' הנשמה הפנימית שבה הנקרא רזי תורה הנקרא מעשה מרכבה היא חכמת הקבלה כנודע אל היודעים. וטעם הדבר הוא להיותו עולם האצילות העליון מאד טוב ולא רע דלא יכיל להתערבא עמיה קליפה ועליה אתמר וכבודי לאחר לא אתן כנוכר בספר התיקונין ד' ס"ו תיקון י"ח וכן בסה"ו ב' בראשית דכ"ח ע"א ע"ש ולכן גם התורה אשר שם אינה רק מופשטת מכל לבושי הגופנים, משיא"כ למטה בעולם היצירה עולם דמטטרו"ן הנק' עבד טוב והוא הנקרא אצ"א שם תוב מוטטרא ומסטרא דסמאל שהוא קליפין דלינה נקרא עבד רע כי התורה אשר שם הם סדר"מ הנקראים שפחה כני' וכנוכר בפרשת בראשית שם דף כ"ו ע"א ולכן נקראת משנה לפי ששם יש נשימה הפוכים טוב מוטטרא דעבד טוב היתר כשר טזור רע מטטרא דעבד רע איסור טמא פסול. גם הוא מלשון כי מרדכי היהודי משנה למלך שהיה שפחה הנקרא עבד מלך מלך גם נקרא מלשון שינה כנוכר בפרשת פינחס דף רמ"ד ע"ב קם זמנא תנינא ואמר מארי מתניתין נשמתין ורוחין ונפשין דילכוך אתערו כעו ואעברו שינתא מניכוך דאיהו ודאי משנה אורח פשט דהאי עלמא ואנא לא אתערנא בכו אלא ברויך עילאין דעלמא דאתי דאתון בהון לא ינום ולא ישן. וזה יזון במ"ש יותר למעלה שם ורבנן דמתניתין ואמוראי כל תלמודא דלהון על רויך דאורייתא סדרו ליה ונמצא כי המשנה והש"ס הם הנקרא גופי תורה:

²¹ עמק המולך – שער א – פרק ד – וקודם ליצירה אלפים שנה היתה החכמה מראית כחה לפני מקורה, כמו שאומר הכתוב, 'ואהיה שעשועים יום יום' משלי [ח' ל']. ויזמו של הקב"ה אלף שנה, כדכתיב, 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמוול כי יעבור' ותהלים צ' ד"ו. ומלת שנה, גימטריא ספירה, ובעולמות הללו ספירה אחת היא יותר גדולה מאלף ספירות למטה,

²² עמק המולך – שער א – פרק ד – ומתחלה ברא האלפא ביתא כסדרה, ואחר כך צירף כל אות של האלפא ביתא עם כל האותיות, כדי שיפגוש למטה אבר באבר, חוטם בעין, ועין באוזן, ויד ברגל וכדומה לזה. כאשר אמור בספר יצירה, שקלן צרפן המירן אלף עם כולם, וכולם עם אלף, ובית עם כולם וכולם עם בית, כאשר נבאר בשער הזה בסיעתא דקב"ה ושכינתיה, וכן צירף כל האותיות עד תי"ו. נמצא כל אות יש לו כף אלפא ביתות, חוץ מאיל"ב בים שהוא המרכז והחיות בכל פרצוף של כל אות ואות, והוא הפרצוף של כל אות ואות, וזוה"ק האותיות 'ישעיהו מ"ה ז"א, ונאמר, 'עליצבו כמו לבוש' [איוב ל"ב י"ד] והוא אור לבושו של הקב"ה, שנאמר עליו עוטה אור כשלמה. הצד השוה שבהן, תמיד עשר אלפא ביתות למעלה מן המרכז, ועשר אלפא ביתות למטה מן המרכז, ויש בהם רוח חיים, הוא המרכז הנותן חיות לכל הפרצוף שלו, ונותן כח השרטוט לכל האלפא ביתות שלו. נמצא שהם ב' פעמים רל"א אותיות בכל פרצוף, אות ואות לבדו, העולה בחשבוננו נתי"ב, שהוא ב' פעמים רל"א. וכן עולה החשבון עד למ"ד הם רל"א אלפא ביתות פנים, שהאלפא ביתא של האל"כ"ב בא עד שם ביושר, והיא הנשמה של המולבוש. ויש גם ב' רל"א אלפא ביתות אחור, מן אות הלמ"ד עד תי"ו, שהאל"כ"ב עם י"א זוגות שלו בא באחור כזה, ל"א מ"ב נ"ג ס"ד וכן הלאה. וידוע כי כל פנים הוא חסד ונקרא זכר, וכל אחור הוא דין ונקרא נקיבה. ואף שלא היה שם דין ממש, אלא כח דכח דין לגבי ידידה, ולא בערך העולמות שלמטה דימונה, שהוא ממש כח הרחמים. ואם לא היה בעולם הראשון דין קצת, לא היו האותיות נראים, מפני שלא היה להם גבול לעמוד, והיה הכל חוזר אל אחד הפשוט, ואלי היתה שם בריאה בעולם לעץ החיים, שהוא טוד שם הויה, ולעץ הדעת טוב ורע שהוא סוד שם אלהים, המתחלק לסוד אלהים קדושים ואלוהים אחרים. ולא היתה טוב ורע, ולא הוה פרצוף בעולם, עם המשרתים של טוב ורע להשלים פעולותיהם.

אומן את הדסה, כלומר שהתורה אומרת הייתי מגודלת אצלו יתברך. אל תקרי אמון אלא אומן {ב"ר פ"א [י"ו]}. זוהר שמיני לה/יטו} שבהסתכלות הקב"ה בתורה, התורה נחשבת כאילו היא היתה האומן שהקב"ה ציווהו לברא את העולם. ותחילה ברא אותיות ואח"כ ברא כח המצרף אותן/יטו} זו לזו כל אות לכ"א אותיות האחרות, סה"כ תס"ב שהן ב' פעמים רל"א שיערים דהיינו פנים ואחור, שהם עולם המלבוש/יטו} המכונה תורה הקדומה אלפים שנה/יטו}, ובצדדי אותיות ברא את העולם על כל פרטיו/יטו}.

י"ז עיין ספר הליקוטים להאר"ל פרשת עקב פ"ח – עלה בידני, שמקום תוצאות נשמותיהם של ישראל מלמעלה, ממקום שעלו במחשבה, ובבראשית יש אותיות ישר"א מישראל. וג"כ התורה היתה שם קודם הבריאה אלפים שנה, והיתה אצלו אמון, והיה משתעשע בה ובורא את העולם, וקדמה לשמים ולארץ, דכתיב את השמים ואת הארץ, אותיות כ"ב מא' עד ת'.

וכבר ידעת בדרוש אדם קדמון כי בהתרחק האור וירד דרך הפה ונתעבה יותר, ונתקרב המקיף בפנימי, ויצא בסוד קול ודיבור, ושם הכו האורות זה בזה, ויצאו כ"ב אותיות, כי ס"ג וכ"ב בגי' פ"ה, וזווג א"א בפה, באותיות ה' מוצאות, שהם אחה"ע בומי"ף גיכ"ק דטלנ"ת וסשר"ץ, ושם נמתקין בחיך ובגרון וכו'. ויש כ"ב במקום ההוא. וז"ש בס' יצירה, חצובות ברזח, חצובות ברוח, קבועות בפה, בה' מקומות אחה"ע בומי"ף וכו'. ומחכמה באו לז"א, נובלות חכמה, ונבללו כולם ביסוד, ונבלעו ברמ"ח איברים שלו, וכשיצאו לעלמא דפרודא, קראם ספר יצירה כ"ב אותיות. יסוד, הנקרא ברזח, ששם יש כ"ב. ובהם נבראו כל הגלגלים ברל"א שיערים, וצירופים פנים ואחור, כי שקלן והמירן וצד התמורה, הוא בעלמא דמטטרין, כי באצילות אין תמורה ח"ו, כי הם בציוור אותיות גדולות וכו'. א"כ נראה מכאן, כי התורה באותיותיה היתה במחשבה, במקום שאין העין שולט שם, וזלתי ר' עקיבא ע"ה שעלה במחשבה, והיה קושר בתרים לאותיות והיה דורשן, והבן:

י"ח משלי פרק ח (ל) וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אֲמוֹן וְאֶהְיֶה שְׁעֵשְׂעִים יוֹם יוֹם מִשְׁחַקְתָּ לְפָנָי בְּכָל עֵת:

פרש"י (ל) אמון – גדילה אצלו לשון האמונים עלי תולע (איכה ד). יום יום – אלפים שנה:

מלבי"ם (ל) – ואהיה אצלו אמון – צייר את החכמה אשר היתה אמונה תמיד בחיך ית' שתחלה היתה אצלו כילד שעשועים, והוא נשא אותה כאשר ישא האומן את היונק והשתעשע בה תמיד, ועוד לא פעלה פעולות ומעשים לשחק לפניו במעשיה רק היתה לו שעשועים, ואח"כ שברא את הזמן הייתי משחקת לפניו בכל עת – שאז המציא על ידה מעשה בראשית בכל עת ועת מימי הבריאה, שכל יום יצוייר בעת אחר כי נולדו בו בראים חדשים, ונשתנו העתים והסדרים בכל אשר התעלתה הבריאה ויצאה לפועל, וזה היה שחוק ושמחה לפניו בהיות הכל ע"פ החכמה:

י"ט ע"ש אות א'

י"ב בראשית רבה א' א' – רבי הושעיה רבה פתח (משלי ח) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו' אמון פדוג אמון מכוסה אמון מוצנע ואית דאמר אמון רבתא. אמון פדוג היך מה דאת אמר (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק. אמון מכוסה היאך מה דאת אמר (איכה ד) האמונים עלי תולע וגו'. אמון מוצנע היאך מה דאת אמר (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה. אמון רבתא כמה דתימא (נחום ג) התיטבי מנא אמון ומתרגמינן האת טבא מאלכסטרדיא רבתא דיתבא בין נהרותא.

ד"א אמון אמון התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפושין, כך היה הקב"ה מבית בתורה ובורא את העולם. והתורה אמרה בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, היאך מה דאת אמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו:

י"ג זוהר ח"ג פרשת שמיני דף לה: – ויהי ביום השמיני וגו', רבי יצחק פתח, (איוב לח ז) בן יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהים, זכאין אינון ישראל דקודשא בריך הוא יהיב לון אורייתא קדישא (מחכמה עליונה הנקראת קדש), חדוותא דכלא (מצד בינה שהיא עולם השמחה), חדוותא דקודשא בריך הוא (מצד התפארת), ואטיילותא דיליה (ושעשועו שלו מצד המלכות), דכתיב (משלי ח ל) ואהיה שעשועים יום יום, ואורייתא כלא, חד שמא קדישא איהי דקודשא בריך הוא, ובאורייתא אתברי עלמא (כלומר כבב אותיות התורה שבבינה שהם כלולים כל הנמצאים), דכתיב (שם) ואהיה אצלו אמון (אצלו הייתי מגודלת), אל תקרי אמון, אלא אומן (דהיינו כלי אומנתו בבריאת העולם):

ובאורייתא אתברי בר נש, הוא הוא דכתיב (בראשית א כו) ויאמר אלהים (בינה אמרה לחכמה) נעשה אדם (נעשה לשון רבים כי אמא בראה את האדם מהכח שקבלה מאבא), אמר קודשא בריך הוא לאורייתא (בינה אמרה לחכמה). בעינא למברי אדם, אמרה קמיה האי בר זמין למחטי ולארגוא קמך, אי לא תאריך רווגן עליה, היך יקום בעלמא, אמר לה, אנא ואת נוקים ליה בעלמא, דהא לאו למגנא אתקרינא ארך אפים, (ס"א דהא כל זמנא דישתדלון באורייתא, מתקיימי בעלמא) (דהיינו שהתורה תלמדנו דרך טוב שלא יחטא ואם חטא או הבינה שהיא מקור התשובה תעמוד לו ותקבלנו כשיחזרו בתשובה):

רבי חייא אמר (חולק על רבי יצחק וטובר שז"ן מקיימין את האדם בעולם), תורה שבכתב ותורה שבעל פה אוקומה ליה לבר נש בעלמא, הוא הוא דכתיב (שם) נעשה אדם בעלמנו כדמותנו (דהיינו שעשייתו כנ"ל ע"י חכמה ובינה אבל קיומו ע"י ז"א דהיינו בעלמנו שהוא סוד צלם החכמה כדמותנו דהיינו המלכות שהיא דמות הבינה):

י"ד כי מתחילה נברא עולם הנקדים (אורות שיצאו מעיני א"ק) שבו היתה השבירה דהיינו שנתפרדו האותיות כי האורות היו גדולים והכלים לא היה בכוחם להחזיקם ונשברו. ובלשון חז"ל שהיה בונה עולמות ומחריבן. ובריאת העולם שבה מתחילה התורה לדבר הוא עולם התיקון, (אורות שיצאו ממצח א"ק ביתר צמצום) לחזור ולצרף ולחבר את האותיות.

י"ה עמק המלך – שער א – פרק ד – הנה ב' פעמים רל"א עולים נתי"ב והוא שער החמישים שבבינה, שלא השיגו משה רבנו ע"ה, שנאמר, נתיב לא ידעו עט' ואיוב כ"ח ז', וחכמינו קראו עולם המלבוש הזה, תורה קדמה לעולם אלפים שנה ועיין רבה בראשית ח' ב', מלשון ואאלפך חכמה ואיוב לג ל"ג. רצה לומר שני לימודים, שהם שני רל"א הנזכרים, ונבנית גם כן משני רל"א הנזכרים שהם משונים זו מזו, כנזכר בוודר בראשית, שאומר רב המנונא סבא ע"ה, 'תרי אלפי שני' נרמזים בפסוק, ב'ראשית ב'רא אלהים א'ת דהיינו שני ביתין ושני אלפין, לרמוז אל ה' רל"א הנזכרים, ונקרא תורה קדומה ועיין הקדמת ספר זוהר ב' ב'. כי התורה המתפשטת למטה בכל העולמות, בסוד לשון הקודש ובצירופיה שלא כסדר האלפא ביתא, לא היתה יכולה להבראות, אם לא על ידי צירוף האותיות של האלפא ביתות בעולם המלבוש. כי מהיכן יהיה שייכות וחיבור אל 'אלף' של מלת את לשון הקודש, עם 'התי' של מלת את, וכדומה לה שהוא לא כסדר האלפא ביתא והכונה שהאלף אינה יכולה להפגש ולהתכלל עם התי' אלא עם התי' הנכללת בתוכה, וכן כל השמות והתיבות הם שלא כסדר האלפא ביתות, ולכן נקראת תורה קדומה.

י"ז בראשית רבה (ח ב)דאמר ר"ש בן לקיש שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם, הה"ד (משלי ח) ואהיה אצלו אמון וגו', ויזמן של הקב"ה אלף שנים, דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול, הוי הזאת ידעת מני עד וגו', התורה יודעת מה קודם לברייתו של עולם, אבל אתה אין לך עסק לדרוש, אלא (איוב כ) מני שים אדם עלי ארץ. ר"א בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך בל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך אל תשאל, במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות:

י"ח עיין תורה יט אות ח' – וְכָל חֶכֶם פְּשׁוּט וּפְרוּשׁ, שְׁהוּא חֶכֶם לְבַד אֶף עַל פִּי שְׂאִינוּ צְדִיק יָכוֹל לִידַע הָאוֹתוֹת שְׁבוּ נִבְרָא הַדְּבָר הַזֶּה שְׂאוּכַל. כי מי שיודע הכח של מתיקות ומיריות, חריפות ומליחות, ששה מרכב וזה מקשה, זה מגדיל וזה מקטין, זה מכניז וזה מרחיב, ויודע התחלקות האותיות, שנתלקין לשלש אמות אמ"ש ושבע כפולות, ושנים עשר פשוטות, ויודע האותיות השקיים לכל ספירה וספירה, ויודע כח של כל ספירה, ששה רך וזה קשה וכו', אי על ידי שטועם איזה דבר או רואה איזה דבר, הוא יודע ומבין הצירופי אותיות שבו נברא זה הדבר:

כי כל דבר נשתנה בטעמו וריחו ותמונתו הכל לפי צירופי אותיות של לשון הקדש, ששקל הקדוש הוא בחכמתו ובכוחו הפשוט כן וכן אותיות שיבא בהם דבר זה, וכן וכן אותיות שיבא בהם דבר זה. וזה בחינת חסרות ויתרות ונקודות שיש בהתורה, שהכל לפי המשקל, שגורעין ומוסיפין לפי המשקל, שצריך לגרע לפעמים או להוסיף לפעמים איזה אות או נקודה כדי לכוון המשקל של פה השם, הכל לפי חכמתו ורצונו, כי כן חיכה חכמתו ורצונו

בעניין הוי עז כנמר, שהוא ממוזר

עיין ספר חוקי רצונך חלק א' לרבי יעקב סופר סימן א' אות ז' ובמילואים שם בסוף הספר

מוכיח שנמר וכלב עניין אחד ומלכות יון נמשלה לנמר כמבואר בדניאל ז' ו' עיין מפרשים שם, וביקרא רבה יג ה' נמר זו מלכות יון. והטעם שנמשלה יון לנמר רמוז ברמד"ל בפרוש המעריך ערך אלכסנדר דף כח. כיון שאלכסנדר מוקדון שהקים את מלכות יון היה בעצמו ממוזר ממצרי, שבא על אמו ע"י כשפים כשפילפ אביו הלך למלחמה וכשחזר קרא לו אלכסנדר שפירושו החליפה-בעל כי אלכס פי החליפה אנדרא פי בעל. והעמיד ארבעה ממוזרים שמשלו אחריה, עד שחשמונאים ניצחום, כמבואר במהר"ל באר הגולה באר שישו דף קלג. ואלכסנדר בנה את אלכסנדריא של מצרים שהיו פגומים ביותר בכשפים וזנות.

ונמר הוא ממוזר מבואר ברע"ב מקורו ברשב"ץ על אבות ה' כ' כלאים של חזיר ולביאה.

ובמסכת כלה א' ב' מבואר שממוזר הוא עז פנים.

על חידושו של הרשב"ץ שנמר נולד מחזיר ולביאה הקשו רבים (עיין שדי חמד ח"ג מערכת כ' כלל קכט) מגמ' בכורות דף ח דאיתא שם כל שעייבורו ושימשו שווה מולידים זה מזה ואריה עיבורו ג' שנים וחזיר ששים יום וכלב חמישים יום. וא"כ לא יכולים להוליד זה מזה.

אמנם עיין בשדי חמד שמביא תשובת רב שמוכיח שרק כשגם זמן העיבור וגם דרך השימוש שונים לא מתעברת אבל אם רק אחד מהם שונה כן מתעברת. אבל הוא דוחה שמשמעות הגמ' בכורות ח שאפילו אחד מהם שונה לא מתעברת. על כן רוצה לקיים מה שדחה הרב הנ"ל שחזיר הישוב הוא בהמה ועיבורו ששים יום אבל חזיר היער הוא חיה, אלא שקשה לו על הסברא הזו שא"כ נמצא עיבורו של חזיר היער ג' שנים כאריה, וכיון שהגמ' סתמא חזיר לס' יום, אין לחלק בין דישוב לדיער.

ועי"ש שדחה הסברא שמיעוטא כן מתעברים. ולבסוף הביא מספרי הטבע שיש מין חזיר שנקרא חזיר הפיל שאפו קצר ועיבור כפיל ג' שנים. ואולי ממנו ומלביאה יצא הנמר.

אלא שעדיין קשה מהרמב"ן פ' קדושים עה"פ את חקתי תשמרו שהנולדים מין משאינו מינו גם הקרובים בטבע יכרת זרעם ולא יולידו. ואילו הנמר מוליד.

והרמ"ע מפאנו עשרה מאמרות חיקור הדין ח"ג פ"ו כתב שיש שני סוגי נמר יש מחזיר ולביאה ויש נמר מכלב ולביאה. ועיין שם פירוש יד יהודה- שפירש הפסוקים בדניאל -פרק ז (ו) באתר דנה הויה וְאִרוּ אֶחָדִי כְנָמֵר וְלֹא גָפִין אֶרְבַּע דִּי עוֹף עַל גְּבִיּהּ (ג'ב'ה) וְאֶרְבַּעַה ראשין לְחִיּוֹתָא וְשִׁלְטָן זְהִיב לֵה: (ז) באתר דנה הויה הויה בְּחַיִּי לִי לִי לִי וְאִרוּ חַיִּיהָ רְבִיעִיא (ר'ב'ע'א'ה) דְּחִילָה וְאִימְתַנִּי וְתִקְפִּיא וְתִיָּרָה וְשִׁנִּין דִּי פְרָזְלָ לֵה רַבְרָבִין אֶכְלָה וּמְדַקָּה וְשִׁאָרָא בְּרַגְלֵיהָ (בְּרַגְלָהּ) רְפָסָה וְהִיא מְשַׁנָּה מִן כָּל חַיּוֹתָא דִּי קַדְמִיהָ (קְדָמָה) וְקָרְנִין עֶשְׂרִי לֵה: וביאר שהנמר הנוכח שם חיה שלישית היא מכלב ולביאה והחיה הרביעית היא גם נמר אבל מחזיר ולביאה.

ועיין רבנו בחיי ויקרא יא ד' וכשהזכיר הכתוב החזיר אף הכלב בכלל, שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל פרסותיו סדוקות, וכן הנביא המשלים זה לזה הוא שאמר (ישעיה סו, א) זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר, עכ"ל ר' בחיי.

בביצה כה: מבואר והכלב עז שבחיות. ובישעיה נז יא והכלבים עזי נפש. ובשמות רבה מב ט' כלב חצוף הוא. בקדושים ע. שנמר לא מכיר בת זוגו.

על מחז"ל באבות הוי עז כנמר, מדוע לא ככלב?

עיין הפרשה גליון קסח פרשת שלח תשעט עמ' קמח

בספר ברוך שאמר (לבעל תורה המטה, אבות כאן) הקשה הקושיה הראשונה, שכיון שכוונת התנא היא שצריך להיות עז ברוח ובנפש למען קיום המצוות, מדוע לא נקט' עז ככלב', שהוא יותר עז מנמר. וכפי שמצאנו בפסוק (ישעיה נז, יא) 'הכלבים עזי נפש', וכן אמרו בגמרא (ביצה כה ב) שהכלב הוא העז שבחיות. ותיירץ, שטבע הנמר להתנפל רק כשמתגרים בו, ואילו טבע הכלב להתנפל אף כשאין מתגרים בו. ובא התנא ללמד, שגדר העזות הנצרך כאן הוא, להיות בגדר עזות הנמר; והיינו שרק אם מתגרים בו בעבודת ה' יהיה עז פנים, אך לא יעורר מדנים עם מי שאינו בדעתו; ולא ינהג בעזות הכלב, שמתנפל גם כשלא מתגרים כנגדו וכן תירץ שמן ראש (דברים עמ' קלב) בשם בעל מכתב סופר, וראה מה שהרחיבו בזה).

עוד ביאר בן יהודע (שם) שהעזות של הנמר אינה חידוש, אך העזות של הכלב היא חידוש גדול. שהרי אמרו חז"ל (שבת קנה:) שאין עני מכלב, ואם כן מנין לו העזות, הרי נאמר (משלי יח, כג) 'תחנונים ידבר רש', ועשיר יענה עזות'. וכן העזות של ישראל היא חידוש, כיון שמצד שני הם ענוים. וכן עזות התרנגול היא חידוש, משום שאינו מעופף באויר, ואינו יכול לברוח מרודפיו, ואף על פי כן הוא עז. ולכן נקטה הגמרא (ביצה שם) את שלשתם ויש להוסיף כנ"ל, שהתנא לא נקט חידושים.

עוד תירץ בספרו בניחו (ביצה שם ד"ה שלשה) שהגמרא (שם) מדברת על אותם שהם עזים מצד טבעם ומזגם, ואילו הנמר עזותו היא מצד הפסול שלו, שהוא ממוזר וראה רע"ב ורש"י ומילי דאבות (אבות כאן) ונמצא שעזות הנמר באה לו מצד יחוסו, ולא מצד עצם טבעו ומזגו, ולכן לא הזכיר בגמרא ואמנם כף נחת (אבות כאן) כתב שזהו דוחק לומר שהחשיבו רק מה שהוא כדרך הטבע

גם אני אודך (תשובות הגרי"ח אביחציר, סי' כ"א) הקשה על תירוצו, שאם כן מה כוונת התנא 'הוי עז כנמר', וכי זוהי מעלה טובה להיות עז מצד היחוס, וכל שכן מחמת ממוזרות. ותיירץ, שכוונת התנא להורות לנו, שכאשר אנו רוצים לעשות מעשים טובים, וללמוד תורה ולהתפלל, צריכים אנו להשתמש בסוג של עזות שאינו מן הטבע, ולהיות עזים כנמר. והיינו שנשתמש בעזות רק כשצריך, ולא שזה יהיה הטבע שלנו חלילה, כמו הכלב.

יש שתייצו בנוסח אחר, שהמשנה נקטה נמר, שאין עזותו מצד מזגו, אלא מצד מעשה. וכך גם האדם יעשה עצמו עז לצורך הקדושה, אף באופן שאין זה מטבע בריאתו.

יתברר, שישקל כף וכן אותיות ונקודות, ויבא בכח הנה וְאִתִּית וְנִקְדוֹת אֵלוּ הַדָּבָר הַזֶּה, כְּדִי שִׁיחֶיהָ לוֹ טַעַם הַזֶּה וְרִיחַ הַזֶּה וְתַמּוּנָה הַזֹּאת; וְכֵן שִׁקְלָ כָּף וְכָף אִתִּית וְנִקְדוֹת אַחֲרוֹת וְכָרָא בָּהֶם דָּבָר אַחֵר, כְּדִי שִׁיחֶיהָ לוֹ כַּח וְרִיחַ וְטַעַם וְתַמּוּנָה אַחֲרֵת כְּפִי אִתּוֹן הָאִתִּית, וְכֵן בְּכָל דָּבָר שֶׁבְעוֹלָם. וְכִי שְׂהוּא חֲכָם לְבַד, יְכוּל לְהִבִּין כָּל זֹאת בְּחֻקְמָתוֹ, שִׁיעֵד הָאִתִּית שִׁישׁ בְּכָל דָּבָר כְּנ"ל.

עיון הפרשה קנב פרקי אבות – נמר כיון שעזותו באה על ידי קלקול, הוא עז ביותר. ולכן נקט התנא דווקא נמר, כדי לומר, שאף על פי שהדבר בא על ידי קלקול, מכל מקום זה לעומת זה עשה האלוקים' (קהלת ז ד) שבשביל עבודת ה' צריך להעזי מצחו כנגד המלעיגים, עד הקצה האחרון.

גם אני אודך (שם) תירץ להיפך, שבאמת הכלב עז יותר, והתנא בא לומר שלא יהיה עז ללא גבול, שזה יכול לקלקל תכונותיו, אף על פי שהוא לצורך, אלא ישתמש רק בעזות ממוצעת וכתב תירוץ זה, ותירוץ נוספים המובאים להלן, בשם 'הצדיק הנסתר רבי יעקב עדס'.

כף נחת (אבות כאן) תירץ [לולי מסתפינא] שהלשון 'הוי עז כנמר' אינו מלשון עז פנים וכפי שפירש הרע"ב (אבות כאן) אלא לשון גבורה; שהנמר הוא בעל כח, בין מצד אביו ובין מצד אמו [ועין שם]. ולכן לא החשיבו זאת בגמרא (ביצה שם), משום ששם מדובר לענין עזות פנים ממש.

יש שתירץ ובקובץ מקבציאל (גליון לב עמ' תפוז) שהכלב אף על פי שהוא עז מטבעו, מכל מקום אם מגדלים אותו בבית משתנה טבעו, ונעשה רך ונכנע לבעליו, מה שאין כן נמר. ולכן תפס התנא את המשל מנמר, משום שאם היה תופס את המשל מכלב, לא היו בני אדם משיגים את הנמשל.

נשמת כל חי (לגרי"מ שטרן, ערך כלב, עמ' קעד) כתב שהכלב יש לו תכונה של עזות, ואינו מפחד מכלום, ולכן יכול לשמור את בית בעליו. אך יש לו חסרון, שהוא זולל וסובא. והגנב החכם זורק לו מנת בשר הגונה, ואז אינו נובח, והגנב עושה מלאכתו ללא פחד. ולפי זה תירץ גם אני אודך (שם) שאמנם הכלב עז הוא, אך אין אנו רוצים עזות מסוג זה, שעל ידי שמשליכים לו דבר מאכל הוא מתפתה, ושוכח ממלאכתו. ולכן אמר התנא 'הוי עז כנמר', שאותו אי אפשר לפתות על ידי דבר מאכל, שפתיון זה לא יסיר ממנו את עזותו, והוא נשאר עז תמיד. ואנו צריכים ללמוד מכך מוסר, שאל לנו להתפתות מכל דבר שיסיר אותו מן הקדושה, ואף אם מנסה היצר לפתות אותנו, נעמוד כנגדו בעזות.

עוד תירץ (גם אני אודך הנ"ל) בתוספת נופך, שבאמת הכלב הוא עז, אבל גנאי הוא שיאמר התנא לבני אדם שיהיו עזים ככלב, שהרי כשחז"ל (סוטה מט:) רצו להראות את מצבו העגום של הדור האחרון, אמרו 'פני הדור כפני הכלב', ואם כן זהו גנאי להיות עז כמו כלב, שממשילים בכך את פחיתות הדור בעקבתא דמשיחא. ולכן נקט התנא סוג של חיה אחרת, שעל האדם להיות עז כמותה, והיינו הנמר.

ברוך שאמר (אבות כאן) הרגיש בתירוץ זה ודחאו, שאין לתמוה אם ימשילו הדבר לכלב, שכן מצאנו בכמה מקומות שהמשילו לכלב, כמו בסנהדרין (סח): 'הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים'. והביא מקורות נוספים.

עוד תירץ גם אני אודך (שם) בשם אדם הבקי בטבעים של כלבים ונמרים, שיש הבדל גדול בין עזות הכלב לעזות הנמר, שהכלב הוא עז בכל זמן ובכל מצב, ואילו הנמר בדרך כלל נמנע מלהראות עצמו לעיני שאר בעלי החיים ומתחבא, ורק אם נצרך לדבר עושהו בעזות. וכגון כשצריך מזון, יכול לטרוף בעזות גדולה. והתנא בא לומר, שלא יקנה באופן כללי תכונת העזות, ורק בזמנים שצריך זאת לעבודת השי"ת. [וראה בעין זה לעיל (תירוץ א. של הברוך שאמר)]

הגרי"ש אלישיב (הערות, פסחים קיב. ד"ה הוי) הקשה בקושייתנו ועוד הקשה, שחז"ל (ילקוט שמעוני בא רמז קפו, וברייתא שאחר פרק שירה) דנים מדוע הכלבים זכו לומר שירה, הרי עזי פנים הם, ומדוע לא תמחו על נמר שאומר שירה? ומהו באמת התירוץ על כך ויש להעיר, שבפרק שירה לא הוזכרה שירת הנמר כלל. ואולי כוונתו לזויר, שיש אומרים שהוא נמר, כפי שהובא בהכל ישבוחן (ח"א עמ' קמז).

ותירץ ובעין הנ"ל, שיש הבדל גדול בין העזות של הכלב, לעזות הנמר, שהכלב אינו מנצל את עזותו לצורך תכלית מסוימת, אלא סתם מתנפל על בני אדם ונובח, וזוהי השחתה רעה. ועל כן לא היה צריך לזכות לומר שירה, אלמלא שהיה טעם מיוחד. ולכן גם אין לומר 'הוי עז ככלב', שחלילה להיות עז כמותו, ועל כך נאמר בהמשך המשנה 'עז פנים לגיהנום', אבל הנמר משתמש בעזותו לצורך, כשצריך לטרוף טרפו, וזוהי העזות הראויה. וממנו נלמד לעבוד את השי"ת וללמוד התורה הקדושה, שלצורך כך יש להשתמש בעזות לפי הצורך.

בענין כלב בריה השפלה שבחיות

זה לעומת זה עומד הכלב כנגד האריה וכן איתא שבמרכבה הקדושה עומד הכלב במרכבה הטמאה כנגד האריה שבמרכבה הקדושה. וכן הם בעוה"ז עומדים האריה והכלב זה לעומת זה במדת ההסתפקות, והשובע, והמלכות, והחשיבות, ובעזות. וכן בתאוות הניאוף.

במדת השובע – האריה ידוע טבעו שאינו טורף כשהוא שבע²⁵ לעומתו הכלב נקרא "לא ידעו שבעה" שאינו ידוע כלל מה הוא שובע. וכן איתא בנדרים כד. שכלב דוגמא למי שאינו נותן כלום רק לוקח, לעומת מלך שהוא רק נותן ואינו לוקח כמבואר שם שמי שנדר לחבירו שיהנה ממנו ולא יהנה אותו יכול לומר לו לאו כלבא אנא וכו'.

והכלל ידוע שהקדושה היא בחי' נתינה בחי' צדיק חונן ונותן ואילו הסט"א כל מהותה רק לקיחה הכלבים לא ידעו שבעה בחי' לעלוקה שתי בנות הב הב. וכן כל אדם צריך לדעת כפי התנהגותו בזה כך נעשה מרכבה לעליונים.

וכן במדת המלכות – האריה נקרא מלך החיות וכן היה בימים הקדומים שכל החיות המליכו אותו ע"י שלשמע שאגתו לבד היו כורעים ונכנעים לפניו, כמבואר ברד"ק

לעומתו הכלב כתיב בו (ישעיהו נו יא) והכלבים עזי נפש, והעזות עליה אמרו חז"ל עזות מלכותא בלא תגא, דהיינו שגם הוא מלך אבל שמושל בכח עזותו בלא כתר מלכות.

ועיין רד"ק שם מבאר טעם דלא ידעו שבעה, כי עזי נפש הם נפשם המתאוה היא עזה וחזקה ולא תשבע. דהיינו שגם מדת החוסר התמידי נובע מהעזות,

²⁵ ועיין תוס' ב"ק קטז. ד"ה אדעתא ועיין ספר הברית ח"א מאמר יד פ"ג. – האריה עיקר מדורו באפריקא ואין דרכו לילך ולהזיק כ"א למלאות רעבונו, אמנם בזולת זה בטבעו הוא רחמן על הברואים החלשים ממנו, גם גומל טוב למטיבים עמו כאשר נראה ממנו כמה פעמים מעשים של גמילות חסדים ועונה יתירה כמובא בספרי בעלי הטבע, והוא לא יפחד מכל דבר רק מנחשים ומאש. גם אימת מפגיע על האריה: עוד עיי' מאמר ז' פרק ז' שהאריה מיוחד מכל החיות בחוש השמע.

וכן מצינו בחז"ל בכמה מקומות שהכינוי כלב משמש כקללה ודייקא כנגד מלך, עיין שמואל-ב טז ט' כששמעי בן גרא מקלל את דוד המלך אזי אבישי בן צרויה אומר לדוד למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך. גם כאן עומד כלב לעומת מלך. וכן גלית כשראה את דוד בא לקראתו להלחם א"ל הכלב אנכי שאתה בא אלי במקלות. ר"ל במקום להתייחס אלי כמלך. וכן במלכים-ב ח' יג כשאלישע מבשר לחזאל שיהיה מלך ארם ויחריב ויהרוג את ישראל, שואל אותו כי מה עבדך הכלב. כאומר שסותר עצמו שבבשורה על שאהיה מלך אתה אומר שאתנהג ככלב. וכן מצינו בשמואל-א כד (יד) אַחְרֵי מִי יֵצֵא מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל אַחְרֵי מִי אֶתָּה רִדְף אַחְרֵי כָּלֵב מִתְּ אַחְרֵי פְרָעֶשׁ אַחֶד: עוד עיין שמואל-ב ג' ח' שאבנר אמר למפיבשת "הראש כלב אנכי" שאני מקים את בית המלך שאול ואתה תולה בי עוון ניאוף אם פילגשו ככלב.

עוד עי"ש וכן במדרש תהלים ד' שהפסוק והכלבים עזי נפש וכו' שנאמר שם אחרי שמתאר כיצד תהיה גאולת ישראל נאמר על הגויים שהם לעומת ישראל. וכדאיתא במשנה שבת יד ד' שישאל כולם נקראים בני מלכים, דייקא.

וכן בתאות ניאוף - כותב ר' צדוק הכהן/ל"ו שהכלב פגום בזה יותר מכל הבריות. עד שאפילו בתיבת נח ששם היתה הנהגת עוה"ב עד שטורפים אכלו עשב/ל"ח, הכלב יחיד שפגם ושימש כמבואר בסנהדרין קח: וכן בגמ' ר"ה ד' הכלב נקרא שגל/ל"ו וכן נראה ללמוד ממה שמחיר כלב ואתנן זונה נאסרו להקריב כמ"ש (דברים פרק כג יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ידוד אלהיך לכל נדר פי תועבת ידוד אלהיך גם שניהם: משמע הוקשו זה לזה כיון ששנים בזנות.

וידוע שתאווה זו יותר מכולן מבטלת צורה יותר מכל התאוות. והיינו דאיתא במהר"ל וחזרו על זה כ"פ בספריו שהכלב היא בריה השפלה מכל הבריות ואינה נחשבת לבריאה כלל/ל"ו.

גם מדת חוסר השובע והחוסר התמידי שלו נובע מתאוה זו כדאיתא בגמ' סוכה נב: על תאוה זו דייקא משביעו רעב. ונעשה בכל מהותו בריה רעבה שכל מהותה רדיפה אחר מילוי גשמי שרק מוסיף לה חסרון על החסרון ומתפשט מהתאוה הזו לכל המדות באכילה בטן רשעים תחסר ואינו שבע מכבוד והם העזי פנים שבדור שנעשים ראשים ומתגאים על עם דל. וממאסים את יראי ה' וחולקים על תפילתם. וכן איתא שתאוה זו קשורה כדבר אחד עם הגאווה והעזות (עיין תורה יא) והיא הפך הבושה והענווה שהם בחי' דעת שהדעת בחי' עמידה, שכן הבר דעת נקרא עומד על דעתו, לעומת התאוה הזו, שנקראת שכיבה דייקא, בחי' מים שמבטלים צורה, עד שאפילו אבן שחקו מים ואין בהם עמידה אלא שכיבה.

וכן מצינו במשה רבינו הנקרא מלך כמ"ש ויהי בישורן מלך/ל"ח והוא העניו מכל אדם (סוף פרשת בהעלותך) והוא הדעת (בזהר ובלק"מ כ"פ עיין תורה נו) ואיתא במדרש (ויקרא רבה א טו) ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה ממנו מדובר שם במי שהוא הפך ממה שאע"פ שלא היה גדול ממנו לא אה עצמו ראוי להכנס לאהל מועד. הפך הכלב שמדתו עזות ועל כן מדתו להפך כדאיתא בגמ' ב"ק כג שכל דלתות חתורות אצל הכלב. ועיין ר' צדוק שגם זה הוא מנפילת מדת המלכות של האריה שהוא בחי' מלך פורץ גדר/ט"ז.

כי זה גדר ההעזות שהוא ישות וגאווה וחוצפה בלא גבול עד שום מחיצה לא עוצרת אותו וכן למדו חז"ל בזבחים פב: מהפסוק שמות כב ל' ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אותו, לאסור היוצא ממחיצתו שגם הוא טריפה הראויה לכלב. (ועיין לק"ה טרפות הלכה א אות א' שטריפה בחי' פגם הברית לכן אליו נמסר שהוא בחי' פגם הברית כמ"ש לעלוקה שתי בנות הב ה. ע"ש.)

לעומתו האריה מבואר בספרי בעלי הטבע שיש בו גנוני ענוה יתירה (ספר הברית) ויש לו בת זוג ואינו נוקק לאחרות ממינו שאין שלו/י"ב ככלב. ובו נמשלה המלכות דקדושה וגם הקב"ה נקרא אריה שאג מי לא ירא (עמוס ג' ח')/כ"ז ובית המקדש נקרא אריאל אריאל קרית חנה דוד ישעיה כט. ואש המזבח בבית ראשון היתה בדמות אריה רובץ ורק בבית שני כיון שפגמו בנישים נכריות דהיינו פה"ב ככלב דייקא/כ"ז, לכן נדמתה גם אש המזבח לכלב.

עוד ראה בבא קמא דף ט: ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר. כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר, וה"מ דלית בהו נקבה:

*

מאיך עיין הוריות יג. שהכלב מכיר את קונו דהיינו אדונו ולא כמו החתול שלא מכיר

^{לז} מחשבות חרוץ (לר' צדוק הכהן) פ"ח (ד"ה וקבלתי) - הכלב זנאי מכל הבהמות.

^{לח} חת"ס עה"פ וישאר אך נח. וכתוב בישעיהו שלעתיד לבוא אריה כבקר יאכל עשב.

^{לז} וכן ידוע שהיא בריה יחידה ששייך אצלה פגם ז"ל באדם.

^{לז} עיין מהר"ל אור חדש עמ' נה - הכלב פחות שבנמצאים ואינו נחשב בריאה. ובנתיבות עולם ב' נתיב דרך ארץ פ"א - אין כמוהו משולל מן הכבוד. ובחודשי אגדות ח"א עמ' מא שבת - הוא פחות שבנבראים. ובבאר הגולה באר חמישי - הכלב הוא הפחות והשפל, וחכמינו ז"ל קראו הכלב עני ב"ח כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה, ב') דאמרו שם אמר רב פפא לית עתיר מחזיר ולית עניא מכלבא ע"כ. והכתובים מורים על שפלותו, שכאשר זכרו בריאה פחותה אמר (ש"ב, ג') הראש כלב אנכי, (ובאיוב ל') "אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני". והדבר הוא מפורסם מן הבריות עד שיספרו הכל בזה:

^{לח} ע"ש אבן עזרא ורבינו בחי' וחזקוני ותויו"ט על משנה שבעות ב' ב'

^{לז} ר' צדוק הכהן ליקוטי אמרים - דרשה לסיום הש"ס - ולכך יוסף נמשל לשור כשור לעול לקבל עול מלכות שמים בבבישת היצר ועשיית המצוות שזה נקרא עול בפרק חלק (סנהדרין צ"ג ע"ב) גבי משיח גם בסוף פרק ב' דברכות (י"ז). ומסובלים במצוות, אבל יהודה נמשל לאריה מלך בחיות והמלך פורץ גדר ואין מוחין בידו (בבא קמא ס' ע"ב) ומימי לא ראיתי ארי סבל (קידושין פ"ב ע"ב) כי אינו סובל עול רק עושה מה שלבו חפץ כי הוא הגבר הקים עולה של תשובה להיות נעשה גם המר מתוק וכל מעשיו אך טוב, ושני הפנים היו במרכבה כידוע ומהם היה זה לעומת זה במרכבה החיצונית של זה לעומת זה פני אריה יצרא דעריית לעשות מה שלבו חפץ ופני שור לקבל עול ועבודה וזה ונכריה ביצרא דעבודה וזה:

^{כז} כן איתא בספר באור סתומות ברש"י פרשת נשא ה' ט'. וכתב שם שיש לו כמה בנות זוג אבל אינו כמותן בהמות שנוקקות לכל נקבה ממינו ואין להן בת זוג כלל ככלב. ובהו באר כוונת רש"י היא עשתה מעשה בהמה שהכוונה שרוב הבהמות אבל לא כרוב החיות. ועיין לעיל שר' צדוק כתב כלב זנאי בבהמות בהמות דייקא. ועיין משנה כלאים פ"ח מ"ז - פ"ב, מין חיה. רבי מאיר אומר, מין פהמה.

^{כז} עיין רבינו בחי' בראשית ב' יט טעם שקרא אדה"ר לאריה אריה כי האדם הבין בחכמתו ושכלו טבע כל בהמה וחיה וקרא לכל אחת ואחת שם מעין הטבע והמדה שהכיר בה והאותיות שצירף בשמותיהן הכל לפי טבעיהן ומדותיהן, והנה היו שמות מושכלות, כאמרך הכיר בחכמתו טבע האריה שהוא גבור גדול ומלך שבחיות עד שהנביאים המשילו בו את ה' יתברך כאמרו (הושע יא, ט') חסרי ה' ילכו כאריה ישאג, והעלה שמו אריה מפני שאתיות אריה רוחניות, כי האל"ף והה"א והי"ד הן אותיות ה' יתברך והר"ש פירושו רוח, ואם כן עצם החסרי ה' אריה מבאר ענינו:

^{כז} עיין ע"ז ה. ומהרש"א שם שדייקא בועל ארמית דימוה לכלב (ע"ש בן יהוידע ההבדל בין עזות הכלב לעזות הנמר שהיא דייקא שבה כמבואר באבות הוי עז כנמר)

ומבאר הבאר שבע על הוריות דף יג. והוכלב מכיר את קונו בוראו. דכתיב (שמות יא, ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ואמטו להכי כתיב לכלב תשליכון אותו ולא כתיב לחתול תשליכון אותו, מפני שהכלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו. ונראה לי לפרש והוא עקר, דהאי קונו דקאמרינן לאו לשון בוראו הוא, אלא לשון בעליו בדכתיב ידע שור קונוהו (ישעיה א, ג) וחשב עם קונוהו (ויקרא כה, ג), וכן דרך העולם שהכלב מכיר את בעליו והולך אחריו לכל מקום שהוא הולך ומשמרו מה שאין בן חתול. עד כאן לשון הרמ"ה ז"ל:

ועיני בנייהו בן יהודיע על הוריות דף יג.

והנה הכרת הכלבים לבעליהן ותוקף החברה והאהבה שביניהם רבו הסיפורים בהם וכולם פלאות המה פלאי פלאות, ובספר תולדות הטבע הביא כמה סיפורים על זאת, ובכלל הביא דבר אחד פלא על זמן היינריך מלך צרפת שהיה אוהב כלבים הרבה ויבחר בשלשה כלבים קטנים להיות הם שומרי ראשו, והם אהבו מאד את אדונום ולימדום לעמוד על המשמר כאנשי חיל אצל מטתו של המלך, והיה שם מונח כלי מראה השעות שהיה בו פעמון המכה בכל שעה ושעה וכאשר האחד עומד על משמרתו או האחרים ישיגים ובעת שמכה הפעמון יבא זה המקיץ ונושך לאט באוזן חבירו הנרדם להודיעו כי הגיעה עתו על פי הסדר לעמוד אחריו על המשמר, וכן על זה הדרך ככה המה עומדים על משמרתם כל הלילה חליפות עד הבוקר, ומעולם לא היה למלך שומרים נאמנים כמוהם, ויהי היום ויבא כומר גדול להרוג את המלך בסתר, ויבא אל חדר המלך למסור לידו מכתב אחד אשר זה היה לו כסות עינים למחשבתו הרעה ותרמית לבו, וקם הכלב מן שלשה הכלבים הנזכרים העומדים בחדר המלך וישתער על הכומר ממקום משמרתו לגלות חטאתו הצפונה בלבבו, והיה דבר זה לפלא כי הכלב הזה תמיד לא עשה רעה לכל איש הבא חדרה אל המלך, והנה עתה התמרמר פתאום בחמה שפוכה התגעש וחרץ לשונו, והמלך לא הרגיש להתבונן בחדוש הזה, ולא שם לב מה זה ועל מה זה עשה הכלב ההוא ככה, אלא אדרבה אמר לסגור את הכלבים בחדר השני כדי שימתיק סוד עם הכומר הבא אליו, ולא תבלבלהו נביחת הכלב ההוא, וכן עשה עבד המלך הולך הכלבים ההם לחדר השני וסגר בעדם, אך עם כל זה חמת הכלב ההוא לא שכבה, ויוסף לנבוח בקול גדול ולא יסף, ומה דביני וביני בעת ההיא עשה הכומר מגמת לבבו ודקך את המלך בחרבו פעמים ויפול שדוד מתגולל בדמו, ע"כ. ועל זה הדבר הנפלא שנמצא בהרגשת הכלב אמרתי כמה גדולים דברי ר"ל שאמרו כלב כולו לב, שהרגיש מרתחת דם פני הכומר שבעבור שפוך דם נפש אדוניו המלך הוא בא, ולכן עשה מה שעשה בהשתערותו על הכומר, ובחריצת לשונו, כדי שירגיש המלך ברעה הבאה אליו מאת הכומר וישמר ממנו:

ועוד יספר בספר הנזכר בכלל הסיפורים המדברים בגאמנות הכלבים ואהבתם לאדוניהם ובהרגשתם ושקידתם לטובת אדונום, כי השר אויברי' היה ידיד המלך קארל החמישי, ויקנא בו שר אחד משרי המלך וישנא אותו בלבבו, ויהי היום וילך השר אויברי' לשוח ביער עם כלבו, וירדפהו השר ההוא על סוס קל ויהרגהו. אמנם כלב הנרצח לא עזב את היער ולא חדל מנבוח ולעזוק זעקת שבר עד כי אכף עליו פיהו לשוב פאריזה אל בית אחד מאוהבי אדונו השר הנרצח, ואך אכל שם לטובע נפשו שב שנית היערה, ככה היה עושה הכלב ההוא כמה ימים עד אשר שמו אנשים לבם ללכת בעקבותיו, וימצאו את גוית אדונו המת ביער ההוא. ויהי מקץ ימים ויפגוש הכלב ההוא את השר המרצח בהיותו עומד בין צבא חיל המלך ויתמרמר אליו בחמת רוחו וינשכחו, ומהרו כל הנצבים להבריח את הכלב ולהכותו, אולם לא במהרה הניסוהו, ויהי מהיום ההוא ומעלה הולך הלך הכלב ההוא לבקש את הורג אדוניו בכל מקום ויחרוץ לו לשונו וינשכחו, ואז החל החשד להתערר בלבבות אנשים כי אמרו לא דבר ריק הוא, ובודאי זה השר הוא אשר רצח אויברי' אדון הכלב ההוא, והשמועה באה אל המלך, ויצוה המלך את השר ההוא להתיצב בין אנשי חילו ונתן אומר להביא את הכלב ההוא, ויהי בבואו ויבקש את השר המרצח וישתער עליו בחרון אפו, ויאמר המלך אל השר ההוא תן תודה והגד נא לי מה עשית, ויקשה את לבו וימאן להתודות, ואז חרץ המלך משפטו ויצוהו להלחם עם הכלב ברחוב העיר נפש מול נפש, ובצאת השר ההוא המרצח למלחמה היה לבוש שריון ובידו שוט, והנה רגעים אחדים התהלך הכלב מסביב בעל ריבו חרץ לשונו ויהמה בקול יליל נורא ובפתע פתאום השתער בסופה ואחו בעורף אויבו בכל תעצומות עזו וישליכהו ארצה, ויתן השר ההוא את קולו בבכי ויתחנן למלטהו מן הכלב האכזרי המבקש נפשו לספותה ויודה על פשעו בקהל עם, ואחרי אשר התודה חטאתו המיתוהו שמה על פי מאמר המלך לעיני כל העם ע"כ. ויספר עוד ספורים נפלאים בהכרת הכלבים וגאמנותם באהבת אדוניהם לנקום נקם מאויביי אדוניהם: על כן יפים ונבונים ונבונים דברי התלמידים של ר' אלעזר שאמרו הכלב מכיר את קונו שהוא ר"ל בעליו על פי ביאור הרמ"ה ז"ל הנזכר לעיל. עכ"ל הבן יהודיע.

איך אמרו כן רב יוסף ורב נחמן על עצמם

מתיבתא סוטה מט: ילקוט ביאורים עמ' שה

סוטה מט: – לא תיתני עונה דאיכא אנא וכו'. מאד תמוה שהלא אין דרך החכמים להתפאר ולהשתבח במעלותם, ואיך אמרו כן על עצמם, וביותר בעונה שהעניו דרכו להצטנע במעלותיו והמפאר בעצמו אינו עניו.

ומצינו על קושיא זו כמה תירוצים:

א. **המהרש"א** תירץ, שכדי שלא יבואו לשנות את דברי הבריייתא בטעות אמרו כן, שבאמת לא בטלו עונה ויראת חטא במיתת רביי. עוד כתב שלא היה שבח כל כך באותו הדור להיות ירא חטא, שהרי אמרו במשנה שיראי החטא ימאסו.

ב. **הגר"א** (דברי אליהו עמוד עט) פירש, שמצינו בירושלמי שיש אמורא שנקרא אנא, וזה כוונת רב יוסף שאותו אנא היה עניו עד למאד.

ג. **הדברי שאול** (הגר"ש נתנון) ביאר, שהעונה האמתית היא זו שמביאה לידי יראת חטא, שהעונה יסודה בכך שמכיר את יקרות הנפש וכמבואר בחובות הלבבות, ועל זה אמר רב יוסף לבאר דברי המשנה שמשמת רבי בטלה ענוה, שאף שגם הוא עניו, אין זו ענוה גמורה שמביאה לידי יראת חטא, ולא לענוה כזו נתכוונה המשנה, וזהו שאמר לא תיתני עונה דאיכא אנא, דהיינו אל תפרש שכוונת המשנה לענוה שיש בי, אלא לענוה גמורה שמביאה לידי יראת חטא, והיא בטלה במיתת רבי.

ד. **הבנין ציון** (ח"ג ס' קג) כתב, שכיון שודאי שהיה לרבי הרבה מעלות, א"כ חששו רב יוסף ורב נחמן שיסברו העולם שהביאו את מעלת רבי בעונה ויראת חטא משום שהם המעלות הגדולות מכולם, ולכן חששו שכיון שאף להם יש מהמעלות הללו, יבואו לכבדם הרבה, ולכן אמרו לתנא שלא ישנה עונה ויראת חטא במעלות הגדולות.

ה. **בהעמק דבר** (במדבר יב ג) כתב, שהעניו הוא מי שאינו חושש לכבוד עצמו, אך אין זה משום שאיננו מכיר במעלתו, וחושב שאין ראוי שיכבדוהו, אלא אף שמכיר במעלתו אינו חושש על כבודו. ועל כן בדברי רב יוסף שהוא עניו, אין כל סתירה לענותותו. וכן כתב האבני נזר (שו"ת י"ד סי' תנו) ז"ל שאין ידיעת האמת סותרת הענוה ושרון הלב, ומשה שהיה עניו מכל האדם ודאי מגדולת מעלתו שקיבל תורה מתוך האש, וכתב על עצמו בתורה ולא קם נביא בישראל כמשה, ומפני עוצם ביטולו לא קיבל מכל מעלות אלו שום התנשאות. והוסיף שדברים אלו צריכים יגיעה רבה להבינם על בוריים. ^ז

ו. **ובשפת אמת** תירץ, שודאי שאין כוונת המשנה שענוה ויראת חטא בטלו לגמרי, אלא שאין רוב העולם במדרגות אלו, ועל זה אמר רב יוסף לא תיתני ענוה, שכיון שאני עניו ודאי שאף רוב העולם ענוים, ואמר כן בגודל ענותנותו, ועל דרך זה אמר רב נחמן. אמנם האמת היא שבטלה ענוה ויראת חטא, ורק רב יוסף ורב נחמן היו מייחדי הדור שנשארו בדרגה זו, ולכן ודאי שדברי המשנה קיימים שמשמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא.

ז. **בבן יהודיע** מפרש שרב יוסף לא בא לחלוק על דברי המשנה ואף לא לשבח את עצמו. אלא שיש לפרש בודאי שמה שאמרו משמת רבי בטלה ענוה אין הפירוש כפשוטו, שביצד יתכן לומר שאין עוד ענים, אלא הכוונה לאדם הזוכה שיש לו גדולה ושררה ועכ"ז נותר

בענוה, וכמו ברבינו הקדוש שהיה נשיא ועשיר גדול והיה עניו, שזה דבר שאינו מצוי. ועוד י"ל, שהכוונה לאדם שבאה גדולה לידיו והוא פורש ממנה לתתה לאחר, שכן מצינו (ירושלמי כלחיס מב.) ברבי שאמר אי סליק רב הונא ריש גלותא להכי, אנא מותיב לה לעילא ממני. והנה מבואר (ברכות סל.) שרב יוסף היה סיני ורבה עוקר הרים, וכשנצרכו בבבל להמליך עליהם ראש ישיבה שאלו לחכמי א"י איזה מהם קודם והשיבו להם סיני, ואפ"ה לא אבה רב יוסף למלוך עד שמת רבה, ובכל אותם שנים לא נהג כלום בשררה^י, והרי זה ממש כמדה הנזכרת שבאה הגדולה לידיו והעבירה לאחר. ועל כן אמר רב יוסף לתנא ששנה לפניו משנה זו, לא תתני קמאי ענוה, פירוש, אל תשנה משנה זו לפני כי חושש אני פן יהיה לי חלילה גאוה מדברים אלו, שאמרו שמשמת רבי בטלה מדה זו ויפתני יצרי לומר לי שאצלי היה ענין זה, אך לא בא לפאר עצמו ולחלוק על המשנה^י.

ח. התורת הקנאות פירש, שמה שאמרו במשנה בטלה ענוה ויראת חטא, הכוונה ששניהם יחד אינם נמצאים באיש אחד, אבל ענוה או יראת חטא בנפרד נמצא אף אחר מיתת רבי וכמו שמצינו בשבועת אליהו (מלכים א' יז א) שלא יהיו טל ומטר, והוכיח הרע"א (שו"ת ח"א סי' מו) שהכוונה רק ששניהם יחד לא יהיו, אבל אחד מהם לא יתבטל. והוא שאמרו רב יוסף ורב נחמן, אל תיתני ענוה בנפרד או יראת חטא בנפרד, כיון דאיכא אנא.

ט. בנחלת יעקב תירץ, על פי מה שביאר שאין כוונת המשנה 'משמת רבי בטלה ענוה' שלא היו בעלי ענוה כמותו, אלא שמהתבוננות בחיי רבי היה כל אחד לומד שאין לאדם במה להתגאות, שהרי ברבי היו תורה וגדולה במקום אחד, והיה נשיא בישראל, ומאידך גיסא היה בעל יסורים גדול, עד שאמרו שבשעה שהיה יוצא לנקביו היה הולך הקול שלש מילין, ועל כן כל מי שראהו נשבר לבו בקרבו, והיה ראייה שאין לו להתגאות לא בעושר ולא בגדולה, נמצא שהיו יסורים של רבי מעוררים ענוה בלב כל אדם, ועל כן כשמת בטלה ענוה. ועל זה אמר רב יוסף שלא בטלה ענוה, שאף ממני יכולים ללמוד שאין במה להתגאות, שרב יוסף היה נשיא, ונעשה בעל יסורים גדול, שנעשה סגי נהור, וחלה ושכח תלמודו, ואין לך צער ושפלות גדול מזה, וממנו יש ללמוד שאין להתגאות. נמצא שלא נתכוין לשבח את עצמו כלל.

ובדרך זו פירש מה שאמר רב נחמן לא תיתני יראת חטא, שהרי כל היסורים של רבי לא היו אלא על חטא קל שעשה, וממנו למדו כל העולם יראת חטא, ואמר רב נחמן שאפשר ללמוד כן ממנו, כי היה יודע בעצמו שגם כן נענש על חטא קל.

היכן מצינו שרב יוסף היה עניו ורב נחמן ירא חטא

שם. בגליון הש"ס הביא דברי רש"י (מגילה כח: ד"ה רב נחמן), שהיה רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל, ולכך נקרא ירא חטא. והשפת אמת ביאר, שמצינו לרב יוסף (הוריות יד.) שהניח הנשיאות לרבה אף שהוא היה סיני, וסיני עדיף מעוקר הרים, הרי לנו ענוותנותו. ומצינו ברב נחמן שאמר (כתובות פו.) על עצמו אחר שהשיא עצה לקרובתו לזכות בדינה, ש'עשינו עצמנו כעורכי הדיינים', והיינו יראת חטא, שהיה ירא שמא חטא בכך.

הערות

נג. וכן כתב הקרבן נתנאל (מגילה פ"ד אות ה).

נד. ובמרומי שדה כתב שענוה אינה שפלות הלב, אלא הנהגה בין בני אדם שלא בגסות, ומצינו ברב יוסף (סוריות 7.) שהתנהג בימי נשיאותו של רבה, כאחד מן התלמידים, שלא היה קורא אליו את האומן להקיד דם בביתו.

נה. וכעין זה אמר החזון איש שענוה היא מדה שבלב, כאשר הלב שפל ונכנע, ואין בוה כל סתירה למה שיודע במוחו מעלותיו.

נו. ובמנחה חריבה תירץ ע"פ גמרא זו, שהלוא דבר המפורסם לכל מותר לספר, וענין זה שויתר לרבה ולא נהג שררה כלל היה ידוע לכל, וכמו שאמרו (שם) אפילו אומנא לביתיה לא קרא, וע"כ היה רשאי לאומרו.

נז. עוד פירש בדרך אחרת, שכיון שברית כרותה לשפתיים, א"כ חשש רב יוסף שאם ישנו במשנה שבטלה הענוה, אף ממנו תתבטל ענוותנותו, ולכן ביקש שלא ישנוה.